

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS INSTITUTAS

VIOLETA JUŠKĖNĖ
(TARPTAUTINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA)

INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ KELIAMIS IŠŠŪKIAI DIPLOMATINIŲ IR KONSULINIŲ
SANTYKIŲ TEISINIAM REGLAMENTAVIMUI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Dr. Gintarė Makauskaitė-Samuolė

Vilnius, 2021 m.

TURINYS

ĮVADAS	3
1. INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ ĮTAKA DIPLOMATINIAMS IR KONSULINIAMS SANTYKIAMS	9
1.1. Elektroninės, skaitmeninės, kibernetinės, virtualios diplomatijos samprata	9
1.2. Modernių informacinių technologijų įtaka diplomatinėms ir konsulinėms funkcijoms	15
1.2.1. Komunikavimo funkcija.....	16
1.2.2. Informacijos rinkimo funkcija.....	23
1.2.3. Pagalba atstovaujamos valstybės piliečiams ir juridiniams asmenims	35
1.2.4. Valstybės funkcijų vykdymas priimančiojoje valstybėje. Virtualios atstovybės	42
2. DIPLOMATINIŲ IR KONSULINIŲ SANTYKIŲ NACIONALINIO, TARPTAUTINIO IR ES TEISINIO REGLAMENTAVIMO PAKANKAMUMAS MODERNIŲ INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ KONTEKSTE	45
2.1. Nacionalinio teisinio reglamentavimo modernizavimo iššūkiai.....	46
2.2. Informacinių technologijų taikymo reglamentavimas dvišalėmis sutartimis	49
2.3. Daugiašalių sutarčių taikymas skaitmeniniams teisiniams santykiams	51
2.3.1. Galiojančių tarptautinių sutarčių taikymas skaitmeniniams teisiniams santykiams	52
2.3.2. Specialios tarptautinės sutarties poreikis.....	55
2.4. Tarptautinių teisinių papročių formavimo prielaidos	73
IŠVADOS	75
SIŪLYMAI.....	77
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	78
ANOTACIJA.....	85
SANTRAUKA	86
SUMMARY	87
AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA	88

IVADAS

Tiriama problema. Diplomatiniai ir konsuliniai santykiai, jų teisinis reglamentavimas turi ilgą istoriją. Tačiau šiuolaikinės technologinės pažangos tendencijos atveria naujas galimybes diplomatių ir konsulių teisinių santykių formavimuisi. Vienas iš veiksnių, kuris sąlygoja šį procesą bei jį spartina, yra skaitmeninių technologijų naudojimas. Jau 1992 m. įvyko pirmos didelės tarptautinės derybos Rio de Žaneiro viršūnių susitikime, kurio metu deryboms buvo naudojama elektroninio pašto technologija¹. Tačiau informacinių technologijų naudojimas šioje srityje labiausiai paplito XXI amžiuje, pvz., komunikavimas internetu diplomatinuose ir konsulinuose santykiuose tapo plačiai paplitusia praktika².

Šiuolaikiniame pasaulyje praktiškai visoms be išimties teisės šakoms bendras teisiniam reglamentavimui keliamas iššūkis yra jo adaptavimas ir pritaikymas prie skaitmeninėje erdvėje besiklostančių santykių. Taip pat ir diplomatija siekia adaptuotis prie naujausių technologinių pokyčių – informacija yra diplomatijos kraujas, nepriklausomai nuo jos perdavimo priemonių³. Todėl diplomatių ir konsulių santykių struktūros tampa labiau kompleksinės⁴. Šios santykių formos atsiradimas ir vystymasis kelia ir naujus, anksčiau egzistavusiems teisiniams santykiams nebūdingus probleminius klausimus.

Diplomatių ir konsulių teisinių santykių perkėlimas į skaitmeninę erdvę yra pakankamai nauja tendencija ir šiandien nėra šiuos santykius reglamentuojančių teisės normų bei teismų sprendimų, tiesiogiai susijusių su šiais santykiais. Tuo pačiu metu egzistuoja akivaizdi skaitmeninių santykių diplomatinėje ir konsulinėje srityje skaičiaus augimo tendencija. Moksliniuose straipsniuose aprašomi ir analizuojami besiformuojantys santykiai (pvz., socialinių tinklų paskyrų naudojimas diplomatiniais ar konsuliniais tikslais) bei aptariami jau išskylantys ginčai tarp valstybių dėl tokių santykių (pvz., tarp JAV ir Kinijos kilo ginčas po to, kai JAV ambasada Pekine socialinio tinklo paskyroje paskelbė duomenis apie oro užterštumą mieste. Kinija tokius veiksmus vertino, kaip kišimąsi į vidaus reikalus. Savo ruožtu JAV teigė, kad vykdo konsulines funkcijas, teikdama pagalbą

¹ Jovan Kurbalija, „E-Diplomacy and Diplomatic Law in the Internet Era“, iš *Peacetime Regime for State Activities in Cyberspace. International Law, International Relations and Diplomacy* (Tallinn: NATO CCD COE Publication, 2013), 406, <https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/PeacetimeRegime.pdf>

² Won-Mog Choi, „Diplomatic and Consular Law in the Internet Age“, *Singapore Year Book of International Law* 117 (2006): 124. <http://www.commonlii.org/sg/journals/SGYrBkIntLaw/2006/8.html>

³ Gordon Smith, „The challenge of virtual diplomacy“, Unites States Institute of Peace, žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d., https://www.usip.org/sites/default/files/challenge_virtual_diplomacy_vdi.pdf

⁴ Aino Huxley, „Discovering Digital Diplomacy: The Case of Mediatization in the Ministry for Foreign Affairs of Finland“ (magistro darbas, Uppsala University, 2014), 2, <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:747680/FULLTEXT01.pdf>

savo piliečiams⁵). Įvairūs autoriai kalba apie informacinių technologijų įtaką diplomatinėms ir konsulinėms santykių evoliucijai⁶. Santykių skaičiaus augimo tendencija pasireiškia tiek kiekybiškai (vis labiau plinta socialinių tinklų naudojimo diplomatiniais ar konsuliniais tikslais praktika), tiek kokybiškai (atsiranda vis naujų skaitmeninių santykių, pvz., Danija kuria specialią mobiliąją programėlę, skirtą padėti savo piliečiams, keliaujantiems į užsienio valstybes⁷, Kanada sukūrė mobiliąją programėlę konsulinės pagalbos teikimui⁸). Technologiniai pokyčiai ir pažanga bei didėjantis komunikavimo greitis tik spartins šiuos procesus⁹. Atitinkamai didės ir ginčų tokio tipo santykiuose rizika. Šios problemos gali pasižymėti skirtingu mastu bei turiniu, tačiau egzistuoja jas vienijantis dalykas – jos yra susijusios su tuo, jog diplomatiniai ir konsuliniai teisiniai santykiai įgauna skaitmeninę formą. G. Smith'o nuomone, tik 10 procentų keliamų iššūkių yra technologinės prigimties. Likusią jų dalį sudaro organizaciniai, žmogiškųjų išteklių naudojimo, procedūriniai klausimai¹⁰, t. y. probleminiai klausimai, kurie gali ir turi būti sprendžiami teisinio reglamentavimo priemonėmis.

Diplomatinėms ir konsulinėms santykių skaitmenizavimas kelia plataus spektro probleminius klausimus. Visų šių klausimų analizė būtų pernelyg plati ir viršytų šiam tyrimui keliamus tikslus. Todėl šiuo darbu nėra siekiama ištirti visų šiuo metu kylančių bei ateityje galinčių kilti skaitmeninių diplomatinėms ir konsulinėms santykių teisinio reglamentavimo klausimų. Tyrime analizuojamos diplomatinės ir konsulinės funkcijos, kurių įgyvendinimui didelę įtaką daro šiuo metu egzistuojančios informacinės technologijos. Šiame darbe išskiriamos ir nagrinėjamos šios funkcijos:

1. Derybų tarp valstybių, atstovavimo šaliai tarpvalstybiniuose santykiuose funkcijos (toliau šiame darbe diplomatinės ir konsulinės funkcijos, susijusios su bendravimu su kitos valstybės įgaliotais asmenimis, bendrai bus vadinamos komunikavimo funkcija);
2. Informacijos rinkimo funkcija;
3. Pagalbos atstovaujamosios valstybės piliečiams ir juridiniams asmenims funkcija;
4. Valstybės funkcijų (notarinių veiksnių atlikimas, pasų ir vizų išdavimas, rinkimų organizavimas ir kt.) vykdymas priimančiojoje valstybėje.

⁵ Kurbalija, *supra note* 1: 405–406

⁶ Ilan Manor ir James Pamment, „Towards prestige mobility? Diplomatic prestige and digital diplomacy“, *Cambridge Review of International Affairs* 32 (2019): 94

⁷ Jess Pilegaard, „Virtually Virtual? The New Frontiers of Diplomacy“, *The Hague Journal of Diplomacy* 12, 4 (2017): 329

⁸ State of Israel Ministry of Foreign Affairs, „1st digital diplomacy conference summary“, Digdipblog, žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d., https://digdipblog.files.wordpress.com/2017/04/digital-diplomacy-conference-summary_final.pdf

⁹ Huxley, *supra note* 4: 2

¹⁰ Smith G. *supra note* 3: 4

Šių funkcijų išskyrimas nereiškia, kad kitos diplomatinės ir konsulinės funkcijos negali būti įgyvendinamos naudojant informacines technologijas, tačiau darbe analizuojamos funkcijos, kurios šiuo metu dažniausiai aptarinėjamos moksliniuose straipsniuose ir yra susijusios su šiuolaikinių technologijų naudojimu¹¹. Tyrime nagrinėjama, kaip nurodytos diplomatinės ir konsulinės funkcijos yra ar gali būti įgyvendinamos skaitmeninėje erdvėje bei kokie probleminiai teisiniai klausimai kyla dėl to, kaip turėtų būti reglamentuojami tokie santykiai. Šiame darbe nėra aptariamos kitos nei nurodyta diplomatinės ir konsulinės funkcijos. Taip pat galimų išimtinių atvejų analizė yra vykdoma tik konkrečiais tyrime nurodomais atvejais, nekeliant uždavinio ištirti visus galimus išimtinis diplomatinių ir konsulinių santykių skaitmenizavimo aspektus bei pateikti jų teisinį vertinimą. Informacinių technologijų įtakos analizė taip pat yra apribota tik tyrimo rengimo metu egzistuojančiomis technologijomis, nebandant daryti prognozių dėl galimo technologijų vystymosi bei tokios technologinės pažangos įtakos skaitmeniniams diplomatiniais ir konsuliniais santykiams.

Tyrime taip pat nagrinėjama, kokios teisinio reglamentavimo priemonės galėtų išspręsti darbe keliamus probleminius skaitmeninių diplomatinių ir konsulinių santykių klausimus. Šia analize siekiama nustatyti, kokius klausimus galėtų reglamentuoti skirtingos teisinio reglamentavimo priemonės (nacionaliniai teisės aktai, tarptautinės sutartys, tarptautiniai papročiai).

Baigiamojo darbo aktualumas. Šio tyrimo aktualumas yra glaudžiai susijęs su jame keliamų probleminių klausimų turiniu. Sparti pažanga informacinių technologijų srityje tampa aktuali visose gyvenimo srityse. Jau egzistuojančiose teisės šakose pradeda formuotis atskiri teisės institutai, skirti tam tikrų teisinių santykių skaitmeninėje erdvėje reglamentavimui, pvz.: elektroninės prekybos institutas civilinėje teisėje.

Valstybės diplomatinių ir konsulinių santykių srityje vis aktyviau naudojasi socialinių tinklų teikiamomis komunikavimo galimybėmis. Jau yra kuriami ir specialūs programiniai sprendimai, kurie turi didinti valstybių teikiamų paslaugų efektyvumą. Taip pat interneto tinkle funkcionuoja 2009 m. įsteigta virtuali JAV atstovybė Irane. Skaitmeninių technologijų prigimtis ir specifika jau kelia klausimus dėl tam tikrų fundamentalių diplomatinių ir konsulinių teisės nuostatų revizijos, pvz., dėl diplomatinių santykių traktavimo kaip santykių tarp suverenių valstybių atstovų. Komunikavimo priemonės leidžia valstybėms tiesiogiai formuoti dialogą ne tik su atitinkamomis kitos valstybės diplomatinėmis institucijomis, bet ir su šių valstybių visuomene (nurodomas virtualios JAV atstovybės Irane tikslas – plėsti dialogą tarp Irano ir JAV tautų¹²). Tam tikros konsulinės paslaugos ar

¹¹ Choi, *supra note 2*: 118–120

¹² „Why Virtual Embassy Tehran?“, U.S. Virtual Embassy Iran, žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d., <https://ir.usembassy.gov/tehran/>

jų dalis gali būti teikiamos skaitmenine forma (vizos paraiškų pildymas, paso išdavimo ar paso pratęsimo asmeniui esant užsienyje prašymo pateikimas ir pan.). Steigiami nauji, šiuo metu tiesiogiai diplomatinės ir konsulinės teisės kodifikuojančių sutarčių nereglamentuojami objektai – duomenų ambasados, pvz., 2017 m. sudarytos dvišalės sutarties pagrindu pradėjusi veikti Estijos duomenų ambasada Liuksemburge¹³.

Didėjant teisinių santykių, susijusių su skaitmenine erdve, skaičiui atitinkamos teisės šakos ir institutai turi adaptuotis prie šių pokyčių ir numatyti specifines teisinio reglamentavimo taisykles, kuriose būtų atsižvelgiama į skaitmeninės erdvės nulemtą šių santykių specifiką. Be aiškių nurodymų tarpvalstybinių santykių veikėjai nebus tikri dėl tarp jų esančių „raudonųjų linijų“¹⁴.

Lyginant su kitomis teisės šakomis, tokiomis kaip civilinė teisė ir baudžiamoji teisė, galima teigti, kad tarptautinės teisės bendrai, ir konkrečiai diplomatinės ir konsulinės teisės atveju, skaitmeninių teisinių santykių apimtis dar nėra tokia pat ženkli kaip nurodytų teisės šakų atveju. G. Smith'as tai aiškina tuo, kad diplomatinių ir konsulinių santykių skaitmenizavimui būdingas tam tikras atsilikimas, lyginant su kitomis sritimis¹⁵.

Šiuo metu galima konstatuoti, kad besiformuojant skaitmeniniams diplomatiniams ir konsuliniams teisiniams santykiams bei nesant aiškaus ir išsamaus jų reglamentavimo, tinkamas šių santykių teisinis vertinimas, galiojančių šios teisės šakos normų pritaikomumo elektroninėje erdvėje besiformuojantiems santykiams galimybių analizė pasižymi dideliu aktualumu.

Mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Šio darbo rengimo metu Lietuvoje nebuvo atlikta mokslinių tyrimų, kurie analizuotų šiame darbe keliamus probleminius klausimus diplomatinės ir konsulinės teisės srityje. Galima konstatuoti, kad tiriamų teisinių santykių naujumas ir specialaus šios srities teisinio reglamentavimo nebuvimas sąlygojo tik atskirus partikuliarinius tyrimus ar analitinius vertinimus. Konstatuotina, kad šioje srityje atliktų mokslinių tyrimų skaičius nepasižymi gausa ir daugelis diskusinių klausimų dar nėra detalai įvertinti mokslininkų. Tačiau pastebėtina, kad skaitmeninė diplomatinė ir konsulinė teisė nėra absoliučiai ignoruojamas institutas. Atskiruose tyrimuose vertinami šios srities probleminiai klausimai, pvz., W.-M. Choi analizavo diplomatinių atstovybių patalpų imunitetų aspektus elektroninės įrangos

¹³ „Agreement between the Grand Duchy of Luxembourg and the Republic of Estonia on the hosting of data and information systems“, Journal officiel du Grand-Duché de Luxembourg, žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d., <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2017/12/01/a1029/jo>

¹⁴ Mario Torres ir Shaun Riordan, „The cyber diplomacy of constructing norms in cyberspace“, G20 Insights, žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d., https://www.g20-insights.org/policy_briefs/the-cyber-diplomacy-of-constructing-norms-in-cyberspace/

¹⁵ Smith, *supra note* 3: 2

kontekste¹⁶. Taip pat skaitmeninių diplomatinių ir konsulinių santykių klausimai pradami nagrinėti ir Lietuvos autorių. Aktualiausias iš atliktų tyrimų – G. Makauskaitės-Samuolės straipsnis „Diplomatinės teisės iššūkiai skaitmeniniame amžiuje“¹⁷.

Baigiamojo darbo reikšmė. Šiame darbe siekiama kompleksiskai apžvelgti ir įvertinti diplomatinių ir konsulinių teisinių santykių skaitmenizavimo keliamus probleminius klausimus. Tyrime bandoma įvertinti, kaip šiuolaikinės informacinės technologijos daro įtaką diplomatinei ir konsulinei teisei ir siekiama apibrėžti artimoje perspektyvoje aktualiausius skaitmeninių diplomatinių ir konsulinių santykių teisinio reglamentavimo klausimus. Tiek bendrus, pvz., vieningų sąvokų apibrėžimų formavimas, tiek susijusius su konkrečių diplomatinių ar konsulinių funkcijų įgyvendinimu.

Be aktualių klausimų apibrėžimo ir jų problematikos atskleidimo, taip pat vertinama, kokiomis teisinio reglamentavimo priemonėmis šie klausimai galėtų būti sprendžiami. Viena iš galimų darbe aptariamų problematikos sprendimo priemonių – hipotetinės specialios daugiašalės tarptautinės sutarties idėja. Šioje sutartyje būtų įtvirtintos taisyklės, reglamentuojančios būtent skaitmeninius diplomatinius ir konsulinius santykius.

Baigiamojo darbo originalumas. Šio darbo originalumas yra glaudžiai susijęs su aktualumu. Jo dėmesio centre yra šiuo metu naujai besiklostantys teisiniai santykiai diplomatinės ir konsulinės teisės srityje. Galima teigti, kad dar tik formuojasi skaitmeninių diplomatinių ir konsulinių teisinių santykių institutas. Tyrime pateikti, autorės nuomone, aktualūs informacinių technologijų taikymo diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose teisinio reglamentavimo klausimai. Aplinkybė, jog dar nėra vieningos nusistovėjusios doktrinos tyrime keliamais problemineis klausimais, sudaro galimybes pateikti originalų aptariamų problemų vertinimą.

Tyrimo tikslas. Ištirti informacinių technologijų keliamų iššūkių šiuolaikinei diplomatinei ir konsulinei tarnybai tyrimo problematiką tarptautinės teisės srityje. Įvertinti, kaip informacinių technologijų naudojimas gali daryti įtaką diplomatinių ir konsulinių funkcijų įgyvendinimui. Apibrėžti, kokie skaitmeniniai santykiai gali formuotis įgyvendinant funkcijas. Pateikti nuomonę, kokios teisinio reglamentavimo priemonės galėtų būti naudojamos šių probleminių klausimų sprendimui, reglamentavimui.

Tyrimo uždaviniai. Siekiant nurodyto tyrimo tikslo šiame darbe keliami tokie uždaviniai:

¹⁶ Choi, *supra note 2*

¹⁷ Gintarė Makauskaitė-Samuolė, „Diplomatinės teisės iššūkiai skaitmeniniame amžiuje“, iš *XXI amžiaus iššūkiai tarptautinei teisei*, redaktoriai: Justinas Žilinskas, Lyra Jakulevičienė, Regina Valutytė, Dovilė Gailiūtė-Janušonė (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2020)

1. Įvertinti analizuojamų santykių srityje bei šiame darbe vartotinas bazines sąvokas.
2. Įvertinti, kaip informacinių technologijų naudojimas keičia galimus diplomatinį ir konsulinių funkcijų įgyvendinimo būdus, kokiems santykiams formuoti jos sudaro galimybes, kokias teisinio reglamentavimo problemas kelia šie nauji diplomatiniai ir konsuliniai santykiai.
3. Įvertinti, kokios teisinio reglamentavimo priemonės galėtų būti naudojamos, įtvirtinant probleminių santykių teisinį reglamentavimą.

Tyrimo metodika. Šio darbo rengimo metu aktualiausi yra šie tyrimo metodai:

1. Loginis-analitinis metodas. Šio metodo pagalba bus siekiama įvertinti skaitmeninių diplomatinį ir konsulinių teisinių santykių turinį, įvertinti esamą teisinį reglamentavimą, kuris taikomas diplomatinį ir konsulinių santykių reguliavimui.
2. Lyginamasis metodas. Kadangi teisinių santykių skaitmenizavimo iššūkis yra bendras daugeliui teisės šakų ir skirtingose šakose yra pasiektas skirtingas šių santykių reglamentavimo ir analizės lygis, tyrime atsižvelgiama ir pristatoma, kaip šiame darbe iškeltiems klausimams analogiškos problemos buvo ir yra sprendžiamos kitose teisės šakose.
3. Sisteminės analizės metodas. Šio metodo pagalba siekiama pateikti kompleksinį keliamų probleminių klausimų vertinimą, sudarant galimybes teoriniame lygyje formuojamas išvadas taikyti praktinio lygio klausimų analizei, ir atvirkščiai.

Tyrimo struktūra. Tyrimą sudaro šios dalys: įvadas, dėstomoji dalis ir išvados. Dėstomoji dalis susideda iš dviejų skyrių.

Pirmame skyriuje pateikiama su informacinių technologijų naudojimu diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose susijusios terminologijos analizė ir nagrinėjama, kokius naujus probleminius teisinius klausimus kelia informacinių technologijų naudojimas įgyvendinant diplomatinės ir konsulines funkcijas. Antrame skyriuje siekiama įvertinti, kokios teisinio reglamentavimo priemonės ir kaip galėtų būti naudojamos sprendžiant iškeltus klausimus.

Ginamieji teiginiai:

1. Atsižvelgiant į informacinių technologijų specifiką, esamas teisinis reglamentavimas nėra pakankamas pilnam skaitmeninių diplomatinį ir konsulinių santykių reguliavimui ir turi būti peržiūrimas.
2. Skaitmeniniai diplomatiniai ir konsuliniai santykiai gali būti reglamentuojami įvairiomis teisinėmis priemonėmis (valstybių vidaus teisės aktais, tarptautinėmis dvišalėmis sutartimis), tačiau speciali daugiašalė tarptautinė sutartis būtų efektyviausia priemonė spręsti šių santykių reglamentavimo iššūkius.

1. INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ ĮTAKA DIPLOMATINIAMS IR KONSULINIAMS SANTYKIAMS

1.1. Elektroninės, skaitmeninės, kibernetinės, virtualios diplomatijos samprata

Moksliniuose darbuose, kuriuose analizuojama skaitmeninė diplomatija, dažnai nurodomos labai įvairios sampratos: skaitmeninė diplomatija, e-diplomatija (elektroninė diplomatija)¹⁸, viešoji diplomatija 2.0 (pabrėžiant, kad tai naujas technologinio vystymosi etapas, lyginant su analoginėmis komunikavimo priemonėmis), tviplomatija (nuo socialinio tinklo „Twitter“ pavadinimo)¹⁹, virtuali diplomatija²⁰, kibernetinė diplomatija, tinklo diplomatija (naudojant interneto tinklą), realaus laiko diplomatija (akcentuojant sumažėjusį reakcijos į veiksmus laiką), skaitmeninio amžiaus diplomatija²¹, *peer-to-peer* diplomatija (akcentuojant informacinių technologijų suteikiamą galimybę politiniais klausimais tiesiogiai bendrauti skirtingų valstybių piliečiams)²², *open-source* diplomatija²³, technodiplomatija ir mediadiplomacija²⁴. Tokia galimų sąvokų įvairovė ir visuotinio sutarimo dėl jų turinio nebuvimas sukelia problemų nagrinėjant šią sritį²⁵. Todėl turi būti pateiktos pagrindinės apibrėžtys, kurios bus naudojamos šiame tyrime.

Galima išskirti šias atliekamam tyrimui aktualias sąvokas, kurios vartojamos informacinių technologijų taikymo diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose kontekste: elektroninė²⁶, skaitmeninė, virtuali, kibernetinė, informacinių technologijų (arba IT). 1961 m. Vienos konvencija dėl diplomatinų santykių (toliau – VKDS)²⁷ ir 1963 m. Vienos konvencija dėl konsulinių santykių (toliau – VKKS)²⁸ nenumato ir nevartoja šių sąvokų bei nenurodo jų tarpusavio ryšių ar sinonimiškumo. Taip pat ir teisės doktrinoje negalima konstatuoti sutarimo šiuo klausimu. Skirtingi

¹⁸ Pilegaard, *supra* note 7: 316

¹⁹ Huxley, *supra* note 4: 7

²⁰ Smith, *supra* note 3: 2–3

²¹ Ilan Manor, „The Digitalization of Diplomacy: Toward Clarification of a Fractured Terminology“, *Academia*, žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d., https://www.academia.edu/34179587/Digital_Diplomacy_Working_Paper_The_Digitalization_of_Diplomacy_Toward_Clarification_of_a_Fractured_Terminology

²² Shay Attias, „Israel’s New Peer-to-Peer Diplomacy“, *The Hague Journal of Diplomacy* 7, 4 (2012): 473, doi:10.1163/1871191X-12341235

²³ Siobhan MacDermott, „Diplomacy: An Open-Source Alternative“, *The Fletcher Forum of World Affairs* 39, 1 (2015): 100, <http://www.jstor.org/stable/45290103>

²⁴ James Arthur der Derian, *Apie diplomatiją* (Vilnius: Eugrimas, 2001), 228–229

²⁵ Smith, *supra* note 3: 2–3

²⁶ Arba jos santrumpa „e-“, pvz., e-diplomatija.

²⁷ „Vienos konvencija dėl diplomatinų santykių“, TAR, žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.5D291695A584>

²⁸ „Vienos konvencija dėl konsulinių santykių“, TAR, žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.5445815F0BD2>

autorai pateikia skirtingas pozicijas dėl nurodytų sąvokų vartojimo bei suteikia joms nevienodas apibrėžtis. Pvz., Jovan Kurbalija nurodo sąvokų elektroninė, skaitmeninė, virtuali ir kibernetinė vartosena, kai apibrėžiami diplomatiniai ir konsuliniai teisiniai santykiai, kurių formavimui naudojamos informacinės technologijos. Terminą „elektroninis“ jis sieja su komerciniais santykiais, „kibernetinis“ – su nusikaltimais ir karu, „skaitmeninis“ – su informacinių technologijų gamyba, „virtualus“ – su interneto erdve²⁹. Savo ruožtu Shaun Riordan³⁰ pasisako už tai, kad pakankama gali būti laikoma tik sąvokų „kibernetinė“ ir „skaitmeninė“ vartosena. Tokia situacija suformuoja pirmą šiame darbe analizuojamo klausimo pagrindą. Siekiant užtikrinti šiame tyrime vartojamų sąvokų integralumą ir nuoseklumą, turi būti atsakyta į klausimą, kurios iš nurodytų sąvokų naudotinos šiame darbe analizuojant diplomatinis ir konsulinis teisinius santykius bei koks turinys šioms sąvokoms suteikiamas.

Visų pirma turi būti įvertintas sąvokų *skaitmeninė* ir *elektroninė* turinys ir tarpusavio ryšys. Šios sąvokos lietuvių kalboje gali būti vartojamos, kai kalbama apie informacinių technologijų produktus. Kalbotyroje išsakoma pozicija, jog šie terminai negali būti tapatinami ir terminas *elektroninis* turi būti vertinamas kaip platesnės reikšmės³¹. Terminas *elektroninis* apibrėžtis nurodo, kad tam tikras objektas, objekto veikimas yra susijęs su elektra ir elektros prietaisais³². Savo ruožtu terminas *skaitmeninis* turi būti vartojamas apibrėžiant veiklas ir duomenis, sukurtus vartojant skaitmeninę kodavimo technologiją, bei techninę ir programinę įrangą, skirtą darbui su skaitmeniniais duomenimis³³.

Aptartas sąvokas vartojant diplomatinės ir konsulinės teisės kontekste, jos turi padėti nustatyti elektroninės diplomatinės ir konsulinės teisės ir skaitmeninės diplomatinės ir konsulinės teisės tarpusavio santykį. Elektroninė diplomatinė ar konsulinė teisė gali būti suprantama, kaip teisiųjų santykių, kurių formavimui ir vykdymui naudojami elektros prietaisai, teisinis reglamentavimas, t. y. teisės normos, reglamentuojančios, kaip turi būti elgiamasi teisiniuose santykiuose, kuriuose naudojami elektros prietaisai. Vertinant galimus elektros prietaisų naudojimo diplomatinuose ir konsulinuose teisiniuose santykiuose būdus išskirtini:

²⁹ Kurbalija, *supra note* 1: 394–395

³⁰ Shaun Riordan, „Cyber diplomacy vs. Digital diplomacy: a terminological distinction“, USC Center on Public Diplomacy, žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d., <https://www.uscpublicdiplomacy.org/blog/cyber-diplomacy-vs-digital-diplomacy-terminological-distinction>

³¹ Rimvydas Laužikas, „Skaitmeninis ar elektroninis?“ *Knygotyra*, 51 (2015): 277

³² *Ibid*

³³ *Ibid*, 278

1. Elektros prietaisų naudojimas tiesioginiam santykiui tarp subjektų, kai tarp jų vyksta tam tikros informacijos mainai. Tai yra tiesioginis elektros priemonių naudojimas diplomatinuose ir konsuliniuose teisiniuose santykiuose. Pvz., tam tikro dokumento (prašymo) siuntimas elektroninių ryšių priemonėmis.

2. Elektros prietaisų kaip pagalbinių priemonių naudojimas diplomatinuose ir konsuliniuose teisiniuose santykiuose. Šiuo atveju elektros prietaisai tiesiogiai nėra naudojami konkrečiuose teisiniuose santykiuose, tačiau jie užtikrina su šiais santykiais susijusių tikslų pasiekimą. Pvz., specialūs elektros prietaisai gali būti naudojami užtikrinant diplomatinėje atstovybėje ar konsulinėje įstaigoje vykstančių derybų slaptumą ir turinio neatskleidimą, t. y. specialios įrangos, kuri užkerta kelią pasiklausymo galimybėms, naudojimas.

Skaitmeninė diplomatinė ir konsulinė teisė, vadovaujantis aukščiau pateikta termino *skaitmeninis* apibrėžtimi, turi būti traktuojama, kaip visuma teisės normų, reglamentuojančių teisinius santykius, kurių formavime ir vykdyme naudojama techninė ir programinė įranga, skirta darbui su skaitmeniniais duomenimis. Kaip skaitmeniniai duomenys turi būti traktuojami visi duomenys, kurie suformuoti iš binarinių skaitmenų (0 ir 1). Tai gali būti programinė įranga, skirta skaitmeninių duomenų formavimui ir peržiūrai, pvz., tekstinis redaktorius, arba skaitmeniniai dokumentai. Taip pat skaitmeniniai diplomatiniai ir konsuliniai santykiai turi apimti informacijos naudojimą ir perdavimą, įskaitant komunikavimą socialiniais tinklais ar kitomis skaitmeninės erdvės priemonėmis³⁴.

Apibendrinant sąvokų *elektroninė diplomatinė ir konsulinė teisė* bei *skaitmeninė diplomatinė ir konsulinė teisė* vartojimą šiame darbe galima išskirti šiuos aspektus:

1. Sąvoka elektroninė diplomatinė ir konsulinė teisė susijusi su teisinių santykių, kurių vykdyme naudojami elektros prietaisai, įskaitant techninę įrangą, skirtą skaitmeninių duomenų apdorojimui, reglamentavimu.

2. Sąvoka skaitmeninė diplomatinė ir konsulinė teisė bus vartojama, kai bus kalbama apie technines ir programines priemones, susijusias su skaitmeniniais duomenimis, kurie naudojami diplomatinuose ir konsuliniuose teisiniuose santykiuose.

Mokslinėje literatūroje kartais abiem nurodytiems aspektams apibūdinti siūloma vartoti vieną ir tą pačią sąvoką, nurodant, kad ji gali turėti dvi skirtingas reikšmes. V. G. Cerf teigia, kad skaitmeninės diplomatijos (angl. *digital diplomacy*) sąvoka gali turėti dvi interpretacijas. Pirma –

³⁴ Franklin T. Burroughs, „The Diplomatic Tower of Babel“, *Cyber Diplomacy. Public diplomacy magazine* 22 (2019): 52.
[https://static1.squarespace.com/static/5be3439285ede1f05a46d4fe/t/5dfae3847ada392db0913ad8/1576723768812/Cyber Diplomacy](https://static1.squarespace.com/static/5be3439285ede1f05a46d4fe/t/5dfae3847ada392db0913ad8/1576723768812/Cyber+Diplomacy)

diplomacija, naudojant skaitmeninę formą³⁵. Ši apibrėžtis iš esmės sutampa su šiame darbe vartojama skaitmeninės diplomatijos sąvoka. Antra – kaip diplomatinius veiksmus, atliktus skaitmeninių priemonių pagalba³⁶. Iš esmės pastaroji apibrėžtis atitinka šiame darbe naudojamą elektroninės diplomatijos sampratą.

Atliekamam tyrimui aktuali yra ir dar viena sąvoka, susijusi su jau pristatytu terminu „skaitmeninis“. Tai yra skaitmeninės erdvės sąvoka. Analizuojant skaitmeninius diplomatinius ir konsulinius santykius susiduriama su aplinkybe, kad jie yra susiję ne su veikimu realioje erdvėje. Skaitmeniniai santykiai yra susiję su tam tikros informacijos, turinčios skaitmeninę išraišką, sukūrimu, pakeitimu, kopijų darymu ar pašalinimu. Šiuolaikinės technologijos šiuos veiksmus leidžia atlikti ne tik izoliuotai viename konkrečiame įrenginyje, bet ir tam tikrame globaliame tinkle, pvz., interneto tinkle. Taigi skaitmeninis tinklas gali būti suprantamas kaip skaitmeninių duomenų ir jų apdorojimui skirtos programinės įrangos tinklas.

Globalus skaitmeninis tinklas sudaro galimybes atlikti skaitmenines operacijas praktiškai iš bet kurios pasaulio vietos. Tokių operacijų atlikimas fiziškai gali būti susijęs su daugiau nei vienos valstybės teritorijoje esančiais įrenginiais. Pavyzdžiui, tam tikrus duomenis saugant ar perduodant skaitmeniniame tinkle, šios informacijos dalys gali būti laikomos skirtingose valstybėse esančiose tarnybinėse stotyse. Nurodyta skaitmeninio tinklo specifika leidžia konstatuoti tokias tinklo savybes: eksteritorialumas ir virtualumas. Viena iš svarbių skaitmeninės erdvės savybių yra jos eksteritorialumas. Eksteritorialumas reiškia, kad skaitmeninė erdvė – taip pat kaip ir atvira jūra, kosmoso erdvė, Antarktika – gali būti traktuojama kaip nepriklausanti konkrečios valstybės jurisdikcijai³⁷. Skaitmeninė erdvė negali būti priskirta vienai konkrečiai valstybei³⁸. Kartu tai reiškia, kad skaitmeninis tinklas, kaip tam tikras skaitmeninę išraišką turinčių duomenų masyvas, neturi išraiškos realiame pasaulyje ir gali būti traktuojamas kaip tam tikras virtualus tinklas.

Kita šiam tyrimui aktuali sąvoka yra kibernetinė diplomatinė ir konsulinė teisė. Atskiruose straipsniuose šiam terminui suteikiama pakankamai plati apibrėžtis. K. Ayad ir A. Shirazi teigia, kad terminas „kibernetinė diplomacija“ tiksliau atspindi diplomatiniams santykiams skaitmeninėje erdvėje

³⁵ Vinton G. Cerf, „On Digital Diplomacy“, *Communications of the ACM* 63, 10 (2020): 5

³⁶ Ibid. p. 5

³⁷ Scott Shackelford, „The Law of Cyber Peace“, *Chicago Journal of International Law* 18, 1 (2017): 30, <https://chicagounbound.uchicago.edu/cjil/vol18/iss1/1>

³⁸ Benedikt Pirker, „Territorial Sovereignty and Integrity and the Challenges of Cyberspace“, iš *Peacetime Regime for State Activities in Cyberspace. International Law, International Relations and Diplomacy* (Tallinn: NATO CCD COE Publication, 2013), 194, <https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/PeacetimeRegime.pdf>

keliamus iššūkius³⁹. Tačiau šio tyrimo kontekste siekiama atskirti vartojamas sąvokas ir netapatinti tokių terminų kaip „skaitmeninis“ ir „kibernetinis“. Todėl pastarajai sąvokai šiame darbe suteikiamas siauresnis specifinis turinys. Šios sąvokos vertinimas ir naudojimas šiame darbe grindžiamas termino *kibernetika* apibrėžtimi. Enciklopediniame kompiuterijos žodyno ketvirtajame leidime pateikta ši termino *kibernetika* apibrėžtis: „Mokslas apie valdymo procesus, vykstančius tiek gyvuose organizmuose, tiek mechanizmuose. Kibernetika reiškia valdymo meną. Valdymas – tai cikliškas informacinis procesas. Kibernetika, kaip ir informatika, susijusi su informacija. Tačiau kibernetikai nesvarbi valdymo objektų kilmė“⁴⁰. Ši apibrėžtis leidžia daryti išvadą, kad terminas *kibernetinis* negali būti vienareikšmiškai siejamas išskirtinai su informacinių technologijų sritimi. Todėl šio darbo kontekste terminas *kibernetinis* turi būti aiškinamas sistemiskai su aukščiau aptartais terminais *skaitmeninis* ir *elektroninis*. Toks sisteminis termino aiškinimas leidžia daryti išvadą, kad termino *kibernetinis* vartojimas, kai kalbama apie skaitmeninius ar elektroninius diplomatinčius ir konsulinius teisinius santykius, turi būti siejamas su tam tikru šių santykių valdymo procesu ar procesais. Skaitmeninių objektų valdymas traktuotinas kaip numatantis ir užtikrinantis procesus, kurių metu sukuriami, keičiami, saugomi, naudojami ar naikinami skaitmeniniai objektai arba sukuriama ir naudojama programinė ar techninė įranga. Elektroninių objektų valdymas apima visumą priemonių, skirtų užtikrinti tinkamą elektros prietaisų veikimą.

R. Stunžino atliktoje termino *kibernetinis* vartojimo analizėje nurodoma, kad šis terminas vartojamas kibernetinio saugumo, kibernetinių nusikaltimų ir kibernetinės higienos⁴¹ kontekste. Visi šie specialūs terminai traktuotini kaip susiję su valdymo procesais, kuriais turi būti užtikrinamas skaitmeninių ir elektroninių objektų konfidencialumas, vientisumas ir prieinamumas⁴² bei tinkamas neteisėtų veikų šiose srityse atskleidimas. Pastebėtina, kad kibernetinės diplomatijos terminas vartojamas, kai analizuojami galimi pavojai skaitmeniniams diplomatinčiams santykiams bei kibernetiniai nusikaltimai. Pvz., Indonezijai esant vienai iš pirmaujančių valstybių pagal vykdomas

³⁹ Khristo Ayad ir Abed Shirzai, „Cyber-diplomacy in Qatar: A Virtue of Necessity?“, *Cyber Diplomacy. Public diplomacy magazine* 22 (2019): 28. [https://static1.squarespace.com/static/5be3439285ede1f05a46dafa/t/5dfae3847ada392db0913ad8/1576723768812/Cyber Diplomacy](https://static1.squarespace.com/static/5be3439285ede1f05a46dafa/t/5dfae3847ada392db0913ad8/1576723768812/Cyber+Diplomacy)

⁴⁰ Valentina Dagienė, Gintautas Grigas ir Tatjana Jevsikova, „Enciklopedinis kompiuterijos žodynas. IV leidimas“, Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos institutas, žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d., <http://www.ims.mii.lt/EKŽ/enciklo.html>

⁴¹ Robertas Stunžinas, „Europos Sąjungos kibernetinio saugumo terminai su dėmeniu kibernetinis, (-ė): reikšmės, kilmė, sinonimija ir variantai“, *Terminologija* 24 (2017): 147, 151, <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2017~1525675544018/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

⁴² Saulius Jastiuginas, „Integralus informacijos saugumo valdymo modelis“, *Informacijos Mokslai* 61 (2012): 8

kibernetines atakas, skaitmeniniai diplomatiniai ir konsuliniai santykiai įvardijami kaip kibernetiniai, akcentuojant jų saugumo svarbą⁴³.

Apibendrinant galima teigti, kad kibernetinė diplomatinė ir konsulinė teisė gali būti apibrėžiama kaip visuma teisės normų, reglamentuojančių skaitmeninių duomenų, techninės ir programinės įrangos, elektros prietaisų, naudojamų diplomatinuose ir konsuliniuose teisiniuose santykiuose, saugų naudojimą bei apibrėžiančių neteisėtas veikas, susijusias su nurodytais objektais. Toks kibernetinės diplomatinės ir konsulinės teisės traktavimas leidžia daryti išvadą, kad ji laikytina sudedamąja skaitmeninės diplomatinės ir konsulinės teisės bei elektroninės diplomatinės ir konsulinės teisės dalimi.

Dar vienas terminas, susijęs su informacinių technologijų taikymu diplomatinuose ir konsuliniuose teisiniuose santykiuose, yra *virtualus*. Dažniausiai šis terminas yra vartojamas įvardijant virtualias ambasadas ir kitas valstybių atstovybes pasauliniame interneto tinkle. Terminas *virtualus* vadovaujantis Enciklopedinio kompiuterijos žodyno ketvirtu leidimu apibrėžiamas kaip „Netikras, menamas“⁴⁴. Informacinių technologijų kontekste šis terminas vartojamas apibrėžiant skaitmenines realybėje egzistuojančių objektų alternatyvas. Todėl virtualios ambasados ar kitos valstybės atstovybės traktuotinos kaip informacinių technologijų pagalba sukurti skaitmeniniai objektai, skirti vykdyti fizinių ambasadų ar kitų valstybių atstovybių funkcijas skaitmeninėje erdvėje bei pasiekiami elektroninių ryšių priemonėmis, pvz., internetu.

Apibendrinant aukščiau aptartų sąvokų vartojimą šiame darbe konstatuotina, kad pagrindinis šio tyrimo objektas yra susijęs su skaitmenine diplomatine ir konsuline teise. Kiti nurodyti diplomatinės ir konsulinės teisės institutai šiame darbe yra aptariami tiek, kiek jie yra susiję su skaitmeninių duomenų naudojimu diplomatinuose ir konsuliniuose teisiniuose santykiuose. Toks tyrimo srities apibrėžimas pagrįstas tuo, kad būtent pažanga skaitmeninėse technologijose kelia naujų iššūkių klasikiniams diplomatiniams ir konsuliniams teisiniams santykiams bei sudaro pagrindą diskusijoms dėl šių santykių reglamentavimo modernizavimo ir adaptavimo atsižvelgiant į šių technologinių pokyčių turinį bei ypatumus.

Tokiu būdu formuojamos pagrindinės šiame darbe vartojamos sąvokos. Tai yra svarbus žingsnis, siekiant išvengti dviprasmiškų išvadų, susijusių su skaitmeninių diplomatinų ir konsulinių teisių santykių analize. Šių santykių tyrimuose vartojami įvairūs terminai. Pvz., JAV diplomatijoje labiau linkstama link termino *eDiplomatija* vartojimo, o Didžiojoje Britanijoje teikiama pirmenybė

⁴³ Dessy Permatasari Saputri, D. W. Surryanto ir Helda Risman, „The Indonesian Cyber Diplomacy: ASEAN-Japan Online Cyber Exercise“, *Technium Social Sciences Journal* 9, 1 (2020): 455, 460

⁴⁴ Dagienė, *supra note* 40

sąvokai *skaitmeninė diplomatija*⁴⁵. Nors abiem atvejais kalbama apie iš esmės tapačius santykius. Todėl analizuojant skirtingų autorių nuomones kyla klausimas, ar jų pateikiamos išvados yra susijusios su tais pačiais teisiniais santykiais ar liečia panašius santykius, tarp kurių gali egzistuoti skirtumai. Vieningos terminologijos vartojimas yra svarbus mokslinio diskurso elementas.

Ši nevienodų terminų vartojimo problematika pasižymėtų dar didesne svarba, jei apie ją kalbėtume teisinio reglamentavimo kontekste. Jei skirtingų valstybių teisės aktuose būtų vartojamos skirtingos sąvokos, kurios būtų taikomos panašioms teisiniams santykiams, tai galėtų apsunkinti tarpvalstybinį dialogą. Ypač jei jis vyktų tarptautinio ginčo sąlygomis. Nevienodas terminų vartojimas bei jų suvokimas keltų papildomų problemų valstybėms komunikuojant krizinėse situacijose. Pvz., iškilus ginčui dėl to, ar buvo pažeistas archyvų imunitetas, kuris buvo taikomas skaitmeniniams dokumentams, taptų aktualus klausimas, koks yra sąvokos *skaitmeninis ar elektroninis archyvas* turinys.

Nurodytų probleminių situacijų atsiradimo rizika mažėtų, jei egzistuotų vienodas terminų, susijusių su skaitmeniniais diplomatiniais ir konsuliniais santykiais, vartojimas ir apibrėžimas tiek mokslinėje doktrinoje, tiek normatyviniame teisiniame reglamentavime. Autorės nuomone, efektyvus šios situacijos sprendimas – pagrindinių šiame darbe tiriamos srities terminų apibrėžimas daugiašalėje tarptautinėje sutartyje. Taip būtų suformuotas mokslinių ir politinių diskusijų terminologinis atramos taškas, kuris sudarytų palankesnes sąlygas tinkamam diskursui.

1.2. Modernių informacinių technologijų įtaka diplomatinėms ir konsulinėms funkcijoms

Naujų technologijų įtaka diplomatinėms ir konsulinėms santykiams yra visuotinai pripažįstamas dalykas. Nurodoma, kad jau anksčiau naujų technologijų, tokių kaip telegrafas, telefonas, radijas, televizija, atsiradimas tapo diplomatinėms santykiams evoliucijos priežastimi⁴⁶. Atitinkamai naujos informacinės technologijos sudaro pagrindą tolimesniam diplomatinėms ir konsulinėms teisės vystymuisi. Ir šios jau šiuo metu vykstančios teisinių santykių kaitos analizę tikslinga pradėti nuo bendro vertinimo, kaip informacinių technologijų naudojimas veikia diplomatinėms ir konsulinėms funkcijoms turinio supratimą.

⁴⁵ Pilegaard, *supra* note 7: 322–323

⁴⁶ Kurbalija, *supra* note 1: 393

1.2.1. Komunikavimo funkcija

Kaip vieną iš didžiausių įtaką šiuolaikiniam pasauliui padariusių informacinių technologijų neabejotinai galima įvardinti pasaulinio interneto tinklo sukūrimą⁴⁷. Interneto ryšio paplitimas sukūrė naujas žmonių komunikavimo priemones, kurios naudojamos ir diplomatinuose bei konsuliniuose santykiuose. Pavyzdžiui, kaip komunikavimo priemonė gali būti naudojamas elektroninis paštas. D. Sharma teigia, kad diplomatijos esmė nepasikeitė ir jos pagrindinis tikslas išlieka nepakitęs – komunikavimas tarp valstybių⁴⁸. Naujos informacinės technologijos nesukuria naujų derybų metodų⁴⁹. W.-M. Choi teigimu, toks bendravimo būdas gali netgi turėti pranašumų: mažinti konfrontacijos laipsnį derybų metu⁵⁰. Tačiau naujos skaitmeninės komunikavimo priemonės – online bendravimo priemonės – padarė didelę įtaką tarpvalstybinio bendravimo procesams. Šios priemonės gali būti naudojamos įgyvendinant VKDS 3 straipsnyje numatytas diplomatinės atstovybės funkcijas: derybos su priimančiosios valstybės vyriausybe⁵¹ ir draugiškų santykių tarp atstovaujamosios ir priimančiosios valstybių skatinimas bei jų ekonominių, kultūrinių ir mokslinių ryšių plėtojimas⁵². Konsulinių santykių įgyvendinimas taip pat yra susijęs su ryšių su priimančiąja valstybe plėtojimu bei santykių skatinimu⁵³. Tačiau reikia paminėti, kad nurodytų ar kitų skaitmeninių priemonių naudojimas komunikacijai tarp valstybių turėtų būti vertinamas plačiau, o ne tik kaip naujų priemonių taikymas standartinėje komunikacijoje. Toks platesnis vertinimas turi būti grindžiamas dviem aspektais: skaitmeninės erdvės eksteritorialumu bei virtualumu ir tarptautinėje komunikacijoje dalyvaujančiais asmenimis.

Skaitmeninės erdvės eksteritorialumas bei virtualumas. Galiojantis diplomatinų ir konsulinių santykių teisinis reglamentavimas leidžia teigti, kad jis orientuotas į fizinį atstovaujamos valstybės vardu veikiančių asmenų buvimą priimančiojoje valstybėje. Priimančiojoje valstybėje jos sutikimu įsteigiama diplomatinė ambasada ar konsulinė įstaiga, į kurią paskiriami atitinkami pareigūnai. Tokiai įstaigai priskirti oficialūs pareigūnai turi įgaliojimus atstovauti savo valstybę santykiuose su priimančiąja valstybe. Šiems asmenims suteikiami tam tikri imunitetai ir privilegijos, kurios turi užtikrinti efektyvų diplomatinų ar konsulinių funkcijų vykdymą. Savo ruožtu, kai

⁴⁷ Choi, *supra note 2*: 117

⁴⁸ Dave Sharma, *Taking Australian Diplomacy Digital* (Australian Strategic Policy Institute, 2019), 5, <http://www.jstor.org/stable/resrep23058.7>

⁴⁹ Kurbalija, *supra note 1*: 406

⁵⁰ Choi, *supra note 2*: 118

⁵¹ „Vienos konvencija dėl diplomatinų santykių“, *supra note 27*

⁵² Ibid

⁵³ „Vienos konvencija dėl konsulinių santykių“, *supra note 28*

komunikavimas tarp valstybes atstovaujančių subjektų vyksta naudojant interneto tinklą, šių subjektų buvimas viename erdvės taške nėra būtinas. Kiekvienas skaitmeninėje erdvėje komunuojantis subjektas gali būti jo atstovaujamos valstybės teritorijoje ar bet kurioje kitoje pasaulio vietoje. Dėl nurodytos aplinkybės gali kilti diskusijų dėl tam tikrų VKDS ir VKKS nuostatų, susijusių su kitos valstybės atstovų ar atstovybių buvimu priimančiosios valstybės teritorijoje, pvz., kitos valstybės atstovo paskelbimu *persona non grata*, pritaikomumu skaitmeniniams diplomatiniais ir konsuliniais santykiams. Diplomatinį ir konsulinį teisinių santykių reglamentavimas turėtų atsižvelgti į šią aplinkybę bei pateikti atsakymus, kaip turėtų vykti tarptautinio komunikavimo skaitmeninėje erdvėje procesai, kiek šiems procesams yra pritaikomos galiojančios normos, ir koks yra naujo teisinio reglamentavimo poreikis.

Analizuojant nurodytą klausimą turėtų būti atsižvelgiama į tai, kad skaitmeninės technologijos leidžia bendrauti ne tik oficialiems valstybių atstovams, bet ir nevalstybiniais dalyviams. Pastarasis komunikavimas gali būti vienašalis, monologo formos, kai valstybė tik pateikia tam tikrą informaciją, nelaukdama jokio atsako į jį, bei dvišalis, kai valstybė siekia užmegzti dialogą su kitos valstybės visuomene ir laukia jos narių atsako⁵⁴. Online tipo technologijų naudojimas šioje srityje padeda valstybėms auginti ir stiprinti ryšius su užsienio valstybių visuomenėmis⁵⁵.

Tai nėra naujas reiškinys tarpvalstybiniuose santykiuose. Jau 1960-ųjų viduryje buvo pradėtas naudoti terminas „viešoji diplomatija“. Šis termino apibrėžimas per paskutinius penkiasdešimt metų patyrė eilę pokyčių ir šiuo metu egzistuoja skirtingi požiūriai į šį institutą, tačiau tradiciniu požiūriu tai yra „valstybių komunikavimas su užsienio auditorija, siekiant pokyčių žmonių „širdyse ar mintyse“⁵⁶. Interneto vartotojai dėl informacijos prieinamumo ėmė aktyviau domėtis politiniais procesais, todėl tapo pagrindiniu politikų, naudojančių skaitmenines diplomatijos priemones, taikiniu⁵⁷. Informacinių technologijų pažanga suteikia naujas priemones šiems procesams.

Populiari tokio komunikavimo forma yra informacijos teikimas per socialinius tinklus. Šia forma vis plačiau naudojasi valstybių konsulinės tarnybos. Pavyzdžiui, tokia komunikavimo priemonė laikoma efektyvia, kai stichinės nelaimės atveju valstybė turi suteikti informaciją savo piliečiams, esantiems nelaimės zonoje.

⁵⁴ Muhammad Ittefaq, „Digital Diplomacy via Social Networks: A Cross-National Analysis of Governmental Usage of Facebook and Twitter for Digital Engagement“, *Journal of Contemporary Eastern Asia* 18, 1 (2019): 53–54.

⁵⁵ Manor, *supra note* 6: 95

⁵⁶ Huxley, *supra note* 4: 7

⁵⁷ Mantas Macikas, „Skaitmeninė diplomatija kaip švelniosios galios instrumentas Europos Sąjungoje“, *Tiltai* 81, 3 (2021): 101

Vienašalis komunikavimas su nevalstybiniais dalyviais diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose nėra apribotas vien socialinių tinklų technologijomis ir gali būti naudojamas ne vien tik socialinių tinklų forma. Valstybės gali formuoti tam tikros informacijos teikimo centrus, kurie elektroninio ryšio priemonėmis būtų pasiekiami neapibrėžtam ratui adresatų. Šie adresatai savo iniciatyva galėtų pasiekti kitos valstybės teikiamą informaciją. Tokio technologinio sprendimo pavyzdžiais laikytini virtualių atstovybių interneto tinkle sukūrimo atvejai⁵⁸. Pirmąją virtualią diplomatinę atstovybę elektroninėje erdvėje 2007 m. įsteigė Maldivai. Tokiu būdu valstybė siekė sukurti pigesnę ir efektyvesnę būdą teikti užsienio valstybių gyventojams informaciją apie Maldivus bei taip skatinti turizmą⁵⁹. Virtualių atstovybių steigimas gali būti pagrįstas ir kitais tikslais nei ekonominis efektyvumas. JAV virtuali ambasada Irane buvo įsteigta atsižvelgiant į tarp valstybių egzistuojančius nesutarimus, dėl kurių fizinės JAV ambasados Irane įsteigimas yra faktiškai neįmanomas, bei į JAV siekį komunikuoti ir informaciją teikti ne Irano valstybinėms institucijoms, o Irano žmonėms⁶⁰.

Tarptautinėje komunikacijoje dalyvaujantys asmenys. Kitas svarbus aspektas vertinant informacinių technologijų įtaką diplomatinėms ir konsulinėms teisinių santykių komunikavimo funkcijai yra susijęs su šių santykių valstybiniais ir nevalstybiniais dalyviais. Klasikiniuose diplomatinuose santykiuose dalyvauja asmenys, atstovaujantys tam tikroms valstybėms, t. y. valstybiniai dalyviai. Šie asmenys turi atitinkamus įgaliojimus ir veikia valstybės vardu. Tačiau elektroninių ryšių naudojimas ir skaitmeninio komunikavimo formų paplitimas sudaro sąlygas tarptautinių santykių dalyviais taip pat būti valstybių piliečiams, nevyriausybinėms organizacijoms ir kitiems privatiems asmenims. Šie asmenys gali būti tiek tam tikros diplomatinės informacijos gavėjais, tiek tam tikrais atvejais patys teikti su diplomatiniais ar konsuliniais santykiais susijusius pranešimus.

Valstybių įgaliotų subjektų komunikavimas. Vertinant komunikavimą tarp subjektų, oficialiai įgaliotų atstovauti valstybes, visų pirma reikia nurodyti, kad tokio komunikavimo atveju ypatingas dėmesys turi būti skiriamas asmens tapatybės nustatymui. Klasikiniuose diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose fizinis asmens buvimas priimančiosios valstybės teritorijoje sąlygojo, kad pagrindinis klausimas, susijęs su asmens teisėmis vykdyti diplomatinės ar konsulinės funkcijas, buvo įgaliojimų vykdyti šias funkcijas tinkamas patvirtinimas. Valstybė pagal savo vidines taisykles turi aiškiai nurodyti, kad tam tikras asmuo įgyja atitinkamas teises ir pareigas. Taip pat tam tikrais atvejais

⁵⁸ Papildomai apie virtualias diplomatinės atstovybes bei konsulines įstaigas žiūrėti p. 43, 70

⁵⁹ „Maldives Unveils World’s First Virtual Embassy“, DiploFoundation, žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. <http://archive1.diplomacy.edu/pool/fileInline.php?idpool=463>

⁶⁰ Why Virtual Embassy Tehran?, *supra note 12*

turi būti išreiškiami ir priimančios valstybės valia dėl tam tikro diplomato ypatingo statuso. Pvz., VKDS 4 str. 1 d. numato, kad atstovaujamoji valstybė turi įsitikinti, jog yra gautas priimančiosios valstybės sutikimas (agremanas) tam asmeniui, kurį ji numato akredituoti atstovybės toje valstybėje vadovu⁶¹.

Kai teisiniai santykiai, įskaitant ir diplomatinčius bei konsulinčius, formuojasi skaitmeninėje erdvėje, didelę svarbą įgyja tinkamo asmens tapatybės nustatymo mechanizmai. Standartinis asmens tapatybės patvirtinimo skaitmeninėje erdvėje procesas apima du elementus: identifikavimą ir autentifikavimą. Asmens tapatybės identifikavimu laikomas veikiančio asmens tapatybės nustatymas. Autentifikavimas yra skirtas patvirtinti veikiančio asmens tapatybę. Kai tam tikri asmenys dalyvauja nacionaliniuose viešuosiuose teisiniuose santykiuose, asmens tapatybės identifikavimo ir autentifikavimo priemonėms keliami teisiniai ir techniniai reikalavimai numatomi tam tikruose nacionaliniuose teisės aktuose. Savo ruožtu tarptautiniuose teisiniuose santykiuose šiuo metu nėra numatytas teisinis reglamentavimas, nustatantis asmens tapatybės identifikavimo ir autentifikavimo taisykles bei naudojamas technines priemones. Tai gali būti paaiškinama tuo, kad oficialūs sprendimai ir susitarimai vis dar priimami tiesioginio valstybių atstovų kontakto metu, pvz., tiesiogiai ar kitais diplomatiniais kanalais apsikeičiant sudaromų tarptautinių sutarčių egzemplioriais arba teikiant kitus dokumentus suinteresuotai valstybei. Komunikavimas skaitmeninėje erdvėje tokiais atvejais yra naudojamas kaip pagalbini priemonė tarpvalstybiniam bendravimui. Tokioje situacijoje, kita valstybė gali laikyti pakankamu asmens tapatybės identifikavimu, jei asmuo pateikia elektroninį laišką iš pašto su įgaliotos valstybinės institucijos domenu, pvz., Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos (toliau – LR URM) elektroninio pašto domenas yra *urm.lt*. Užsienio valstybės, gaudamos elektroninius laiškus iš šio domeno, gali daryti prielaidą, kad atitinkamas asmuo yra LR URM atstovaujantis subjektas.

Nurodytai situacijai keičiantis ir siekiant pilnavertiškai perkelti tarpvalstybinį komunikavimą į skaitmeninę erdvę, didės asmenų, atstovaujančių valstybes, tapatybės identifikavimo ir autentifikavimo proceso svarba.

Vienas iš labiausiai paplitusių kibernetinių nusikaltimų yra skaitmeninės asmens tapatybės vagystė. Ši nusikalstama veika padaroma neteisėtu būdu ir priemonėmis perimant tam tikro asmens tapatybės identifikavimo ar autentifikavimo duomenis. Atsižvelgiant į galimas oficialaus valstybės atstovo asmens tapatybės vagystės neigiamas pasekmes (pvz., tyčiniiais veiksmais gali būti padaryta žala tarpvalstybiniam santykiams), galima konstatuoti, kad būtina skaitmeninių tarpvalstybinių

⁶¹ „Vienos konvencija dėl diplomatinų santykių“, *supra note 27*

teisinių santykių palaikymo priemonė – tinkamų įgaliotų atstovų identifikavimo ir autentifikavimo priemonių naudojimas, kuris minimizuotų įgalioto asmens tapatybės vagystės galimybes. Šiam tikslui pasiekti gali būti naudojamos įvairios technologinės priemonės. Tačiau jų naudojimo tvarka turės būti reglamentuota tarptautinės teisės norminiuose aktuose. Pavyzdžiui, tinkama diplomatinio pareigūno identifikavimo ir autentifikavimo priemone galėtų būti elektroninis parašas. Teisiniame reglamentavime turėtų būti numatyta, kokio tipo ir saugumo lygio elektroninis parašas turėtų būti laikomas tinkama priemone. Taip pat teisės normose turėtų būti įtvirtinama tokio elektroninio parašo išdavimo tvarka, jo galiojimo terminas, panaikinimo taisyklės.

Taigi, tarptautinis reglamentavimas turėtų užtikrinti vieningai taikomą valstybių įgaliotų asmenų tapatybės nustatymo sistemos funkcionavimą ir naudojimosi ja tvarką. Šio tikslo įgyvendinimas kelia tiek teisinius, tiek technologinius iššūkius skaitmeninei diplomatinei ir konsulinei teisei. Šių iššūkių vertinimas ir bus pateikiamas šiame tyrime.

Valstybės įgaliotų asmenų komunikavimas su privačiais asmenimis. Dėl globalizacijos procesų tik tarpvalstybinio bendravimo koncepcija praranda savo aktualumą⁶². Informacinės technologijos padidino tarptautinėje politikoje skambančių balsų skaičių⁶³ ir sudarė galimybes šiame komunikavime dalyvauti nevalstybiniais dalyviais: NVO, privataus sektoriaus atstovams, įvairioms korporacijoms ir atskiriems individams⁶⁴. Didelės valstybės, tokios kaip JAV, savo socialinių tinklų paskyrose gali kreiptis į daugiamilijonines auditorijas. Ir pastarasis skaičius turi tendenciją vis augti⁶⁵. Tam tikrais atvejais tarptautiniame komunikavime gali siekti dalyvauti ir kitos specifinės grupės. Sukilėlių grupuotės „sukilėlių diplomatijos“ priemonėmis gali siekti užmegzti komunikaciją su kitomis valstybėmis⁶⁶. Pvz., Sahelio regiono sukilėlių grupuotės, siekdamos pasauliui pristatyti savo poziciją bei gauti užsienio valstybių paramą, kuria internetinius puslapius bei socialinių tinklų paskyras⁶⁷. Anksčiau šiame darbe buvo nurodyta, kad skaitmeninio tinklo naudojimas sudaro platesnes galimybes vienašaliam ar dvišaliam komunikavimui su neapibrėžtu adresatų ratu. Atsiranda naujos komunikavimo priemonės: socialiniai tinklai (Facebook, Twitter), vaizdo įrašų platformos

⁶² Smith, *supra note* 3: 5

⁶³ Paula Sullaj, *Digitalization of diplomacy: a new way of making diplomacy?* (Università Kore di Enna), 3, https://www.unikore.it/index.php/numero-6/sullaj/item/download/8912_005c620c12184ab512fabace5174d0fa

⁶⁴ Poul Erik Christiansen, „Diplomacy Becomes Them: Mediating Knowledge in Spaces of Conflict Resolution“ (daktaro disertacija, University of Ottawa, 2019), 71, <https://ruor.uottawa.ca/handle/10393/38839>; Sullaj, *supra note* 64: 6

⁶⁵ Fergus Hanson, „eDiplomacy: How the State Department Uses Social Media“, Brookings (blog), žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d., <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2012/10/26/ediplomacy-how-the-state-department-uses-social-media/>

⁶⁶ Michèle Bos ir Jan Melissen, „Rebel Diplomacy and Digital Communication: Public Diplomacy in the Sahel“, *International Affairs* 95, 6 (2019): 1331, 1333

⁶⁷ *Ibid*, 1336

(YouTube), kurios sudaro galimybes bendrauti naujoje aplinkoje⁶⁸. Sėkmingas socialinių tinklų naudojimo diplomatiniais tikslais pavyzdys – Suomijos diplomatinės misijos Tokijuje socialinio tinklo Twitter paskyra. Ji turi daugiau nei 100 000 sekėjų (angl. *followers*)⁶⁹. Valstybės įgaliotas subjektas socialinio tinklo paskyroje gali įkelti viešai prieinamą informaciją, su kuria galės susipažinti neapibrėžtas ratas nevalstybinių dalyvių. Taip valstybės gali skleisti ir politinę propagandą ir siekti padėti prieš vyriausybę veikiančioms pajėgoms⁷⁰. Pvz., JAV prezidento B. Obamos sveikinimas su Novrūzu – persiškais Naujaisiais metais – sulaukė didelio susidomėjimo Irane: įrašų buvo pasidalinta daugiau nei 60 000 socialinių tinklų paskyrose bei peržiūrėta daugiau nei trečdalis Irano gyventojų⁷¹. Toks komunikavimas tiesiogiai šiuo metu negali sukurti teisinių pasekmių vienai iš valstybių. Pateikti pavyzdžiai parodo, kad šis komunikavimo tipas orientuotas į informacijos teikimą valstybės piliečiams užsienyje. Šia informacija siekiama kovoti su dezinformacija, remti tam tikras gruputes. JAV virtualios atstovybės Irane vienas iš tikslų yra siekis paveikti Irano jaunimo nuomonę⁷². Tačiau tokia komunikavimo forma taip pat gali paveikti valstybių dvišalius santykius, daryti įtaką tarpvalstybinėms deryboms⁷³. Komunikavimas per socialinius tinklus diplomatiniais tikslais pasižymi tuo, kad vieną kartą paviešinta informacija negalės būti „sudeginta“⁷⁴ ir irgi darys įtaką tarpvalstybiniam santykiams. Pastaroji aplinkybė turi skatinti valstybes numatyti tinkamas priemones, įskaitant teisinį reglamentavimą, kurios mažintų tokių situacijų atsiradimo riziką.

Tokios situacijos pavyzdys – 2009 m. kilęs nesutarimas tarp Kinijos ir JAV. Šio nesutarimo pagrindu tapo tai, kad JAV ambasada Pekine socialiniame tinkle Twitter sukūrė paskyrą, kurioje buvo skelbiami duomenys apie oro užterštumą Pekine. Šie duomenys skyrėsi nuo oficialios Kinijos valdžios skelbiamų duomenų⁷⁵. Nurodytoje paskyroje buvo kritiškai įvertinta oro kokybė Pekine. Kinija pateikė JAV ambasadai pretenziją dėl tokios socialinio tinklo paskyros egzistavimo. Savo ruožtu JAV ambasada nurodė, kad šių duomenų skelbimu siekiama apsaugoti JAV piliečių interesus ir teises bei tinkamai juos informuoti apie užterštumą mieste. Tačiau viešas tokių duomenų skelbimas sudarė galimybes su jais susipažinti ne tik JAV piliečiams.

⁶⁸ Ittefaq, *supra note* 54: 50

⁶⁹ Huxley, *supra note* 4: 47

⁷⁰ Pirker, *supra note* 38: 201

⁷¹ Alec Ross, „Digital Diplomacy and US Foreign Policy“, *The Hague Journal of Diplomacy* 6, 3–4 (2011): 3

⁷² Livia Pontes Fialho ir Matthew Wallin, *Reaching for an Audience: U.S. Public Diplomacy Towards Iran* (Washington: American Security Project, 2013), 2, <http://www.jstor.org/stable/resrep06070>

⁷³ Smith, *supra note* 3: 5

⁷⁴ Alexis Wichowski. „Secrecy for Losers”: why diplomats should embrace openness to protect national security”, iš *Digital Diplomacy: Theory and Practice*, 1 leid. (New York: Routledge, 2015), 59

⁷⁵ Ittefaq, *supra note* 54: 52

Kaip buvo minėta anksčiau, vienašalis komunikavimas su tam tikros valstybės ar valstybių piliečiais galimas naudojant ne tik socialinius tinklus. Valstybės įgaliotos institucijos gali viešinti tam tikrą informaciją naudojant ir kitas skaitmeninio tinklo priemones, pvz., steigiant virtualias ambasadas. Minėta virtuali JAV ambasada Irane įsteigta siekiant ne palaikyti oficialius ryšius su Irano valdžios organais, o, kaip nurodyta virtualios atstovybės svetainėje, palaikyti ir plėsti dialogą tarp JAV ir Irano tautų. Skaitmeninės technologijos gali padėti daryti poveikį kitos valstybės gyventojų nuomonei ir taip paspartinti diplomatinius procesus⁷⁶.

Nurodyta situacija iliustruoja, kad skaitmeniniai tinklai praplečia valstybių galimybes komunikuoti su neapibrėžtomis asmenų grupėmis. Tokia komunikavimo forma ir anksčiau minėta aplinkybė, kad nacionalinėse ar privačiose tarnybinėse stotyse paskelbta informacija gali būti prieinama praktiškai iš bet kurios pasaulio vietos, sudaro galimybes valstybėms naudotis šiais viešosios diplomatijos pranašumais: efektyvesnis informacijos pristatymas auditorijai, globalus informacijos paskelbimas tikslinei auditorijai, platesnės dvišalio komunikavimo su užsienio valstybių visuomene galimybės. Toks informacijos skelbimas gali turėti įvairius tikslus ir atitinkamai sukelti įvairias pasekmes. Pvz., JAV pastangos paskatinti Venesuelos gyventojus pasisakyti prieš valstybės valdžią per Twitterio paskyras⁷⁷. Valstybės praktiškai neturi veiksmingų priemonių, kurios užkirstų kelią jų piliečiams susipažinti su taip paskelbta informacija, net jei ši informacija neatitiks tikrovės arba ja bus bandoma destabilizuoti situaciją valstybėje. L. Jiang tyrime buvo prieita prie išvados, kad Kinijos socialinio tinklo Weibo naudojimas gali būti efektyvia priemone veikti ir formuoti Kinijos visuomenės nuomonę⁷⁸.

Valstybių piliečiai kaip aktyviai komunikuojantys subjektai. Skaitmeninių technologijų pažanga sudaro galimybes dalyvauti tarptautinių santykių formavime ne tik įgaliotiems valstybių atstovams. Privatūs subjektai taip pat gali reikšti savo pozicijas įvairiais klausimais, įskaitant užsienio valstybėse vykstančių įvykių komentavimą socialiniuose tinkluose. Tokiu būdu vienašalį komunikavimą su neapibrėžta grupe subjektų gali inicijuoti bet kuris asmuo. Asmenys turi platesnes galimybes reikšti savo paramą užsienio valstybėse vykstančių neramumų dalyviams, komentuoti politinius procesus užsienio valstybėse. Atsižvelgiant į tokiu būdu savo teiginius paskelbusio asmens savybes: jo žinomumą, nuomonės svarbą visuomenėje ir pan., – jie gali sulaukti tam tikros užsienio valstybės reakcijos ir turėti įtakos valstybių tarpusavio santykiams. Šis reiškinys vadinamas *ižymybių*

⁷⁶ Choi, *supra note 2*: 119

⁷⁷ Ittefaq, *supra note 54*: 52

⁷⁸ *Ibid*, 53

*diplomacija*⁷⁹. Garsenybės ar bent jau iškilios asmenybės gali veikti be valstybių vadovų paramos arba nepaisant jų⁸⁰. Be to, informacinių technologijų plėtra sudaro galimybes tiesiogiai komunikuoti įvairių valstybių piliečiams, kartu ieškoti probleminių situacijų sprendimo⁸¹.

1.2.2. Informacijos rinkimo funkcija

Kita diplomatinė ir konsulinė funkcija, kurios turinys turėtų būti įvertintas skaitmeninių technologijų taikymo kontekste yra informacijos rinkimas priimančiojoje valstybėje. VKDS 3 str. 1 d. d) p. numato diplomatinės atstovybės funkciją – teisėtomis priemonėmis rinkti informaciją apie sąlygas bei įvykius priimančiojoje valstybėje⁸². Savo ruožtu VKKS 5 str. c) p. numato iš esmės analogišką konsulinę funkciją: informacijos apie priimančiosios valstybės prekybinį, ekonominį, kultūrinį ir mokslinį gyvenimą bei įvykius rinkimas teisėtomis priemonėmis⁸³.

Informacijos rinkimo funkcijos egzistavimo diplomatiniuose santykiuose svarba negali būti nuvertinama. Informacijos apie kitą valstybę, jos interesus, procesus valstybėje turėjimas yra svarbus veiksnys formuojant tarptautinius santykius tarp valstybių⁸⁴. Vietinių nuomonių žinojimas ir supratimas, galimybė daryti įtaką joms ir jas keisti yra „paskutinis“ diplomatijos žingsnis⁸⁵. Informacijos turėjimas leidžia valstybei priimti sprendimus dėl tolimesnių savo veiksmų santykiuose su kita valstybe. Todėl informacijos rinkimo procesas yra aktualus ir šiuolaikiniams tarptautiniams santykiams.

Skaitmeninių technologijų pažanga sudarė galimybes valstybėms ir atskiriems jų subjektams skaitmeninėmis priemonėmis rinkti, kurti ir tvarkyti informaciją. Savo ruožtu tai sudarė galimybes ir kitoms valstybėms susipažinti su tokia informacija ir apdoroti ją. Skaitmeninės technologijos smarkiai padidino informacijos rinkimo procesų efektyvumą, operatyvumą ir mastą⁸⁶. Dėl technologijų pažangos padidėjo informacijos šaltinių skaičius. Atsirado naujos informacijos prieinamumo galimybės. Todėl reglamentavimas, kaip rinkti skaitmeninę informaciją, turi būti modernizuotas, atsižvelgiant į informacinių technologijų taikymo specifiką.

⁷⁹ Christiansen, *supra note* 64: 72

⁸⁰ Derian, *supra note* 24: 229

⁸¹ Macdermott, *supra note* 23:103

⁸² „Vienos konvencija dėl diplomatinių santykių“, *supra note* 27

⁸³ „Vienos konvencija dėl konsulinių santykių“, *supra note* 28

⁸⁴ Barbara Rosen Jacobson, Katharina E. Höne ir Jovan Kurbalija, *Data diplomacy. Updating diplomacy to the big data era* (Geneva: DiploFundation, 2018), 22, https://www.diplomacy.edu/sites/default/files/Data_Diplomacy_Report_2018.pdf

⁸⁵ Sharma, *supra note* 48: 6

⁸⁶ Sullaj, *supra note* 63: 3

Informacijos rinkimo proceso skaitmenizavimas gali pasireikšti įvairiais būdais. Pvz., tuo, kad duomenys renkami iš skaitmeninių šaltinių, rinkimui naudojamos tam tikros informacinės technologijos arba surinktos informacijos apdorojimui naudojama speciali programinė įranga. Kita vertus, naujų informacijos rinkimo ir apdorojimo priemonių atsiradimas sukuria naujas grėsmes komunikavimo laisvei⁸⁷.

Valstybės ir kiti subjektai duomenis tvarko skaitmeninėje erdvėje. Atitinkamai įprasta praktika tampa duomenų skelbimas skaitmenine forma. Tokius duomenis gali pasiekti ir susipažinti su jais bet kuris skaitmeninės erdvės naudotojas. Pvz., 2016 m. Lenkijos URM skaitmeninių komunikacijų skyriaus direktorius, duodamas interviu, nurodė, kad Rusijos ir Ukrainos krizės metu buvo aktyviai analizuojami socialinių tinklų nurodytų valstybių diplomatinėse paskyrose skelbiama informacija, siekiant tiksliau įvertinti valstybių pozicijas⁸⁸. Lietuva taip pat siekia neatsilikti nuo šių tendencijų. URM informacijos ir viešųjų ryšių departamento direktorius Rytis Paulauskas savo interviu 2019 m. nurodė, kad ministerijoje yra įsteigtas stebėsenos padalinys, skirtas sekti kitų valstybių socialinių tinklų paskyras ir identifikuoti šių valstybių politikos pokyčius, kurie gali būti susiję su Lietuvos interesais⁸⁹. Iš esmės tokią stebėseną gali atlikti bet kuris skaitmeninio tinklo naudotojas, pvz., Y. Ning savo straipsnyje vertino JAV paskyrų socialiniame tinkle Weibo naudojimą: kokio turinio pranešimai yra skelbiami, kokios žinutės sulaukia didžiausios reakcijos⁹⁰.

Valstybės, skelbiančios informaciją, turi priemones, leidžiančias kontroliuoti skelbiamos informacijos turinį ir apimtį. Taip pat valstybė turi galimybes tam tikrai informacijai, pvz., valstybės gynybos planams, suteikti specialų statusą: neviešinamos ar įslaptintos informacijos. Vidaus teisės aktai įtvirtina, kokia informacija yra neviešinama ar įslaptinama valstybės nustatyta tvarka. Kitos valstybės veikla, kurios tikslas yra nurodytos skaitmeninės informacijos rinkimas, vienareikšmiškai būtų laikoma šnipinėjimu⁹¹. Taigi, galima konstatuoti, kad taisyklės, kurias valstybė nustato neviešinamai ir įslaptintai informacijai turi būti taikomos ir analogiškai skaitmeninei informacijai.

Vertinant naujų informacijos šaltinių atsiradimo aplinkybę, konstatuotina, kad skaitmeninių technologijų plėtra sudarė sąlygas valstybėms informaciją rinkti tiesiogiai iš užsienio valstybių

⁸⁷ Sandra Seubert ir Carlos Becker, „The Democratic Impact of Strengthening European Fundamental Rights in the Digital Age: The Example of Privacy Protection“, *German Law Journal* 22, 1 (2021): 32–33

⁸⁸ Manor, *supra note* 6: 95

⁸⁹ *Ibid*

⁹⁰ Yuqi Ning, „The U.S. Embassy’s Microblog Diplomacy on Sina Weibo“, *Cyber Diplomacy. Public diplomacy magazine* 22 (2019): 55–56, <https://static1.squarespace.com/static/5be3439285ede1f05a46d4fe/t/5dfae3847ada392db0913ad8/1576723768812/Cyber+Diplomacy>

⁹¹ Michael N.Schmitt, *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 211

gyventojų. Blogosfera (blogų visuma) diplomatams tampa labai svarbiu informacijos ir nuomonių rinkimo šaltiniu⁹². Socialiniai tinklai tampa aktualiausių naujienų gavimo priemone, pvz., informacijos apie įvykius Arabų pavasario metu⁹³. JAV yra įsteigtas padalinys, atsakingas už socialiniuose tinkluose skelbiamų pranešimų, aktualių JAV nacionaliniams interesams, stebėseną. Šis padalinys teikia ataskaitas apie reakcijas socialiniuose tinkluose į tam tikrus įvykius (JAV ambasados Sirijoje uždarymas ir pan.)⁹⁴. Šios informacijos rinkimo priemonės atžvilgiu taip pat turi būti taikomas rinkimo teisėtomis priemonėmis reikalavimas. Toliau šiame darbe bus plačiau analizuojama, kokie informacijos rinkimo aspektai turi būti vertinami, kad tokie veiksmai būtų laikomi teisėtais (pvz., sutikimo su informacijos rinkimu gavimas, informavimas apie informacijos rinkimą ir pan.).

Kitas svarbus informacijos rinkimo skaitmeninėje erdvėje aspektas yra duomenų rinkimo ir apdorojimo procesų automatizavimas. Dėl technologinės pažangos atsirado priemonės, kurios leidžia informaciją rinkti, kaupti ir apdoroti labai stambiu mastu. Šiuolaikiniame pasaulyje plinta ir aktyviai vystosi technologijos, skirtos didžiųjų duomenų (angl. *big data*) apdorojimui. Ši technologija įgauna vis didesnę reikšmę diplomatinių santykių kontekste kaip priemonė prognozuoti atitinkamų situacijų kitose valstybėse vystymąsi⁹⁵. Pvz., didžiųjų duomenų, kurie skelbiami socialiniuose tinkluose, apdorojimas leidžia tiksliau prognozuoti tokius įvykius kaip 2010 m. prasidėjęs Arabų pavasaris⁹⁶. Šios technologijos aktualumą diplomatiniais ir konsuliniais santykiams demonstruoja konkretūs valstybių veiksmai. Pvz., Jungtinėje Karalystėje yra įsteigtas padalinys, atsakingas už didelių duomenų apdorojimą; Izraelio užsienio reikalų struktūros samdo didelių duomenų apdorojimo srities specialistus; Naujoji Zelandija samdo kompiuterinių mokslų srities mokslininkus. Taip visos nurodytos valstybės demonstruoja savo siekį rinkti ir apdoroti didelius informacijos, susijusias su tarptautiniais santykiais, kiekius⁹⁷. Taip pat Vokietijos užsienio reikalų tarnyba, siekdama ankstyvose stadijose nustatyti krizines situacijas, apdoroja duomenis apie socialinius, ekonominius ir politinius įvykius⁹⁸.

⁹² Kurbalija, *supra note* 1: 409

⁹³ Pilegaard, *supra note* 7: 318

⁹⁴ Hanson, *supra note* 65

⁹⁵ Pilegaard, *supra note* 7: 328–329; Corneliu Bjola, Jennifer Cassidy ir Ilan Manor, „Public Diplomacy in the Digital Age“, *The Hague Journal of Diplomacy* 14, 1–2 (2019): 87

⁹⁶ State of Israel Ministry of Foreign Affairs, *supra note* 8: 36

⁹⁷ Manor, *supra note* 6: 95

⁹⁸ Katharina E. Höne ir kt., *Mapping the challenges and opportunities of artificial intelligence for the conduct of diplomacy* (Geneva: DiploFoundation, 2019), 26, https://um.fi/documents/35732/0/DiploFoundation_Mapping+the+challenges+and+opportunitien+of+AI+for+the+condu+ct+of+diplomacy.pdf/56adad57-72a8-01bb-fea3-85c5f609aeb6?t=1551869181132

Šią technologiją galima naudoti ne tik renkant informaciją tikslingai apklausiant kitų valstybių piliečius. Šias priemones valstybės naudoja ir rinkdamos skaitmeninėje erdvėje kitais tikslais skelbiamą užsienio valstybių subjektų informaciją, pvz., skelbiant tam tikrą informaciją socialiniuose tinkluose. Taip pat teigiama, kad veiksmi po žemės drebėjimo Haityje parodė, jog automatizuotas duomenų rinkimas ir apdorojimas turi būti vykdomas atsakingai⁹⁹.

Tokio tipo tyrimo pavyzdžiu gali būti analizė, kurioje buvo vertinamos socialiniuose tinkluose ir masinio informavimo priemonių forumuose paskelbtos žinutės, kuriose buvo diskutuojama apie JAV prezidento B. Obamos 2009 m. birželio 4 d. Kaire (Egiptas) pasakytą kalbą. Šiame tyrime analizuojama B. Obamos pasisakymų tematika (JAV imperializmas, karas Afganistane ir kt.), retorikos stilius (loginis, emocinis ir kt.), vertinamas kalbos tonas¹⁰⁰. Be to, dirbtinio intelekto technologijos sudaro galimybes efektyviau tirti nestruktūrizuotus tekstus ir nustatyti naujus duomenų tarpusavio ryšius. Šio tipo technologijos naudojimas jau tampa tarptautinių santykių realybės dalimi, pvz., 2018 m. buvo pristatyta kognityvinio prekybos patarėjo programa, kuri skirta padėti diplomatom tarptautinės prekybos derybose¹⁰¹.

Be nurodyto subjektų savo valia vykdomo informacijos skelbimo, skaitmeninius duomenis gali automatiškai fiksuoti ir įvairios programos. Pvz., mobiliajame įrenginyje esanti žemėlapių programa pagal nutylėjimą fiksuoja asmens judėjimo duomenis. Abu nurodyti informacijos generavimo būdai sudaro sąlygas plačios duomenų aibės formavimuisi. Šie duomenys gali dominti ir valstybių diplomatinės tarnybas.

Skaitmeninės informacijos pagrindu gali būti priimami tikslesni sprendimai, susiję su santykių su atitinkamomis valstybėmis formavimu. Tačiau valstybių diplomatinės ir (ar) konsulinės tarnybos negali turėti absoliučios laisvės rinkti informacijos apie užsienio valstybių asmenis. Nepriklausomai nuo teisinių santykių formos – realaus pasaulio ar skaitmeninio – pagrindinis reikalavimas, kurį turi atitikti informaciją renkanti valstybė, yra pareiga veikti teisėtai. Valstybės neturi teisės veikti savo teritorijoje ar leisti ja naudotis taip, kad būtų sukeltos neigiamos pasekmės kitos valstybės teritorijoje ar kitoje valstybėje esantiems asmenims¹⁰². Šiuo atveju tai būtų vienoje valstybėje inicijuojamas galimai neteisėtas kitoje valstybėje esančio asmens paskelbtų duomenų

⁹⁹ Charles Martin-Shields, „The Technologist's Dilemma: Ethical Challenges of Using Crowdsourcing Technology in Conflict and Disaster-Affected Regions“, *Georgetown Journal of International Affairs* 14, 2 (2013): 160, <http://www.jstor.org/stable/43134422>

¹⁰⁰ Lina Khatib, William Dutton ir Michael Thelwall, „Public Diplomacy 2.0: A Case Study of the US Digital Outreach Team“, *Middle East Journal* 66, 3 (2012): 459–464, <http://www.jstor.org/stable/23256656>

¹⁰¹ Höne, *supra note*, 98

¹⁰² „United States of America v. Canada. Trail smelter case“, Reports of International Arbitral Awards, žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d., https://legal.un.org/riaa/cases/vol_III/1905-1982.pdf

rinkimas. Vertinimas, kokius kriterijus turi atitikti skaitmeninės informacijos rinkimas diplomatiniais ir konsuliniais tikslais, turi būti grindžiamas taikant lyginamąjį, t. y. įvertinti, kaip skaitmeninių duomenų rinkimo veiksmai reglamentuojami kitose srityse, ir sistemini, t. y., atsižvelgti į tai, kad informacijos rinkimas turi būti organiškai suderinamas su kitais diplomatinės ir konsulinės teisės tikslais ir principais, pvz., skaitmeninės informacijos rinkimas neturi pažeisti kišimosi į valstybės vidaus reikalus draudimo, metodus.

Skaitmeninės informacijos apimtys didėjimo bei automatinio jos rinkimo ir apdorojimo procesai suponuoja augantį poreikį numatyti taisykles, skirtas apsaugoti atitinkamų duomenų savininką nuo neriboto informacijos apie jį tvarkymo. Privatumo apsauga yra ne tik asmeninių teisių apsaugos dalis, bet ir svarbi demokratinės visuomenės egzistavimo sąlyga¹⁰³. Atsižvelgiant į tai, kad privatumo apsaugos iššūkis yra pakankamai naujas reiškinytis diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose, asmens duomenų rinkimo ir tvarkymo procesų vertinimas gali būti atliekamas vadovaujantis analogiškų santykių reglamentavimu kitose srityse. Autorės nuomone, vienas iš išskirtinių ir svarbiausių automatizuoto duomenų tvarkymo reglamentavimo pavyzdžių yra Europos Sąjungoje galiojantis Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas (toliau – BDAR)¹⁰⁴. Šis teisės aktas įtvirtino asmens teisės žinoti apie vykdomą informacijos apie jį rinkimą, išreikšti sutikimą ar nesutikimą su tokiu rinkimu, reikalauti informacijos apie tai, kokie jo asmens duomenys tvarkomi, ir kitas su duomenų tvarkymu susijusias teises. BDAR įtvirtinti principai ir reikalavimai gali būti vertinami ir konsulinių bei diplomatinių santykių kontekste. Konstatuotina, kad nurodytas teisinis reglamentavimas gali būti traktuojamas kaip konsulinės teisės dalis, nes LR konsulinio statuto 8 str. 1 d. nurodoma, kad asmens duomenys konsuliniais tikslais tvarkomi vadovaujantis BDAR nuostatomis¹⁰⁵. Todėl tolimesnėje analizėje be kitų aplinkybių taip pat bus atsižvelgiama į tai, kokius principus ir reikalavimus automatizuotam duomenų tvarkymui numato BDAR, ir kaip šie principai galėtų būti taikomi skaitmeniniuose diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose.

Visų pirma, bet kuri valstybė turi pareigą saugoti savo piliečius ir nuo kitų valstybių veiksmų. Tarptautinis Teisingumo Teismas Nottebohm byloje suformulavo poziciją, kad asmens pilietybė išreiškia jo išskirtinį ryšį su atitinkama valstybe. Valstybė šio ryšio pagrindu įgyja teisę vykdyti savo

¹⁰³ Seubert, *supra note* 87: 32

¹⁰⁴ 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A32016R0679>

¹⁰⁵ „Lietuvos Respublikos konsulinis statutas“, TAR, žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F617B8D97E05/asr>

piliečio apsaugą nuo kitų valstybių veiksmų¹⁰⁶. Ši apsauga taip pat turi apimti pareigą valstybei garantuoti skaitmeninių asmeninių duomenų ir jų naudojimo skaitmeniniuose diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose apsaugą¹⁰⁷. Ir visų pirma valstybė turi užtikrinti, kad asmeninės informacijos rinkimo diplomatiniais ar konsuliniais tikslais procesas atitiktų teisėtumo reikalavimą.

Pirmas ir svarbiausias teisėtumo kriterijus šiuo atveju yra tai, kad valstybė gali rinkti duomenis tik turėdama tam teisinį pagrindą. Tik esant tokiam pagrindui valstybės veiksmai nebūtų laikomi savavališkais ir galėtų būti pripažįstami teisėtais. Tokiu teisiniu pagrindu – bent formaliai – galėtų būti:

1. Asmens tiesiogiai išreikštas sutikimas su informacijos rinkimu.
2. Valstybės teisės aktai, kuriuose numatoma, kad tam tikra asmeninė informacija gali būti renkama trečiųjų asmenų be atskiro asmens sutikimo.
3. Tarptautinėje sutartyje įtvirtintas valstybių susitarimas leisti tam tikrą informaciją rinkti be atskiro asmens sutikimo.

1. Skaitmeninės informacijos rinkimo teisėtumas gali būti grindžiamas asmens tiesiogiai išreikštu sutikimu su tuo, kad jo viešai paskelbtus duomenis gali naudoti užsienio valstybių kompetentingos institucijos, vykdydamos savo diplomatinės funkcijas ar formuodamos atitinkamos valstybės užsienio politiką. Visų pirma, analizuojant asmenų paskelbtų asmeninių duomenų rinkimo teisėtumą, turi būti įvertinta, ar pats viešas duomenų paskelbimas negalėtų būti traktuojamas, kaip sutikimas su asmens duomenų rinkimu diplomatiniais ar konsuliniais tikslais. Atsakant į šį klausimą turi būti atsižvelgta į tai, kad duomenų paskelbimas socialiniame tinkle ir jų rinkimas apdorojimo tikslais yra skirtingi procesai. Duomenų apdorojimo metu atliekama atskira operacija, kuri nėra natūrali tam tikro socialinio tinklo funkcionalumo tąsa. Todėl duomenų rinkimas turėtų būti aiškinamas kaip atskiras nuo duomenų paskelbimo procesas. Taip pat galima nurodyti, kad BDAR kontekste duomenų rinkimas yra traktuojamas kaip atskira duomenų tvarkymo operacija¹⁰⁸. Manytina, kad dažniausiai tokia operacija pasižymi tuo, kad duomenų rinkimu iš esmės yra duomenų perdavimas į kitą valstybę, kas irgi pagrindžia šio proceso kaip duomenų tvarkymo vertinimą¹⁰⁹. Atitinkamai šiam

¹⁰⁶ „Tarptautinio Teisingumo Teismo 1955 m. balandžio 6 d. sprendimas Nottebohm byloje Lichtenšteinas prieš Gvatemalą“, International Court of Justice-Cour Internationale de Justice, žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d., <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/18/018-19550406-JUD-01-00-EN.pdf>

¹⁰⁷ Seubert, *supra note* 87: 34; Höne, *supra note* 98: 29

¹⁰⁸ Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas, *supra note*: 104.

¹⁰⁹ „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2020 m. liepos 16 d. sprendimas byloje Data Protection Commissioner prieš Facebook Ireland Ltd, Maximilian Schrems (C-311/18)“, InfoCuria, žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d., <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=digital%2Bdiplomacy&docid=228677&pageIndex=0&doclang=LT>

veiksmui atlikti turi būti gaunamas aiškiai išreikštas, o ne numanomas sutikimas. Pvz., BDAR 7 str. 1 d. numato duomenų valdytojo pareigą galėti įrodyti, kad duomenų subjektas davė sutikimą, kad būtų tvarkomi jo asmens duomenys. ES Teisingumo Teismo nagrinėtoje byloje prieš Facebook Airija buvo nurodyta, kad asmens socialiniame tinkle paskelbtų duomenų perdavimas JAV įsikūrusiai pagrindinei Facebook įmonei yra laikomas duomenų tvarkymu ir jis patenka į BDAR reglamentavimo sritį¹¹⁰.

Toks duomenų paskelbimo socialiniame tinkle vertinimas sudaro pagrindą teigti, jog informacijos paskelbimas skaitmeninėje erdvėje – internetiniame tinklalapyje, socialiniame tinkle ir pan. – pagal nutylėjimą negali būti vertinamas, kaip asmens išreikštas sutikimas, kad šiuos duomenis galėtų naudoti ir užsienio valstybės. Turi būti užtikrinama asmens teisė pačiam spręsti, kokių mastu kitiems asmenims gali būti perduotos jo mintys, jausmai, emocijos. Net viešai išreiškęs savo mintis, jausmus ar emocijas asmuo turi teisę nustatyti joms suteikiamas viešumo ribas¹¹¹ bei kur ir kam ši informacija gali būti pateikiama¹¹². Socialinių tinklų paslaugų vartotojai turi didelę pasirinkimo galimybę dėl informacijos, kurią jie atskleidžia¹¹³. Tačiau kartu turi būti vertinama tai, kad duomenų rinkimas diplomatiniais ir konsuliniais tikslais negali būti vertinamas kaip organinė ir savaime suprantama naudojimosi socialiniais tinklais dalis. Kadangi anksčiau kaip specifinis skaitmeninės erdvės aspektas buvo nurodytos plačios paskelbtų duomenų pasiekiamumo galimybės (asmenys negali žinoti, kas naudos jų paskelbtus duomenis, kokiam tikslui ir kaip¹¹⁴), manytina, kad informaciją skelbiantis asmuo neturi turėti pareigos įvertinti visus galimus jo paskelbtos informacijos naudojimo variantus. Tokia pareiga vertintina kaip labai plati ir faktiškai neįgyvendinama konkrečiau asmens turimais ištekliais. Jei siekiama rinkti ir apdoroti skaitmeninėje erdvėje asmens paskelbtą informaciją, tokiems veiksmams turi būti gautas informacijos „savininko“ sutikimas. Tokio sutikimo forma ir gavimo tvarka galėtų būti įtvirtinama nacionaliniuose ar tarptautiniuose – prie kurių yra prisijungusi valstybė – teisės aktuose.

2. Antras galimas teisėto informacijos rinkimo pagrindas yra nacionalinis reglamentavimas, numatantis bendras taisykles, kada, kokia apimtimi ir kokia tvarka užsienio valstybių kompetentingos institucijos turi teisę rinkti skaitmeninėje erdvėje asmens paskelbtą informaciją, neturėdamos pareigos gauti atitinkamo subjekto sutikimo. Prieinamumo ribų nustatymas neturi būti traktuojamas kaip

¹¹⁰ *Ibid*

¹¹¹ Seubert, *supra note* 87: 37

¹¹² *Ibid*, p. 41

¹¹³ Eleni Kosta ir kt., „Data protection issues pertaining to social networking under EU law“, *Transforming Government: People, Process and Policy* 4 (2010): 196

¹¹⁴ Höne, *supra note* 98: 31

priklausantis vien nuo asmens valios. Tai taip pat gali priklausyti nuo teisinio reglamentavimo¹¹⁵. Manytina, kad teisinis reglamentavimas turėtų apimti ne vien leidimą rinkti asmens viešai skelbiamus duomenis diplomatiniais ar konsuliniais tikslais, bet ir numatyti pareigą duomenis renkančiai valstybei pagrįsti savo veiksmus tam tikrais teisėtais interesais¹¹⁶. Kokie interesai būtų laikomi teisėtais irgi galėtų numatyti nacionalinis teisinis reglamentavimas.

Valstybės turėtų tiksliai ir aiškiai apibrėžti informaciją, kurią užsienio valstybių kompetentingos institucijos turėtų teisę automatizuotai rinkti ir apdoroti be asmens, su kuriuo ji yra susijusi, atskiro sutikimo. Šiuo atveju ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas jautrios asmeninės informacijos rinkimui. Manytina, kad leidimas rinkti jautrią asmeninę informaciją tarptautinių santykių palaikymo tikslais turėtų būti įtvirtinamas tik išimtiniais atvejais, kurie turėtų būti aiškiai nurodomi šiuos santykius reglamentuojančiose normose. Teisinis reglamentavimas įtvirtina ypatingą jautrios asmeninės informacijos statusą, kuris suponuoja padidintus reikalavimus santykiams, susijusiems su šia informacija. Tokių padidintų reikalavimų taikymo pavyzdžiu yra BDAR nuostatos, susijusios su jautrios informacijos apsauga. BDAR 9 str. 1 d. nuostata numato bendrą taisyklę, kuria draudžiama tvarkyti asmens duomenis, atskleidžiančius rasinę ar etninę kilmę, politines pažiūras, religinius ar filosofinius įsitikinimus ar narystę profesinėse sąjungose, taip pat tvarkyti genetinius duomenis, biometrinius duomenis, siekiant konkrečiai nustatyti fizinio asmens tapatybę, sveikatos duomenis arba duomenis apie fizinio asmens lytinį gyvenimą ir lytinę orientaciją¹¹⁷. BDAR 9 str. 2 d. yra įtvirtintos šios bendros taisyklės išimtys, kai nurodyta jautri asmeninė informacija gali būti tvarkoma kitų subjektų¹¹⁸.

Diplomatinių ir konsulinių santykių kontekste galėtų būti suformuotas nuosavas išimčių, susijusių su tarpvalstybinių santykių palaikymu, sąrašas. Šiame sąrašė kaip teisėti pagrindai rinkti jautrią asmeninę informaciją galėtų būti nurodomi nacionalinio saugumo tikslai, tarptautinės pagalbos teikimas stichinių nelaimių metu ir kt. Taip pat tokia sąrašė galėtų būti numatytos bendros kitos asmeninės informacijos rinkimo tikslų gairės. Šios nuostatos turėtų įpareigoti informaciją renkančią valstybę aiškiai apibrėžti ir pagrįsti konkretaus vykdomo informacijos rinkimo tikslą¹¹⁹. Pavyzdžiui, 2014 m. ES teisingumo teismas savo sprendime pripažino, kad ES Direktyva 2006/24, numatydama

¹¹⁵ Seubert, *supra note* 87: 41

¹¹⁶ Dinah PoKempner, „Cyberspace and State Obligations in the Area of Human Rights“, iš *Peacetime Regime for State Activities in Cyberspace. International Law, International Relations and Diplomacy* (Tallinn: NATO CCD COE Publication, 2013), 244, <https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/PeacetimeRegime.pdf>

¹¹⁷ Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas, *supra note*: 104

¹¹⁸ *Ibid*

¹¹⁹ Seubert, *supra note* 87: 34

valstybių institucijoms plačias prieigos prie skaitmeninės informacijos galimybes be konkretaus tikslo, pažeidžia EŽTK 8 str.¹²⁰.

3. Trečias pagrindas rinkti informaciją gali būti atitinkama tarptautinė sutartis. Tai galėtų būti tiek dvišalė, tiek daugiašalė tarptautinė sutartis, kurioje būtų numatyti valstybių abipusiai įsipareigojimai pripažinti sutarties šalių teises rinkti informaciją skaitmeninėje erdvėje. Tarptautinės sutarties pagrindu galėtų būti surinkta informacija apie asmenį, kuris yra trečiosios valstybės, nesančios atitinkamos sutarties dalyve, pilietis. Ši informacija galėtų būti surinkta, jam esant valstybės, prisijungusios prie šios sutarties, teritorijoje. Ginčo metu būtų keliamas klausimas, ar toks informacijos rinkimas galėtų būti laikomas teisėtu. Skirtingose tarp valstybių sudaromose sutartyse gali būti nurodomi skirtingi jurisdikcijos nustatymo principai. Tai vėlgi gali sudaryti sąlygas susiformuoti situacijai, kai tam tikros asmens informacijos rinkimui galėtų būti taikomos dvi tarptautinės sutartys.

Pastarosios problemos atsiradimo rizika mažėtų, jei valstybės savo poziciją išreikštų ne sudarydamos dvišales sutartis, o prisijungdamos prie universalios tarptautinės sutarties. Tokiu atveju mažėtų tikimybė, kad tos pačios informacijos rinkimą reglamentuotų daugiau nei vienas šaltinis. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, autorės nuomone, būtent pastarasis valstybės jurisdikcijos nustatymo būdas – daugiašalė tarptautinė sutartis – turėtų būti laikomas tinkamiausiu. Ji sudarytų palankiausias sąlygas egzistuoti integraliai ir vidinių prieštaravimų bei kolizijų neturinčiai valstybių jurisdikcijos nustatymo sistemai.

Aptarti trys pagrindai rinkti skaitmeninę informaciją diplomatiniais ir konsuliniais tikslais yra susiję tik su vienu teisėto rinkimo aspektu – asmens sutikimo rinkti tokią informaciją gavimu arba jos rinkimu neturint individualaus sutikimo. Tačiau informacijos rinkimo teisėtumas apima ir kitus papildomus aspektus, kurie pasižymi didele svarba, atsakant į klausimą, ar tam tikras skaitmeninių duomenų rinkimas gali būti laikomas teisėtu. Toliau turi būti įvertinti šie klausimai, aktualūs renkant skaitmeninę informaciją:

1. Tinkamas informavimas apie informacijos rinkimą.
2. Teisė reikalauti uždrausti rinkti informaciją ir ją pašalinti – „teisė būti pamirštam“.
3. Duomenų saugumo ir apsaugos reikalavimai.

¹²⁰ „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2014 m. balandžio 8 d. sprendimas byloje Digital Rights Ireland Ltd prieš Minister for Communications, Marine and Natural Resources and Others and Kärntner Landesregierung and Others (jungtinė byla C-293/12 ir C-594/12)“, InfoCuria, žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d., <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=162437&pageIndex=0&doclang=LT>

1. Pirmas iš nurodytų papildomų teisėtumo aspektų kelia informacijos rinkimo skaidrumo klausimą. BDAR 15 str. 1 d. suteikia asmeniui teisę susipažinti su informacija apie jo asmens duomenų tvarkymą¹²¹. Manytina, kad skaidrumo principas turėtų būti taikomas ir tais atvejais, kai informacija skaitmeninėje erdvėje renkama siekiant diplomatinį ar konsulinį tikslų. Atsižvelgiant į skaitmeninės erdvės specifiką, kuri lemia, kad subjektas gali nežinoti, jog kitos valstybės kompetentingos institucijos atlieka su juo susijusių skaitmeninių duomenų rinkimą, svarbiu turėtų būti laikomas principas, kad informacijos rinkimas neturėtų būti traktuojamas kaip slapta veikla. Atvirksčiai, turėtų būti sudaromos sąlygos subjektui kuo paprasčiau ir efektyviau sužinoti, ar buvo rinkta jo paskelbta skaitmeninė informacija. Tokios tvarkos apibrėžimas būtų susijęs su poreikiu įvertinti papildomas galimo skaidrumo principo įgyvendinimo aplinkybes.

Turi būti aptarta aplinkybė, kas turėtų teisę ar pareigą aktyviai veikti įgyvendindamas skaidrumo principą. Tokią teisę ar pareigą galėtų turėti:

- a) privatus asmuo, kurio informacija galėjo būti renkama;
- b) valstybė, kurios jurisdikcijai priklauso pastarasis asmuo;
- c) valstybė, atlikusi informacijos rinkimo veiksmus.

a) Informacija apie turimus asmens duomenis galėtų būti teikiama atitinkamo asmens, kurio duomenys surinkti, prašymu. Asmeniui, paskelbusiam informaciją, gali būti suteikta teisė žinoti, kaip naudojami šie duomenys. Nesant išimtinių sąlygų, asmeniui pateikus prašymą, jis turėtų būti tenkinamas. Asmuo tokiu atveju turėtų gauti informaciją apie tai, kokia su juo susijusi skaitmeninė informacija buvo surinkta ir (ar) apdorota, kada ir koku pagrindu buvo atlikti šie veiksmai.

Nurodytos teisės suteikimas yra susijęs ir su galimais probleminiais aspektais. Asmuo, pageidaujantis sužinoti, ar jo paskelbta informacija buvo surinkta kitos valstybės diplomatiniais ar konsuliniais tikslais, turėtų kreiptis į kiekvienos užsienio valstybės kompetentingą instituciją su atitinkamu prašymu. Tokiu atveju galima konstatuoti, kad asmens teisės įgyvendinimas būtų apsunkintas. Kiekvienam kreipimuisi būtų taikomi skirtingų valstybių atskiri reikalavimai. Todėl asmens turima teisė taptų sunkiai įgyvendinama. Kitas probleminis aspektas – prašymą gavusios valstybės pareigos nagrinėjant prašymą. Užsienio valstybės kompetentinga institucija turėtų įsitikinti, kad prašymą jai pateikė tinkamas asmuo ir surinkta informacija nebus atskleista trečiajai šaliai, kuri neturi teisės susipažinti su tokiais duomenimis. Todėl užsienio valstybės tokių prašymų nagrinėjimo procese turėtų pareigą tinkamai nustatyti prašymą pateikusio asmens tapatybę. Šios pareigos vykdymas taip pat gali apsunkinti duomenų teikimą apie surinktą skaitmeninę informaciją.

¹²¹ Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas, *supra note*: 104

b) Teisę gauti informaciją apie surinktus duomenis galėtų turėti subjektus atstovaujančios valstybės. Tokiu atveju prašymą gaunanti valstybė neturėtų pareigos tikrinti prašymus teikiančių asmenų tapatybės. Prašančiajai valstybei galėtų būti perduodami duomenys apie visus informacijos rinkimo veiksmus, susijusius su prašančiosios valstybės atstovaujamaisiais asmenimis. Tokiu būdu prašomos informacijos perdavimas iš duomenis surinkusios valstybės taptų žymiai paprastesnis ir efektyvesnis. Valstybė, valdanti surinktus duomenis, neturėtų atskirai nagrinėti daugybės pateiktų prašymų, nustatinėti kiekvieno pareiškėjo tapatybės. Tačiau tokiu atveju turėtų būti iškeliamas klausimas, ar toks procesas gali būti vertinamas kaip pakankamas. Šiuo atveju informaciją apie surinktus duomenis gautų ne konkretus asmuo, susijęs su surinkta informacija, o jį atstovaujanti valstybė. Šioje situacijoje liktų neatsakytas klausimas, ar prašymą pateikusi valstybė turėtų turėti pareigą perduoti savo atstovaujamiems asmenims gautą informaciją.

c) Trečias galimas informavimo apie atliktą skaitmeninės informacijos surinkimą modelis būtų, jei valstybė, surinkusi informaciją, turėtų pareigą informuoti apie tai suinteresuotus subjektus. Valstybė galėtų savo iniciatyva informuoti konkrečius asmenis ar juos atstovaujančią šalį. Tokia pareiga informaciją renkančiai valstybei atsirastų nuo to momento, kai jos automatiškai surinkta skaitmeninė informacija galėtų būti susieta su konkrečiais subjektais. Tačiau ir šis modelis turėtų savo trūkumų. Pirmas iš jų būtų komunikavimo kanalo su konkrečiu subjektu nustatymo problematika. Informaciją renkančiai valstybei nustatius, kad ji tvarko tam tikro asmens duomenis, ji susidurtų su klausimu, kaip turėtų būti informuotas atitinkamas asmuo. Valstybei atsirastų pareiga imtis visų įmanomų racionalių priemonių asmens kontaktinei informacijai nustatyti. Tai galėtų neproporcingai padidinti administracinę naštą valstybei.

Galima konstatuoti, kad visi trys pateikti galimi informacijos apie asmeninių duomenų rinkimą skaidrumo principo įgyvendinimo būdai yra susiję su įvairiais probleminiais klausimais. Kadangi, autorės nuomone, ši problematika turėtų būti sprendžiama universalioje tarptautinėje sutartyje, kurios egzistavimo galimybės bus analizuojamos kitame skyriuje, siūlytinas galimas šios situacijos sprendimas bus pateiktas atitinkamoje tyrimo dalyje.

2. Antras nagrinėjamas klausimas, susijęs su informacijos rinkimo teisėtumo procesu, liečia valstybės, surinkusios informaciją, teisę turėti šią informaciją. Individas turi turėti teisę kontroliuoti su juo susijusią asmeninę informaciją online ir offline sąlygomis, priimti sprendimus dėl informacijos (ne)viešumo. Kitaip sakant, asmuo turi turėti teisę būti paliktas ramybėje ir gyventi oriai ir saugiai¹²². Vertinant kitose srityse informacijos tvarkymui taikomą teisinį reglamentavimą, galima nurodyti

¹²² Höne, *supra note* 98: 30

BDAR nuostatas, susijusias su asmens „teise būti pamirštam“¹²³. Atitinkamai diplomatinės ir konsulinės informacijos rinkimo funkcijos kontekste turi būti keliamas klausimas, ar subjektai, susiję su valstybės surinkta informacija ir gavę informaciją apie atliktą jų duomenų rinkimą, turėtų turėti teisę reikalauti, kad užsienio valstybė ištaisytų klaidas turimoje informacijoje arba apskritai pašalintų surinktą informaciją¹²⁴.

Vertinant privačių subjektų teisę reikalauti pašalinti kitos valstybės surinktus duomenis, susijusius su šiais subjektais, turi būti atsakyta į klausimą, ar tai turėtų būti absoliuti subjekto teisė. BDAR reglamentuojamų santykių atveju šio teisės akto 17 str. 3 d. numatytos išimtys, kai asmuo negali įgyvendinti „teisės būti pamirštam“¹²⁵. Šios išimtys grindžiamos tam tikrais viešaisiais interesais: saviraiškos laisvės apsauga, teisinių reikalavimų gynimo galimybių išsaugojimas ir kt. Atitinkamai „teisei būti pamirštam“ diplomatinės ir konsulinės informacijos rinkimo funkcijos įgyvendinimo kontekste gali būti taikomi analogiški principai. Privačiam subjektui, apie kurį skaitmeninėje erdvėje paskelbtą informaciją surinko užsienio valstybės kompetentingos institucijos, turėtų būti suteikiama teisė reikalauti, kad atitinkama valstybė pašalintų visą jos turimą informaciją ar jos dalį, susijusią su šiuo subjektu. Tačiau tai neturėtų būti laikoma absoliučia privataus subjekto teise. Užsienio valstybė turėtų turėti teisę atsisakyti tenkinti tokį prašymą. Atsisakymas visais atvejais turėtų būti grindžiamas tiksliai įvardintu viešuoju interesu. Kita vertus, turėtų būti pripažįstama, kad ne bet koks konkretus viešasis interesas turėtų būti laikomas tinkamu atsisakymo pagrindu. Autorės nuomone, kaip atsisakymo pašalinti tam tikrą informaciją, susijusią su kitos valstybės privačiu subjektu, pagrindas galėtų būti nurodomas tik toks viešasis interesas, kuris turi tiesioginį ryšį su atitinkamų valstybių diplomatiniais ar konsuliniais santykiais.

3. Trečias klausimas – kokie reikalavimai turėtų būti keliami surinktos informacijos saugumui ir apsaugai nuo išorinių veiksnių? Atsakant į šį klausimą turi būti įvertinti du informacijos saugumo aspektai: informacijos konfidencialumas ir informacijos vientisumas.

Informacijos konfidencialumo reikalavimas subjektui, tvarkančiam informaciją, kelia pareigą užtikrinti, kad su atitinkama informacija galėtų susipažinti tik atitinkamas teisės turintys asmenys. Analizuojamos diplomatinės ir konsulinės skaitmeninės informacijos rinkimo funkcijos kontekste šis reikalavimas reikštų, kad informaciją surinkusi valstybė turėtų užtikrinti turimų duomenų konfidencialumą dviem aspektais. Visų pirma, valstybė turėtų numatyti ir taikyti priemones ir tvarkas, kurios būtų skirtos užtikrinti, kad diplomatiniais ir konsuliniais tikslais surinkta informacija

¹²³ Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas, *supra note*: 104. 17 str.

¹²⁴ PoKempner, *supra note* 116: 251.

¹²⁵ Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas, *supra note*: 104

bei jos automatizuoto apdorojimo metu suformuoti išvestiniai duomenys netaptų prieinami tretiesiems asmenims. Duomenų apsauga turi būti užtikrinta techniniame (turėtų būti numatytas tam tikrų techninių priemonių ir standartų taikymas, užtikrinant duomenų konfidencialumą) ir etiniame (numatant specialias elgesio taisykles su turima konfidencialia informacija) lygiuose¹²⁶. Kaip tretieji asmenys turėtų būti suprantami kitos valstybės bei informaciją surinkusios valstybės privatūs subjektai. Be šios pareigos įgyvendinimo valstybė, surinkusi informaciją, turėtų užtikrinti, kad turimi duomenys būtų naudojami tik diplomatiniais ir konsuliniais tikslais. Tai reiškia, kad valstybė turėtų prisiimti įsipareigojimus užtikrinant, kad duomenys nebus naudojami įgyvendinant kitas viešąsias funkcijas.

Informacijos vientisumas jos saugumo kontekste reiškia, kad valstybė, diplomatiniais ir (ar) konsuliniais tikslais surinkusi skaitmeninę informaciją, turėtų numatyti priemones ir tvarkas, kurios užtikrintų, jog turima informacija nebūtų iškraipoma ar nebūtų prarandama dalis šios informacijos. Toks informacijos vientisumo išsaugojimas yra svarbi prielaida ne tik korektiškam informacijos turinio naudojimui valstybės tikslais, bet ir pagrindas aukščiau aptartų informacijos rinkimo proceso teisėtumo aspektų tinkamam įgyvendinimui.

Taigi galima reziumuoti, kad tinkamas ir teisėtas disponavimas diplomatiniais ir konsuliniais tikslais surinkta informacija turi būti siejamas su informacijos saugumo užtikrinimo reikalavimu, kuris apimtų abu nurodytus aspektus: informacijos konfidencialumo ir vientisumo užtikrinimą.

1.2.3. Pagalba atstovaujamos valstybės piliečiams ir juridiniams asmenims

Skaitmeninių technologijų pažanga padarė didelę įtaką konsulinių funkcijų įgyvendinimo procesams¹²⁷, įskaitant VKKS 5 str. e) punkte numatytą pagalbos atstovaujamosios valstybės piliečiams ir juridiniams asmenims teikimo funkciją¹²⁸. Naujos skaitmeninės priemonės šiuo atveju gali pasireikšti dviem aspektais: komunikavimu su atstovaujamaisiais asmenimis ir informacijos apie atstovaujamus asmenis rinkimu. Abu nurodyti aspektai iš dalies yra susiję su skaitmeninių technologijų keliamais iššūkiais įgyvendinant anksčiau aptartas diplomatinės ir konsulinės funkcijas, tačiau VKKS 5 str. e) punkte numatytos funkcijos specifika leidžia kalbėti ir apie papildomus probleminius klausimus. Toliau pateikiama nurodytų konsulinės pagalbos teikimo funkcijos realizavimo skaitmeninėmis priemonėmis aspektų analizė.

¹²⁶ Martin-Shields, *supra note* 99: 160

¹²⁷ Choi, *supra note* 2: 119

¹²⁸ „Vienos konvencija dėl konsulinių santykių“, *supra note* 28

1.2.3.1. Komunikavimas pagalbos teikimo tikslais

Pirmas paminėtas konsulinės pagalbos teikimo funkcijos aspektas yra susijęs su tuo, kad valstybė su savo atstovaujamaisiais piliečiais ir juridiniais asmenimis gali komunikuoti naudodama elektroninių ryšių priemones. Toks komunikavimas yra labai aktualus norint suteikti atstovaujama asmeniui informaciją, kuri reikalinga tam, kad būtų galima jam padėti¹²⁹, arba gauti duomenis apie asmenį, kuriam reikia pagalbos. Pirmuoju atveju kaip ir diplomatinės komunikavimo funkcijos atveju išskirtinos vienašalio ir dvišalio komunikavimo su nevalstybiniais dalyviais formos.

Dvišalio komunikavimo atveju visų pirma galima nurodyti, kad valstybė, kurios teritorijoje yra kitos valstybės atstovaujamas asmuo, turi turėti pareigą netrukdyti tokiam komunikavimui, jei jis nepažeidžia šioje valstybėje nustatytų apribojimų. Pvz., jei yra įtarimas, kad atstovaujamas asmuo, skaitmeninėmis priemonėmis gali perduoti savo valstybei neteisėtai gautą įslaptintą informaciją. Ši pareiga reikalauja, kad valstybė leistų naudotis elektroninėmis komunikavimo priemonėmis tiek, kiek tai yra būtina konsulinės funkcijos įgyvendinimui. Tačiau gali kilti klausimas, kokios apimtys ši pareiga turėtų būti? Kiek valstybė, kurioje yra kitos šalies pilietis, gali būti saistoma šį asmenį atstovaujančios valstybės nacionaliniame teisiniame reglamentavime numatytų komunikavimo skaitmeninėmis priemonėmis tvarkų?

Jei būtų pripažįstama, kad valstybė, kurios teritorijoje yra kitos valstybės pilietis, privalo gerbti ir užtikrinti tokio asmens atstovaujamos valstybės numatytas tvarkas ir elektronines priemones, tai galėtų sukelti didelių nepatogumų pirmajai valstybei. Esant skirtingų valstybių patvirtintoms skirtingoms komunikavimo skaitmeninėmis priemonėmis su atstovaujama asmeniu tvarkoms, pirmoji valstybė susidurtų su poreikiu skirti neproporcingai didelius išteklius visų šių tvarkų įgyvendinimui. Pvz., skirtingos valstybės galėtų numatyti, kad komunikavimui su atstovaujamaisiais asmenimis turėtų būti naudojama skirtinga programinė įranga. Todėl toks požiūris gali būti nepriimtinas valstybei, kurios teritorijoje yra kitos valstybės atstovaujamas asmuo.

Kaip alternatyva pateiktam variantui galėtų būti vertinama galimybė komunikavimo tarp atstovaujamo asmens ir jį atstovaujančios valstybės tvarką numatyti valstybės, kurios teritorijoje yra atstovaujamas asmuo, teisės aktais. Tačiau tokia situacija savo ruožtu gali būti traktuojama kaip didinanti atstovaujančios valstybės administracinę našta. Valstybė galėtų susidurti su poreikiu adaptuotis prie skirtingų tvarkų ir reikalavimų, kuriuos numatytų skirtingų valstybių teisės aktai.

¹²⁹ Ross A. *supra* note 71: 3

Autorės nuomone, priimančiosios valstybės pareigos, susijusios su dvišaliu atstovaujančiosios valstybės ir jos piliečio komunikavimu, turėtų būti siejamos su minimalių standartų apibrėžimu (esant poreikiui, priimančioji valstybė galėtų naudoti ir aukštesnius reikalavimus atitinkančias priemones). Teisiniame reglamentavime turėtų būti suformuluota, kokios komunikavimo priemonės ir tvarkos turėtų būti priskiriamos šiems standartams. Pavyzdžiui, kaip minimalus standartas galėtų būti vertinama priimančiosios valstybės pareiga netrukdyti asmeni atstovaujant valstybei komunikuoti skaitmeninėmis priemonėmis su savo piliečiu.

Kitas skaitmeninių priemonių taikymui, įgyvendinant konsulinę pagalbos teikimo funkciją, aktualus klausimas yra, ar komunikavimas, naudojant skaitmenines priemones, gali būti prilyginamas tiesioginiam komunikavimui su atstovaujama asmeniu?

VKKS 36 str. 1 d. c) punkte nurodyta, kad įgyvendinant šią teisę bendravimas ir susirašinėjimas su atstovaujama asmeniu vyksta tiesiogiai¹³⁰. Tiesioginio ryšio palaikymo aspektas reikalauja, kad jokie priimančiosios valstybės atstovai nedalyvautų šiame bendravimo ir susirašinėjimo procese. Suimtas ar sulaikytas asmuo turėtų turėti galimybę betarpiškai komunikuoti su savo valstybės įgaliotu atstovu. Komunikavimas naudojant elektronines priemones taip pat gali būti laikomas tinkamu šios teisės įgyvendinimo būdu, jei atstovaujant valstybei sudaromos galimybės įsitikinti, kad bendraujama su tinkamu asmeniu.

Be aptarto dvišalio komunikavimo tarp atstovaujančios valstybės ir jos atstovaujamo asmens, skaitmeninės priemonės taip pat suteikia valstybėms galimybes pasirinkti vienašalio komunikavimo formą. Kaip jau buvo aptarta šiame darbe, vienašalis komunikavimas pasižymi tuo, kad subjektas viešai paskelbia tam tikrą informaciją, kuri gali būti prieinama neapibrėžtam ratui adresatų. Kaip tokio komunikavimo pavyzdį galima paminėti specialių socialinių tinklų paskyrų naudojimą stichinių nelaimių atvejais. Naudojamos šias paskyras atstovaujančios valstybės gali teikti informaciją savo piliečiams apie pagalbos teikimo tvarką ir būdus, apie evakavimo tvarką ir pan. Pavyzdžiui, komunikavimas, naudojantis Twitter'io socialiniu tinklu, po 2011 m. Japonijoje įvykusio cunamio, leido sumažinti neigiamas pasekmes, kilusias dėl telefoninio ryšio tinklo neveikimo¹³¹. Taip pat šis socialinis tinklas buvo aktyviai naudojamas Kenijai informuojant savo piliečius apie evakavimą iš Pietų Sudano, kuriame prasidėjo vidinis ginkluotas konfliktas¹³². Todėl yra pripažįstama, kad komunikavimas per socialinius tinklus yra ypatingai svarbus krizinėse situacijose¹³³. Ryškiausi

¹³⁰ „Vienos konvencija dėl konsulinių santykių“, *supra note* 28

¹³¹ Ross A. *supra note* 71: 4

¹³² Ronit Kampf, Ilan Manor ir Elad Segev, „Digital Diplomacy 2.0? A Cross-National Comparison of Public Engagement in Facebook and Twitter“, *The Hague Journal of Diplomacy* 10, 4 (2015): 338

¹³³ Huxley, *supra note* 4: 50

informacinių technologijų naudojimo stichinių nelaimių metu pavyzdžiai yra 2004 m. cunamis Azijoje, 2010 metų žemės drebėjimai Čilėje ir Haityje¹³⁴. Socialiniai tinklai buvo aktyviai naudojami ir informuojant apie evakavimą iš Nepalo, kuriame 2014 m. įvyko žemės drebėjimas¹³⁵.

Tačiau vienašalis komunikavimas pagal savo prigimtį negali užtikrinti, kad jis bus adresuotas ir prieinamas tik konkrečiai apibrėžtai asmenų grupei. Su informacija, paskelbta tokiu būdu, gali susipažinti ne tik valstybės atstovaujami asmenys, bet ir bet kurie kiti asmenys, t. y. riba tarp nacionalinio ir užsienio aspekto tokiuose santykiuose sunkiau nustatoma¹³⁶. Tokios situacijos pavyzdys – šiame darbe jau minėtas konfliktas tarp JAV ir Kinijos dėl JAV ambasados Pekine paskelbtos informacijos apie oro užterštumą Pekine. Šią situaciją galima traktuoti tiek kaip susijusią su diplomatine bendravimo funkcija, tiek kaip konsulinio komunikavimo su atstovaujamaisiais asmenimis formą. Tačiau čia iškyla kitas probleminis skaitmeninių priemonių naudojimo diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose aspektas. Vienašalio komunikavo esminis elementas – galimybių sudarymas su informacija susipažinti neapibrėžtam asmenų ratui – apsunkina atskyrimą tokių atvejų, kai valstybė siekia komunikuoti su kitos valstybės tauta, nuo atvejų, kai valstybė siekia suteikti informaciją savo piliečiams, įgyvendindama pagalbos teikimo funkciją. Pateiktas pavyzdys iliustruoja dvilypę tokio komunikavimo prigimtį. JAV kompetentingos institucijos teigė, kad taip buvo siekiama informuoti savo piliečius apie su jų sveikata susijusius rizikos faktorius. Tokiu būdu buvo įgyvendinama VKKS 5 straipsnyje numatyta pagalbos teikimo funkcija. Savo ruožtu Kinijos valdžia, atsižvelgdama į tai, kad su paskelbta informacija galėjo susipažinti ir jos piliečiai, kritiškai vertino tokių duomenų paviešinimą ir nurodė, jog tokie veiksmai pažeidžia VKDS 41 straipsnio reikalavimus gerbti priimančiosios valstybės įstatymus ir kitus teisės aktus¹³⁷.

Nurodytas vienašalio komunikavimo su nevalstybiniais dalyviais skaitmeninėje erdvėje vertinimo neapibrėžtumas sudaro pagrindą kalbėti apie poreikį turėti aiškias taisykles, kurios būtų naudojamos atskiriant tarptautinio komunikavimo su kitos valstybės tauta ar jos dalimi atvejus nuo pagalbos teikimo savo piliečiams. Tokio atskyrimo būtinumas gali būti pagrįstas tuo, kad skirtingų diplomatinų ir konsulinių funkcijų įgyvendinimas turėtų kelti skirtingas teises pasekmes ir turėtų suteikti teisę valstybėms atlikti skirtingus veiksmus. Jei informacijos paskelbimo tikslas yra pagalbos savo piliečiams suteikimas, tokiu atveju kitos valstybės galėtų numatyti priemones, kurios ribotų

¹³⁴ Kurbalija, *supra note 1*: 404–405

¹³⁵ State of Israel Ministry of Foreign Affairs, *supra note 8*: 8

¹³⁶ Bjola, *supra note 95*: 89

¹³⁷ Kurbalija, *supra note 1*: 405–406

galimybes susipažinti su tokia informacija. T. y., valstybės galėtų riboti asmenų, kurie nėra informaciją skelbiančios valstybės piliečiai, galimybes susipažinti su pateikiama informacija.

Jei informacijos paskelbimo tikslas – tarptautinis komunikavimas, jo ribojimas turėtų būti grindžiamas *persona non grata* institutu. Tai sudarytų pagrindą valstybei reikalauti, kad būtų nutrauktas tokios informacijos skelbimas bei imtis veiksmų, kurie apsunkintų ar draustų susipažinimą su šia informacija visiems valstybės jurisdikcijoje esantiems asmenims. Tai reiškia, kad valstybės taikomos priemonės galėtų drausti susipažinti su informacija ir šiuos duomenis paskelbusios valstybės piliečiams.

Siekiant teisinio aiškumo nurodytoje situacijoje, galima teigti, kad tarptautinėje teisėje turėtų egzistuoti bendros visuotinai taikomos taisyklės, kurios leistų vienašalio komunikavimo su nevalstybiniais dalyviais veiksmus tiksliai priskirti vienos ar kitos diplomatinės – tarptautinio komunikavimo, – ar konsulinės – pagalbos teikimo savo piliečiams – funkcijos įgyvendinimo sričiai.

Autorės nuomone, toks reglamentavimas turėtų sudaryti galimybes atsižvelgti į informacijos skelbimo tikslus bei paskelbimo pasekmes. Vertinant skelbimo tikslus galėtų būti analizuojami tokie aspektai:

- tiesiogiai valstybės nurodomi tikslai;
- informacijos paskelbimo forma, pvz., kokia kalba buvo paskelbtas tam tikras pranešimas;
- informacijos paskelbimo būdai, pvz., hipotetiškai vertinant duomenų apie Pekino oro užterštumą socialinio tinklo paskyroje situaciją, vadovaujantis šiuo vertinimo kriterijumi reikėtų patikrinti, ar duomenys buvo paskelbti paskyroje, skirtoje anglakalbiams asmenims, ar ši informacija buvo paviešinta ir kinų kalba atitinkamoje paskyroje, jei tokia būtų;
- informacijos turinys, pvz., informacijos paskelbimas apie valstybės organizuojamą jos piliečių skrydį iš valstybės, kurioje paskelbta pandemija, būtų laikomas konsulinės pagalbos suteikimo funkcijos įgyvendinimu.

Kalbant apie informacijos paskelbimo pasekmes, galėtų būti atsižvelgiama į tokius aspektus:

- kas atsiliepė į paskelbtą informaciją, pvz., komentarus socialiniame tinkle rašytų užsienio valstybės piliečiai;
- žmonių, susipažinusių su paskelbta informacija, elgesys, pvz., jei tam tikrų duomenų paskelbimas kitoje valstybėje paskatintų pilietinio nepaklusnumo akcijas, tokie veiksmai galėtų būti vertinami kaip diplomatinės tarptautinio komunikavimo funkcijos įgyvendinimas;

- kiti atitinkamą informaciją paskelbusios valstybės veiksmai, pvz., valstybei paskelbus apie jos organizuojamą piliečių evakavimą iš nelaimės zonos, ji iš kitos valstybės išgabena ir joje veikiančių opozicinių judėjimų lyderius.

1.2.3.2. Informacijos rinkimas pagalbos teikimo tikslais

Antras konsulinės pagalbos teikimo funkcijos aspektas, susijęs su skaitmeninių funkcijų naudojimu, yra atstovaujančios valstybės teisė skaitmeninėmis priemonėmis rinkti informaciją apie savo piliečius, esančius priimančiojoje valstybėje. Ši situacija turi daug panašumų su anksčiau aptartos informacijos rinkimo funkcijos įgyvendinimu. Aptariamiems valstybės kompetentingų institucijų veiksams turėtų būti taikomas teisėtumo kriterijus. Pvz., Danijos kuriama mobilioji programėlė, be kita ko, sudaro galimybes sekėti mobilaus įrenginio buvimo vietą. Tačiau toks sekimas galimas tik esant savanoriškam asmens sutikimui¹³⁸. Tik teisėtai vykdomas duomenų rinkimas būtų laikomas tinkamu. Todėl šiuo atveju aktualūs yra anksčiau aptarti teisėtumo aspektai: sutikimo gavimo reglamentavimas, informavimas apie vykdomą informacijos rinkimą apie asmenį ir kt. Tačiau be nurodytų aspektų vertinimo teisėtumas šioje situacijoje yra susijęs su dar vienu reikalavimu – informacijos rinkimas turėtų būti pagrįstas siekiu įgyvendinti pagalbos teikimo savo piliečiams funkciją.

Pagalbos teikimo funkcijos įgyvendinimas gali būti susijęs su tokiomis galimomis situacijomis:

a) Pagalbos teikimas, kai egzistuoja reali grėsmė valstybės atstovaujamam piliečiui – jo gyvybei, sveikatai ar kitoms pagrindinėms žmogaus teisėms. Tokiu atveju pagalba suprantama, kaip valstybės veiksmai, skirti užkirsti kelią žalos atsiradimui arba sumažinti kylandžius padarinius. Siekdamas šio tikslo valstybės kompetentingos institucijos galėtų rinkti joms reikiamą informaciją:

- apie valstybės atstovaujamo piliečio buvimo vietą nelaimės zonoje¹³⁹ – siekiant padėti asmeniui operatyviai palikti šią zoną;
- apie prieš asmenį nukreiptus veiksmus (sulaikymas, areštas ar pan.) – siekiant suteikti jam tinkamą teisinę pagalbą.

Toks informacijos rinkimas apie asmenį galėtų būti laikomas pagrįstu ir nesant atitinkamo asmens sutikimo. Tačiau toks valstybės teisės ir pareigos teikti pagalbą savo piliečiams įgyvendinimas

¹³⁸ Pilegaard, *supra* note 7: 329

¹³⁹ Сермягина Д. А, „Преимущества и риски цифровой дипломатии“, iš *Наука России: Цели и задачи* (Екатеринбург: НИЦ «Л-Журнал», 2020), 63

neturėtų būti laikomas absoliučiu ir neturinčiu ribų. Autorės nuomone, tarptautinėje teisėje turėtų būti suformuluoti kriterijai, kurie apibrėžtų informacijos rinkimo nurodytose situacijose pagrįstumą.

Visų pirma, toks kriterijus turėtų būti atstovaujamaam piliečiui kylančios grėsmės realumas. Valstybė, inicijuodama informacijos rinkimą apie asmenį, turėtų turėti pagrindą manyti, kad tam tikros aplinkybės gali kelti realų pavojų asmens gyvybei, sveikatai ar jo pagrindinėms teisėms. Valstybė neturėtų turėti teisės labai plačiai traktuoti, kas yra jos atstovaujamaam piliečiui kylanti grėsmė. Pavyzdžiui, valstybės kompetentingos institucijos neturėtų turėti teisės be asmens sutikimo rinkti informacijos apie valstybės atstovaujamo piliečio buvimo vietą kitoje valstybėje, motyvuojant poreikiu užtikrinti efektyvią medicininę pagalbą asmeniui ligos protrūkio atveju, kai nėra informacijos apie kitoje valstybėje prasidedančią pandemiją. Turėtų egzistuoti objektyvūs faktoriai, kurie leistų daryti pagrįstas išvadas apie potencialią grėsmę asmeniui.

Kitas kriterijus yra renkamos informacijos apie piliečius ryšys su esama pavojinga situacija. Valstybės kompetentingoms institucijoms turėtų būti suteikiama teisė teisėtai rinkti tik tokią informaciją, kuri yra būtina pagalbos suteikimui. Pavyzdžiui, valstybės kompetentingos institucijos neturėtų turėti teisės rinkti informacijos apie valstybės atstovaujamo piliečio finansines operacijas, jei jam gresia pavojus atsidurti stichinės nelaimės zonoje. Tokie duomenys neturėtų jokio pagrįsto ryšio su galimais valstybės veiksmais, suteikiant asmeniui pagalbą.

Taip pat informacijos rinkimui, siekiant suteikti pagalbą valstybės atstovaujamaam piliečiui, turėtų būti nustatytas duomenų tvarkymo laikotarpis – tam tikros nelaimės ar kitos situacijos egzistavimo periodas¹⁴⁰. Valstybės kompetentingos institucijos, rinkdamos informaciją apie kitoje valstybėje esantį savo pilietį, gautus duomenis turėtų tvarkyti tol, kol egzistuoja reali žalos asmens sveikatai, gyvybei ar pagrindinėms teisėms atsiradimo grėsmė (pvz., esant paskelbtam cunamio kilimo pavojui), arba tol, kol egzistuoja poreikis teikti pagalbą atstovaujamaam piliečiui (pvz., cunamio padarinių likvidavimo periodu). Pasibaigus grėsmės egzistavimo ar pagalbos teikimo poreikio laikotarpiui valstybės kompetentingos institucijos turėtų nutraukti informacijos rinkimą bei sunaikinti jų surinktą informaciją apie asmenį.

b) Kita pagalbos teikimo valstybės atstovaujamiems piliečiams forma galėtų būti valstybės kompetentingų institucijų veiksmai, kuriais būtų siekiama sudaryti galimybes kitoje valstybėje esančiam asmeniui įgyvendinti jo turimas teises. Pavyzdžiui, galėtų būti renkami duomenys, koks skaičius atstovaujamaam piliečių yra kitoje valstybėje, siekiant sudaryti galimybes šiems asmenims balsuoti rinkimuose. Šiuo atveju neegzistuoūtų reali grėsmė atitinkamaam asmenų gyvybei, sveikatai ar

¹⁴⁰ PoKempner, *supra note* 116: 250

pagrindinėms teisėms. Todėl nebūtų galima rinkti informacijos neturint atitinkamų asmenų sutikimo. Taip pat pagalbos teikimo tikslas neturėtų būti naudojamas kaip priemonė, maskuojanti kitus valstybės tikslus. Todėl, manytina, kad aptartiems informacijos rinkimo, siekiant suteikti pagalbą valstybės atstovaujamiems piliečiams kitose valstybėse veiksmams, turėtų būti taikomi griežtesni standartai.

1.2.4. Valstybės funkcijų vykdymas priimančiojoje valstybėje. Virtualios atstovybės

Informacinių technologijų pažanga sudaro pagrindą vis platesniu mastu perkėlinėti valstybės viešųjų funkcijų įgyvendinimą į skaitmeninę erdvę. Pvz., valstybių kuriamos vizų išdavimo sistemos, organizuojami elektroniniai nuotoliniai balsavimai rinkimuose ir pan. Savo ruožtu tam tikrų viešųjų funkcijų įgyvendinimas kitos valstybės teritorijoje priklauso tarptautinės konsulinės teisės sričiai. Pavyzdžiui, notarinių veiksnių atlikimas, rinkimų organizavimas, pasų ir dokumentų išdavimas kitos valstybės teritorijoje. Visi nurodyti veiksmai, esant tam tikram nacionaliniam teisiniam reglamentavimui gali būti atliekami skaitmeninėje erdvėje. Taigi, informacinės technologijos padidino tradicinių konsulinių paslaugų teikimo savo piliečiams greitį ir sumažino jų teikimo kainą¹⁴¹. Be to, skaitmenizuotos konsulinės paslaugos gali būti teikiamos ir kitų valstybių piliečiams, pvz., išduodant skaitmenines visas¹⁴².

Šiame darbe jau ne kartą buvo pabrėžiamas vienas iš svarbiausių skaitmeninės erdvės požymių – jos eksteritorialumas. Valstybės galėtų inicijuoti viešųjų elektroninių paslaugų teikimą sukuriant tam reikalingą infrastruktūrą savo teritorijoje. Tokių paslaugų teikimą reglamentuotų atitinkamos valstybės nacionaliniai teisės aktai. Jie numatytų tokių paslaugų teikimo sąlygas, tvarką ir paslaugų teikimo metu naudojamas priemones. Atsižvelgiant į tai, būtų galima daryti išvadą, kad eksteritorialus viešųjų paslaugų teikimas skaitmeninėje erdvėje neturi tarptautinio elemento, kuris leistų šiuos veiksmus vertinti tarptautinės konsulinės teisės kontekste. Tačiau, manytina, tokia išvada būtų klaidinga.

Aptariamasis viešųjų paslaugų teikimas turi būti traktuojamas kaip turintis ryšį su kitomis valstybėmis. Nors skaitmeninei erdvei būdingas eksteritorialumas, skaitmeninių procesų metu sukuriama informacija gali turėti fizinį ryšį su kitos valstybės teritorija. Viešųjų elektroninių paslaugų

¹⁴¹ Sullaj, *supra note* 63: 3

¹⁴² Hamad Almuftah ir Uthayasankar Sivarajah, „Towards formulating a digital diplomacy maturity framework: A theoretical prospective“ (pranešimas konferencijoje AMCIS 2016 22nd Americas Conference on Information Systems, San Diego, 2016 m. rugpjūčio 11–14 d.) <http://bura.brunel.ac.uk/handle/2438/13293>

teikimo metu sukuriama duomenys – notariniai įrašai, balsavimo duomenys ir kt. – gali būti tvarkomi ar saugomi kitų valstybių teritorijose esančiose skaitmeninės informacijos laikmenose. Be to, skaitmeninės erdvės eksteritorialumas reiškia, kad potencialiai į duomenis, kurie sukuriama viešųjų elektroninių paslaugų teikimo metu, gali būti kėsinama iš įvairių pasaulio vietų.

Nurodytos aplinkybės leidžia teigti, kad viešųjų elektroninių paslaugų teikimas asmenims, esantiems kitų valstybių teritorijose, yra susijęs su tarptautiniais konsuliniais santykiais. Tai savo ruožtu leistų pagrįstai kelti klausimus dėl virtualių konsulinių įstaigų egzistavimo. Šį klausimą nagrinėję Talino tarptautinės grupės ekspertai kritiškai vertina virtualių diplomatinių atstovybių ir konsulinių įstaigų egzistavimo galimybes ir kvestionuoja jų, kaip oficialių atstovybių, statusą. Imunitetas nuo patekimo į patalpas virtualioms ambasadoms tokiu atveju galėtų būti taikomas tik jei atitinkama įranga būtų įrengta diplomatinės atstovybės ar konsulinės įstaigos patalpose¹⁴³. Taip pat ir pačios virtualios atstovybės ne visais atvejais pretenduoja į oficialų statusą, pvz., JAV virtuali atstovybė Irane nurodo, kad ji nėra oficiali JAV diplomatinė misija¹⁴⁴. Tačiau egzistuoja ir priešingi pavyzdžiai – Maldyvų virtualios atstovybės įsteigimo metu buvo nurodomas šios virtualios įstaigos oficialumas¹⁴⁵. Taip pat už virtualių atstovybių statusą pasisakoma ir moksliniuose darbuose. J. Kurbalija teigia, kad virtualios atstovybės yra dar viena diplomatinių ar konsulinių santykių palaikymo priemonė. Be jau nurodyto Maldyvų pavyzdžio, J. Kurbalija pažymi, kad šios valstybės pavyzdžiu pasekė Švedija, Estija, Filipinai, (Šiaurės – aut.) Makedonija ir Kolumbija. Visų jų įsteigtos virtualios atstovybės buvo orientuotos į tam tikrų funkcijų įgyvendinimą¹⁴⁶.

Taigi virtualia konsuline įstaiga gali būti laikoma tam tikra institucija, kuri kitos valstybės teritorijoje vykdo konsulines funkcijas. Vadovaujantis tokiu funkcinio požiūriu į konsulinės įstaigos sampratą, kompleksas skaitmeninėje erdvėje atliekamų veiksmų, kuriais įgyvendinamos konsulinės funkcijos, galėtų būti traktuojamas kaip virtualios konsulinės įstaigos veikimo išraiška. Taigi, kaip virtuali konsulinė įstaiga galėtų būti laikoma visuma priemonių, kuriomis skaitmeninėje erdvėje įgyvendinamos konsulinės funkcijos. Šiuo požiūriu virtualios konsulinės įstaigos bei diplomatinės atstovybės turėtų būti skiriamos nuo jų internetinių tinklalapių, kuriuose tik skelbiama su atitinkama įstaiga ir valstybe susijusi informacija. Pastarieji neturėtų pretenduoti į įstaigos statusą, nes jų funkcionalumas nebūtų pakankamas diplomatinių ir konsulinių funkcijų įgyvendinimui. Tačiau, jei internetiniame tinklalapyje būtų sudaromos galimybės gauti, pavyzdžiui, konsulines paslaugas

¹⁴³ Schmitt, *supra note* 91: 216

¹⁴⁴ Fialho, *supra note* 72: 2

¹⁴⁵ DiploFoundation, *supra note* 59

¹⁴⁶ Kurbalija, *supra note* 1: 401.

(tinklapyje būtų vykdomas skaitmeninis balsavimas, būtų inicijuojami skaitmeniniai notariniai veiksmai ir t.t.), toks tinklapis, atsižvelgiant į jo įgyvendinamas funkcijas, galėtų pretenduoti į virtualios konsulinės įstaigos statusą.

Tačiau toks požiūris į galimą virtualių konsulinių įstaigų egzistavimą keltų naujus klausimus, susijusius su tokių virtualių darinių teisiniu reglamentavimu. Svarbiausias klausimas šioje srityje yra susijęs su jau ne kartą minėta skaitmeninės erdvės eksteritorialumo savybe. Konsulinių paslaugų teikimas skaitmeninėje erdvėje gali būti organizuojamas be faktinio valstybės atstovų nuolatinio ar laikino buvimo priimančiosios valstybės teritorijoje. Paslaugų teikimui būtina infrastruktūra gali būti įrengta ir palaikoma atstovaujamos valstybės teritorijoje ar netgi trečiųjų valstybių teritorijose. Tokiu atveju VKKS 4 str. numatytas priimančiosios valstybės sutikimas su konsulinės įstaigos steigimu¹⁴⁷ gali būti ignoruojamas formuojant virtualią konsulinę įstaigą. Atstovaujama valstybė savo konsulinę veiklą – įskaitant skaitmeninės informacijos rinkimą apie priimančiąją valstybę, skaitmeninės pagalbos teikimą atstovaujamos valstybės piliečiams, viešųjų skaitmeninių paslaugų teikimą – galėtų pradėti ir negavusi priimančiosios valstybės sutikimo. Tokie veiksmai galėtų būti atliekami net ir tuo atveju, kai tarp valstybių nėra užmegzti konsuliniai santykiai. Autorės nuomone, tokios galimos situacijos turėtų būti vertinamos kritiškai, kaip keliančios grėsmę nesikišimo į valstybės vidaus reikalus principui bei draugiškiems tarpvalstybiniais santykiams.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad atsirado naujos skaitmeninės ir elektroninės priemonės, kurios praplėtė diplomatinių ir konsulinių funkcijų įgyvendinimo galimybes. Informacinės technologijos leido naudotis priemonėmis, efektyviau tvarkančiomis ir apdorojančiomis skaitmeninius duomenis. Šis pokytis atsispindi komunikavimo, informacijos rinkimo, pagalbos ir valstybės paslaugų teikimo funkcijų įgyvendinimo procesuose. Atsirado nauji santykiai, susiję su skaitmenine erdve ir elektroninėmis priemonėmis. Šis procesas iškelia ir naujų klausimų šiose srityse. Informacinių technologijų specifika daro įtaką nurodytų santykių turiniui, procesams, kurių metu yra formuojami šie santykiai. Iškyla poreikis naujai vertinti tiek bendrų principų, pvz., teisėtumo reikalavimo, turinį, tiek konkrečių diplomatinių ir konsulinių teisės institutų, pvz., *persona non grata*, įgyvendinimo skaitmeninėje erdvėje galimybes ir iššūkius (apribojimus, kuriuos nulemia technologiniai aspektai). Taigi, informacinių technologijų plėtra ir pažanga formuoja naujus iššūkius, adresuotus diplomatinių ir konsulinių santykių teisiniam reglamentavimui.

¹⁴⁷ „Vienos konvencija dėl konsulinių santykių“, *supra note 28*

2. DIPLOMATINIŲ IR KONSULINIŲ SANTYKIŲ NACIONALINIO, TARPTAUTINIO IR ES TEISINIO REGLAMENTAVIMO PAKANKAMUMAS MODERNIŲ INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ KONTEKSTE

Pirmoje šio tyrimo dalyje buvo siekiama parodyti informacinių technologijų įtakos diplomatinėms ir konsulinėms funkcijoms turiniui realumą bei įvardinti, kokius probleminius diplomatinės ir konsulinės teisės nereglamentuojamus klausimus kelia šių technologijų naudojimas. Šioje tyrimo dalyje bus siekiama pateikti autorės išvagas ir nuomones dėl to, kokio lygio teisiniu reglamentavimu galėtų būti sprendžiami anksčiau įvardinti klausimai, bei išvadas dėl to, kokio tipo teisinis reglamentavimas leistų efektyviai spręsti konkrečius informacinių technologijų taikymo vykdant diplomatinės ir konsulines funkcijas klausimus.

Minėta analize siekiama apimti šiuos teisinio reglamentavimo lygius:

1. Nacionalinis teisinis reglamentavimas. Valstybės vidaus teisės aktai gali numatyti tam tikras taisykles, kurios reguliuotų, kaip valstybės kompetentingos institucijos turėtų taikyti informacines technologijas diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose.

2. Dvišalės tarptautinės sutartys. Šiuose susitarimuose konkrečios valstybės galėtų reglamentuoti, kaip informacinės technologijos turėtų būti taikomos jų tarpusavio diplomatinuose ar (ir) konsuliniuose santykiuose.

3. Daugiašalės tarptautinės sutartys. Šiame kontekste vertintini du klausimai. Pirmas, esamų VKDS ir VKKS nuostatų pritaikomumo santykiams skaitmeninėje erdvėje galimybės. Antras, specialios tarptautinės sutarties, skirtos reglamentuoti skaitmeninius diplomatinis ir konsulinius santykius, egzistavimo poreikis.

4. Tarptautinių papročių formavimosi informacinių technologijų taikymo diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose perspektyvos. Informacinių technologijų naudojimas ir jų progresas tam tikra apimtimi yra spontaniniai procesai, kurie gali greitai kisti laike. Savo ruožtu formalių taisyklių, reglamentuojančių šią sritį, atsiradimo procesas gali pareikalauti ilgesnio laikotarpio. Tačiau toks reglamentavimo nebuvimas nereiškia, kad valstybės diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose tuo metu nenaudos pažangiausių informacinių technologijų. Tai sudaro galimybes formuoti nekodifikuotoms paprotinėms taisyklėms.

Toliau šioje tyrimo dalyje bus detalčiau aptarta kiekviena iš nurodytų teisinio reglamentavimo sričių ir tai, kokie informacinių technologijų naudojimo diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose probleminiai klausimai bei iššūkiai galėtų būti sprendžiami atitinkamoje srityje.

2.1. Nacionalinio teisinio reglamentavimo modernizavimo iššūkiai

Valstybių teisės sistemose yra įtvirtinami teisės aktai, skirti reglamentuoti valstybės kompetentingų institucijų veiksmus diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose. Vertinant, kokius su skaitmenine erdve susijusius teisinius santykius galėtų reglamentuoti nacionaliniai teisės aktai, galima išskirti toliau nagrinėjamas sritis.

1. Organizacinio pobūdžio santykių reglamentavimas. Informacinės technologijos leidžia modernizuoti vidinius diplomatinų ir konsulinių tarnybų procesus. Skaitmeniniai sprendimai jau dabar naudojami vidinei kompetentingų institucijų komunikacijai, informacijos tvarkymui ir perdavimui. Tai sudaro galimybes nacionaliniuose teisės aktuose numatyti konkrečias normas, skirtas nurodytam komunikavimui. Toks reglamentavimas galėtų apimti nuostatas, numatančias vidinio komunikavimo priemones, komunikavimo procese naudojamas skaitmenines technologijas, pavyzdžiui, elektroninio parašo naudojimo privalomumą. Be nurodytų aspektų vidaus teisinis reglamentavimas galėtų numatyti naudojimosi oficialiomis socialinių tinklų paskyromis taisykles, įtvirtinant, kokie asmenys turėtų teisę naudotis jomis, kokia tvarka turėtų būti suteikiamos atitinkamos teisės, kokia atsakomybė grėstų už netinkamą ar neteisėtą naudojimąsi šiomis paskyromis.

2. Nacionalinis teisinis reglamentavimas galėtų turėti ypatingą svarbą detalizuojant tam tikrus konsulinių funkcijų įgyvendinimo aspektus. Atsižvelgiant į tai, kad tam tikrų konsulinių funkcijų įgyvendinimas susijęs su valstybės santykiais su jos atstovaujama asmenimis, esančiais kitos valstybės teritorijoje arba atskirais kitų valstybių piliečiais, šiuos santykius turėtų reglamentuoti atitinkamos valstybės teisės aktai. Valstybės kompetentingoms institucijoms teikiant pagalbą užsienyje esantiems atstovaujamiems asmenims ar teikiant tam tikras viešąsias funkcijas, nacionaliniai teisės aktai turėtų numatyti šių veiksmų atlikimo tvarką. Atitinkamai, jei nurodyti veiksmai atliekami skaitmeninėje erdvėje, vidaus teisės aktuose turėtų būti numatyta tokių veiksmų atlikimo tvarka. Pvz., kokia tvarka galėtų būti renkami duomenys apie asmenų buvimo užsienio valstybėje vietą.

3. Kiti diplomatinės ir konsulinės teisės šaltiniai (tarptautinės sutartys, papročiai) galėtų numatyti minimalius skaitmeniniuose diplomatinuose ir konsuliniuose teisiniuose santykiuose taikomus standartus. Tai galėtų būti saugumo standartai, skirti apsaugoti skaitmeninius duomenis nuo sugadinimo ar praradimo, apsaugos standartai, reglamentuojantys, kokios priemonės turėtų būti taikomos užtikrinant, kad su skaitmeniniais duomenimis negalėtų susipažinti atitinkamų teisių neturintys asmenys, bei kiti technologiniai standartai. Pagarbos tarptautinei teisei principas reikalauja

valstybės vidaus teisėje taikyti ne žemesnius kaip tarptautiniai teisiniai standartai¹⁴⁸. Tai, kad kituose teisės šaltiniuose būtų numatomi tik minimalūs standartai, leistų valstybėms numatyti aukštesnius standartus atitinkančių priemonių naudojimą diplomatinėje ir konsulinėje teisėje. Pavyzdžiui, kituose tarptautinės teisės šaltiniuose numatant tam tikrą diplomatinę ar konsulinę funkcijų įgyvendinimo metu surinktos informacijos šifravimo technologijai keliamą minimalų standartą, nacionaliniai teisės aktai galėtų numatyti reikalavimą taikyti aukštesnį standartą atitinkantį duomenų šifravimą.

Galima teigti, kad vidaus teisės aktų potencialas spręsti skaitmeninių diplomatinę ir konsulinę santykių keliamas problemas yra ribotas. Toks teisinis reglamentavimas galėtų tik jos jurisdikcijos ribose. Be to, vidaus teisės aktai, jei jie nebūtų priimami tam tikros daugiašalės tarptautinės sutarties pavyzdžiu, skirtingose valstybėse galėtų turėti skirtingą turinį ir numatyti skirtingas nuostatas. Esant tokiai situacijai negalėtų būti pripažįstama, kad nacionalinėse teisės normose yra įtvirtinami tam tikri diplomatinės ir konsulinės teisės papročiai.

Vertinant pagrindinius Lietuvos Respublikos teisės aktus, skirtus diplomatinės ir konsulinės teisės sričiai: LR diplomatinės tarnybos įstatymas ir LR konsulinis statutas, – galima tvirtinti, kad esamas reglamentavimas nenumato plataus atskirų taisyklių, taikomų skaitmeniniams teisiniams santykiams, rato. LR diplomatinės tarnybos įstatyme įtvirtinama tik viena nuostata tiesiogiai susijusi su skaitmeninių technologijų naudojimu – 89 str. 2 d. 7 p. Šioje nuostatoje numatyta teisė diplomato tiesioginiam vadovui sutikimą su diplomato išvykimu į sveikatos priežiūros įstaigą ir valstybės ar savivaldybės instituciją ar įstaigą¹⁴⁹ pateikti elektroninių ryšių priemonėmis. Ši nuostata traktuotina, kaip organizacinių diplomatinę teisinių santykių reglamentavimo pavyzdys, leidžiantis diplomatų tarpusavio santykiuose naudoti skaitmeninius dokumentus. LR konsuliniame statute taip pat gali būti išskirta viena norma, turinti ryšį su informacinių technologijų naudojimu – 6 str. 1 d. Šioje teisės normoje yra numatytas tam tikros konsulinės informacijos skelbimas oficialiame tinklalapyje¹⁵⁰. Nurodytoje normoje įtvirtinta ir galimybė duomenis skelbti per visuomenės informavimo priemones. Pagal LR teisę, ambasadų ir konsulatų interneto svetainėms ir mobiliosioms programėlėms taikomi bendri įstaigų interneto svetainių reikalavimai, tačiau šie reikalavimai neapima socialinių medijų paskyrų administravimo teisinių reikalavimų¹⁵¹. Jei socialiniai tinklai ir juose esančios paskyros būtų

¹⁴⁸ Dainius Žalimas, „Tarptautinė teisė konstitucinėje paradigmoje: grėsmė Konstitucijos viršenybei?“, iš *XXI amžiaus iššūkiai tarptautinei teisei*, redaktoriai: Justinas Žilinskas, Lyra Jakulevičienė, Regina Valutytė, Dovilė Gailiūtė-Janušonė (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2020), 51

¹⁴⁹ „Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymas“, TAR, žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.46EF9E1D52E9/asr>

¹⁵⁰ „Lietuvos Respublikos konsulinis statutas“, *supra note* 105

¹⁵¹ Makauskaitė-Samuolė, *supra note* 17: 247

vertinami kaip tam tikra visuomenės informavimo priemonė, ši nuostata galėtų būti taikoma ir jų atžvilgiu. LR konsulinio statuto nuostata, autorės nuomone, galėtų būti traktuojama plačiau – kaip leidžianti konsulinę informaciją skelbti ir Lietuvos Respublikos konsulinių įstaigų socialinių tinklų paskyroje. Pvz., Užsienio reikalų ministerijos socialinio tinklo Facebook paskyroje skelbiama informacija apie taikomas koronaviruso plitimo valdymo priemones. Ši informacija aktuali į Lietuvą iš užsienio grįžtantiems asmenims.

LR konsulinio statuto 27 str. numato pagrindą asmens duomenų tvarkymo tikslais naudoti specialią informacinę sistemą – Konsulinių procedūrų valdymo informacinę sistemą¹⁵². Šioje informacinėje sistemoje gali būti tvarkomi asmens duomenys, kurie įrašomi į sistemą asmens prašymu ir gali būti naudojami tik konsulinei pagalbai stichinės nelaimės, katastrofos, teroro akto, masinių riausių, karo ar ginkluoto konflikto atveju teikti bei kitais asmens nurodytais su konsulinių funkcijų vykdymu susijusiais tikslais.

Be nurodytų nuostatų minėtuose Lietuvos vidaus teisės aktuose nėra numatyta specialaus reglamentavimo, kuris būtų orientuotas į informacinių technologijų naudojimą. Todėl skaitmeniniams diplomatiniais ir konsuliniais santykiams gali būti pagal analogiją taikomos galiojančios teisės normos. Tačiau skaitmeninių santykių specifika ne visais atvejais suteiktų galimybes korektiškam nuostatų, kurios nėra specialiai adaptuotos tokio tipo santykiams, pritaikymui konkrečioje situacijoje. Pvz., LR konsulinio statuto 20 str. numatyta asmens grįžimo pažymėjimo išdavimo galimybė¹⁵³. Tačiau šių pažymėjimų išdavimo tvarką detalizuojančiame užsienio reikalų ministro įsakyme¹⁵⁴ įtvirtintas reglamentavimas yra orientuotas į popierinio prašymo teikimą ir nėra numatytos galimybės šį prašymą pateikti skaitmenine forma.

Apibendrinant galima teigti, kad vidaus teisės aktų pagalba gali būti sprendžiami ir reglamentuojami tam tikri skaitmeninių diplomatinių ir konsulinių teisinių santykių probleminiai klausimai. Valstybės gali reglamentuoti vidinius organizacinius procesus, kurie yra susiję su skaitmeniniais santykiais. Tačiau paskira valstybė turi ribotas galimybes numatyti taisykles, kurios įpareigotų kitas valstybes santykiuose su ja vadovautis jos nustatytais elgesio skaitmeninėje erdvėje normomis.

¹⁵² „Lietuvos Respublikos konsulinis statusas“, *supra note* 105

¹⁵³ *Ibid*

¹⁵⁴ „Įsakymas „Dėl asmens grįžimo pažymėjimo išdavimo ir įforminimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, TAR. žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.363F35F47B6F/asr>

2.2. Informacinių technologijų taikymo reglamentavimas dvišalėmis sutartimis

Kitas skaitmeninių diplomatinė ir konsulinių teisinių santykių reglamentavimo modelis yra dvišalių tarptautinių sutarčių sudarymas. Šiuo atveju atsiranda platesnės galimybės įtvirtinti taisykles, kurios galios abiem skaitmeninių diplomatinė ar konsulinių santykių dalyviams. Toks santykių reglamentavimo būdas turi savų privalumų.

Visų pirma, taip užtikrinamas didesnis santykių reglamentavimo lankstumas. Valstybės turi plačias galimybes susitarti dėl konkrečių taisyklių, taikomų skaitmeninėje erdvėje ir atitinkančių abiejų valstybių poreikius. Šalys gali laisvai pasirinkti jų santykiams taikomas nuostatas bei tai, kokios normos turi patekti į jų sudaromą sutartį. Valstybės gali atsisakyti įtraukti tam tikras nuostatas į dvišalę sutartį dėl tokių nuostatų neaktualumo jų tarpusavio santykiams arba dėl to, kad konkrečiu klausimu nebuvo pasiektas sutarimas tarp šių šalių. Taip pat dvišalių sutarčių sudarymas gali leisti valstybėms sudaryti skirtingo turinio sutartis su skirtingomis valstybėmis. Pavyzdžiui, valstybė gali įvertinti tai, kad kita sutarties pusė yra besivystanti šalis, kuriai būtų sudėtinga užtikrinti aukštų technologinių standartų laikymąsi skaitmeninių santykių srityje. Dėl šios priežasties atitinkamoje tarptautinėje sutartyje galėtų būti įtvirtinamas žemesnio lygio reikalavimų taikymas.

Dvišalių sutarčių lankstumas sudaro galimybes operatyviau pritaikyti jas prie pasikeitusių aplinkybių nei daugiašales sutartis. Įvykus permainingoms informacinių technologijų srityje atskiros valstybės galėtų greičiau susitarti dėl dvišalių sutarčių nuostatų adaptavimo prie įvykusių pokyčių.

Kaip konkretų skaitmeninius tarpvalstybinius santykius reglamentuojančios dvišalės sutarties pavyzdį galima pateikti 2017 m. birželio 20 d. sudarytą duomenų atstovybės steigimo sutartį tarp Estijos ir Liuksemburgo¹⁵⁵. Ši sutartis gali iliustruoti aukščiau nurodytus tokių sutarčių naudojimo skaitmeninių santykių reglamentavimui privalumus. Šia sutartimi Liuksemburgas įsipareigojo suteikti Estijai galimybes naudotis jo teritorijoje esančiu duomenų centru¹⁵⁶. Taigi, dvišalės sutarties objektu buvo ne visas tarpvalstybinių diplomatinė ar konsulinių santykių kompleksas, o tik konkretūs santykiai. Atitinkamai analizuojamoje sutartyje yra įtvirtintos nuostatos, aktualios Estijos duomenų ambasados funkcionavimui. Visų pirma tai yra normos, įtvirtinančios tam tikrus duomenų ambasados imunitetus. Sutarties 3 straipsnis¹⁵⁷ numato neliečiamumo principo taikymą suteiktai duomenų centro erdvei. Ši nuostata apima apsaugą nuo kratos, arešto, rekvizicijos ir vykdymo veiksmų. Iš esmės taip

¹⁵⁵ Agreement between the Grand Duchy of Luxembourg and the Republic of Estonia, *supra note*: 13

¹⁵⁶ *Ibid*

¹⁵⁷ *Ibid*

yra atkartojama VKDS nuostata, numatanti diplomatinės atstovybės nuosavybės neliečiamumą¹⁵⁸. Taip pat šioje nuostatoje pakartota VKDS norma, draudžianti be įgalioto Estijos atstovo leidimo patekti į perduotą duomenų centro erdvę. Galima pastebėti, kad šioje normoje nėra atsižvelgiama į tai, jog šiuo atveju perduodama yra skaitmeninė erdvė duomenų centre. Dvišalė sutartis nedetalizuoja, kas turėtų būti laikoma patekimu į tokią erdvę.

Estijos ir Liuksemburgo sutarties 4 straipsnyje¹⁵⁹ yra numatytas Liuksemburgo įsipareigojimas užtikrinti duomenų centro erdvės apsaugą. Apsauga turi būti suteikta tokiu pat lygiu, koks yra taikomas Liuksemburgo valdomai duomenų centro daliai. Atkreiptinas dėmesys, kad apsaugą įsipareigojama suteikti nuo grėsmių, kylančių Liuksemburgo teritorijoje. Tai leidžia daryti išvadą, kad sutartyje nurodyta duomenų centro erdvė turi būti suprantama kaip fizinė erdvė elektroninėms duomenų saugojimo ir tvarkymo priemonėms įrengti. Tačiau tai nereiškia, kad visa aptariama dvišalė sutartis turi būti vertinama kaip nesusijusi su skaitmenine erdve.

Nagrinėjamos dvišalės sutarties 5 ir 6 straipsniai¹⁶⁰ įtvirtina skaitmeninių objektų imunitetus. Sutarties 5-ajame straipsnyje yra numatyta, kad duomenų ambasadoje naudojama programinė įranga ir licencijos yra laikomos Estijos turtu ir dėl šios priežasties jiems yra taikomas imunitetas nuo bet kokio teisinio proceso. Sutarties 6-ajame straipsnyje yra įtvirtintos nuostatos, susijusios su duomenų imunitetu. Ši norma nurodo, kad skaitmeniniai duomenys ir jų tvarkymui naudojama informacinė sistema traktuojama, kaip užsienio valstybės archyvas ir jiems taikomas atitinkamas imunitetas. Liuksemburgas įsipareigoja gerbti ir užtikrinti Estijai galimybes vykdyti duomenų perdavimą iš ir į duomenų ambasadą. Šie duomenų perdavimo procesai yra prilyginami diplomatiniam paštui ir gauna atitinkamas garantijas. Šioje dvišalėje sutartyje numatytas draudimas Liuksemburgui cenzūruoti perduodamus duomenis bei nurodyta, kad konfidencialumo apsauga taikoma ir fizinėms skaitmeninių duomenų saugojimo priemonėms (magnetinėms juostoms, optiniams įrenginiams ir t. t.).

Apibendrinant šią trumpą Estijos ir Liuksemburgo dvišalės sutarties dėl duomenų ambasados įsteigimo nuostatų turinio ir formuluočių apžvalgą galima konstatuoti, kad šioje sutartyje skaitmeninių teisinių santykių reglamentavimui naudojamas analogijos principas – adaptuojamos kai kurios VKDS normos. T. y., sutartyje nurodoma, kad tam tikriems skaitmeniniams santykiams, pvz., duomenų perdavimui, taikomos diplomatinės teisės nuostatos, galiojančios panašioms reglamentuotiems santykiams, šiuo atveju – diplomatinio pašto neliečiamumas. Tačiau tai neturi būti vertinama kaip vienareikšmiška šios sutarties kritika. Sutartis iliustruoja, kad tarptautinėje visuomenėje egzistuoja

¹⁵⁸ „Vienos konvencija dėl diplomatinė santykių“, *supra note 27*

¹⁵⁹ Agreement between the Grand Duchy of Luxembourg and the Republic of Estonia, *supra note: 13*

¹⁶⁰ *Ibid*

aiškus supratimas, jog atsiranda naujo tipo objektai – skaitmeniniai, – kurie tampa vis labiau aktualūs valstybių tarpusavio santykiuose. Ir šių santykių reglamentavimo poreikis tampa vis aktualesnis.

Vertinant dvišalių sutarčių modelio taikymo galimybes nurodytinas vienas potencialus šio modelio trūkumas. Dvišalių sutarčių taikymas gali sudaryti sąlygas formuoti situacijai, kai skirtingos valstybės jų sudaromose sutartyse galės orientuotis į skirtingus skaitmeninių santykių aspektus ir jiems keliamus reikalavimus. Tai gali sudaryti pagrindą tokioms situacijoms, kai skirtingose sutartyse būtų nurodomas skirtingų informacinių technologijų taikymas, skirtingi kibernetinio saugumo standartai. *Pacta sunt servanda* principo imperatyvas yra sąžiningas tarptautinės teisės normų nustatytų valstybės įsipareigojimų vykdymas¹⁶¹. Todėl, vadovaujantis nurodytu principu, valstybės privalėtų taikyti visus įvairiose sutartyse įtvirtintus standartus. Tokia praktika sąlygotų poreikį valstybėms investuoti resursus į įvairių informacinių technologijų naudojimą ir taip didintų valstybių administracinę naštą bei patiriamas išlaidas. Minėta dvišalių sutarčių lankstumo savybė vertintina kaip padedanti valstybėms konkrečios dvišalės sutarties rėmuose tiksliai susitarti dėl taikytinų normų, tačiau globaliame kontekste tai galėtų sukelti problemų valstybėms bandant prisitaikyti prie įvairių informacinių technologijų naudojimo praktikų.

2.3. Daugiašalių sutarčių taikymas skaitmeniniams teisiniams santykiams

Aptarta dvišalių sutarčių lankstumo problematika galėtų būti sprendžiama tam tikros universalios daugiašalės tarptautinės sutarties ar sutarčių (atskirai reglamentuojančių skaitmeninius diplomatinis ir konsulinius santykius) pagalba. Tokia sutartis gali numatyti tam tikras bendras nuostatas, į kurias turėtų orientuotis visos prie atitinkamos sutarties prisijungusios valstybės. Tokiu būdu galėtų būti sukurtos vieningos taisyklės, kurios būtų vienodai taikomos skaitmeniniams santykiams, numatytų vienodas patraukimo atsakomybėn tarptautines normas¹⁶².

Vertinant galimą daugiašalių sutarčių taikymą skaitmeniniams diplomatiniais ir konsuliniais santykiams, visų pirma reikia iškelti klausimą, kokiose tarptautinėse sutartyse turėtų būti įtvirtintas skaitmeninių santykių reglamentavimas. Galima nurodyti du galimus atsakymus į šį klausimą. Kadangi šiuo metu yra galiojančios VKDS ir VKKS, kurios bendrai taikomos diplomatiniais ir konsuliniais santykiams, šios sutartys galėtų būti pritaikytos ir analogiškų skaitmeninių santykių reglamentavimui. Kitas galimas variantas būtų atskiros specialios

¹⁶¹ Žalimas, *supra note*, 148

¹⁶² Cerf, *supra note* 35: 1

skaitmeniniams diplomatiniais ir konsuliniais santykiams taikomos daugiašalės tarptautinės sutarties sukūrimas¹⁶³. Toliau bus aptarti abu šie variantai. Iš pradžių bus įvertintos galimybės skaitmeniniams santykiams pagal analogiją taikyti VKDS ir VKKS nuostatas. O vėliau – specialios skaitmeniniams diplomatiniais ir konsuliniais santykiams taikytinos hipotetinės tarptautinės sutarties turinys.

2.3.1. Galiojančių tarptautinių sutarčių taikymas skaitmeniniams teisiniams santykiams

Esamosiose VKDS ir VKKS nėra normų, kurios būtų skirtos skaitmeninių santykių reglamentavimui. Tam tikros nuostatos galėtų būti taikomos skaitmeniniams santykiams dėl to, kad jų atžvilgiu gali būti vartojama vienoda terminologija. Tokiu atveju galiojančios nuostatos gali būti tiesiogiai taikomos ir skaitmeniniams santykiams. Kitos normos galėtų būti taikomos tik pagal analogiją, tačiau toks taikymas gali kelti klausimų dėl galimybių adaptuoti atitinkamas nuostatas.

Analizuojant VKDS ir VKKS nuostatų turinį galima konstatuoti, kad praktiškai visos šių sutarčių normos nenumato atitinkamų taisyklių taikymo skaitmeniniams ar elektroniniams santykiams. Tokia situacija neturėtų stebinti. Šių daugiašalių sutarčių rengimo metu technologinė pažanga dar nesudarė realių galimybių formuoti tokio tipo santykiams. Todėl aptariamų tarptautinių sutarčių nuostatos gali būti tiesiogiai taikomos skaitmeniniams santykiams, kai šie santykiai yra iš esmės analogiški įprastiems (neskaitmeniniams) santykiams. Tokios nuostatos pavyzdys gali būti VKDS 27 str. 1 d. ir VKKS 35 str. 1 d., numatančios valstybių teisę savo pranešimams naudoti kodavimo ir šifravimo priemones. Kadangi elektroniniais tinklais perduodama informacija irgi gali būti – o vertinant vien technologine prasme, neišvengiamai turi būti – koduojama ir šifruojama, nurodytos nuostatos gali būti pagrįstai traktuojamos, kaip leidžiančios valstybėms taikyti skaitmeninio kodavimo ir šifravimo priemones įgyvendinant susižinojimo teisę. Šifravimo priemonių naudojimo teisė yra numatyta ir anksčiau aptartoje Estijos ir Liuksemburgo dvišalėje sutartyje.

Didžioji dauguma kitų VKDS ir VKKS nuostatų neturi galimybės būti tiesiogiai taikomos skaitmeniniams santykiams – jos galėtų būti taikomos tik pagal analogiją. VKDS ir VKKS normos numato patalpų imuniteto taikymą ir jo išimtis, kai preziumuojamas leidimo patekti į patalpas buvimas.

¹⁶³ Toliau bus pateikiami argumentai dėl bendros specialios sutarties, reglamentuojančios skaitmeninius diplomatinis ir konsulinius santykius, sukūrimo ir tokio modelio pranašumo prieš atskiras skaitmeniniams diplomatiniais ir konsuliniais santykiams skirtas sutartis.

Šis klausimas yra aptariamas Talino vadove. Dokumentas nurodo, kad tarptautinei ekspertų grupei nepavyko pasiekti sutarimo šiuo klausimu. Daugumos ekspertų nuomone draudimas patekti į diplomatinės atstovybės ar konsulinės įstaigos patalpas apima ir apsaugą nuo atstovaujamos valstybės nesankcionuoto prisijungimo prie atitinkamos įstaigos skaitmeninio tinklo¹⁶⁴. Atskiri grupės ekspertai teigia, kad apsaugos nuo patekimo į patalpas nuostata turi būti taikoma tik tuo atveju, jei diplomatinėse patalpose atsiranda fizinės nuotolinio prisijungimo neigiamos pasekmės, pvz., sugadinama tam tikra įranga. Nuotoliniam prisijungimui prie duomenų turėtų būti taikomos kitos nuostatos, reglamentuojančios diplomatinis imunitetus, pvz., archyvų imunitetas¹⁶⁵. Autorės nuomone, nors pastaroji pozicija gali būti vertinama kaip labiau derinama su skaitmeninės erdvės ypatumais, tačiau jos praktinis pritaikymas gali būti apsunkintas skirtingu „fizinių pasekmių“ sąvokos traktavimu. Siauras šios sąvokos aiškinimas paliktų pakankamai dideles „pilkąsias zonas“. Pvz., jei diplomatinės atstovybės elektroniniuose įrenginiuose būtų įdiegta programinė įranga, kuri rinktų informaciją apie atitinkamo kompiuterio klaviatūros paspaudimus (taip vadinama *keylogger* programinė įranga), kaip turėtų būti vertinami tokie priimančiosios valstybės veiksmai? Nurodytos programinės įrangos naudojimas nesukelia fizinių pasekmių, todėl tokie veiksmai negalėtų būti vertinami, kaip neteisėtas patekimas į patalpas. Taigi, manytina, kad iš Talino vadove pateiktų pozicijų, daugumos ekspertų nuomonė paliktų mažiau neaiškumų ir diskusinių klausimų.

Išimtinės situacijos pavyzdys – gaisras. Priimančiosios valstybės pareigūnai turi teisę patekti į diplomatinės ir konsulinės patalpas, jei tai daroma su tikslu užgesinti gaisrą arba išgelbėti asmenis, kuriems gaisras kelia realų pavojų. Kyla klausimas, ar gali egzistuoti tokie nelaimės atvejai, kurie leistų sutikimo prezumpciją taikyti ir skaitmeninei erdvei. Pavyzdžiui, jei dėl programišių veiksmų būtų užkrėsta atstovaujamos valstybės naudojama kompiuterinė įranga ir ji būtų naudojama kitais tikslais (nepageidautinų laiškų siuntimui ar kitos kompiuterinės įrangos užkrėtimui). Galima būtų teigti, kad toks kompiuterinės įrangos užkrėtimas būtų naudojamas siekiant sukelti dideles neigiamas pasekmes valstybei, jos gyventojams ar valstybiniam interneto tinklui¹⁶⁶. Nelaimės atveju VKDS ir VKKS prasme gali būti laikoma ir kibernetinė nelaimė. Tačiau ši nelaimė turi turėti išorinį šaltinį. Jei kilusios kibernetinės nelaimės, pvz., kompiuterių tinklo užkrėtimas virusais, kaltininke yra pati diplomatinė misija, tokia situacija negalės būti laikoma nelaimės atveju¹⁶⁷. Be to, nelaimės situacija turi kelti grėsmę žmonių gyvybėms¹⁶⁸.

¹⁶⁴ Schmitt, *supra note* 91: 213

¹⁶⁵ Schmitt, *supra note* 91: 213

¹⁶⁶ Kurbalija, *supra note* 1: 415–416

¹⁶⁷ Sullaj, *supra note* 63: 19

¹⁶⁸ Choi, *supra note* 2: 122

Kita vertus, VKDS ir VKKS atveju gaisro situacija pasižymi tuo, kad atstovaujama valstybė iš esmės neturi realių galimybių suvaldyti tokios nelaimės. Skaitmeninės nelaimės atveju skaitmeninės erdvės eksteritorialumas sudaro galimybes valdyti tokius atvejus nuotoliniu būdu. Todėl galima būtų abejoti, ar vien nelaimė skaitmeninėje erdvėje suteiktų teisę priimančiajai valstybei be atskiro leidimo patekti į atstovaujamos valstybės skaitmeninę erdvę.

Taigi, galima konstatuoti, kad tiesioginis VKDS ir VKKS taikymas skaitmeniniams ir elektroniniams santykiams ne visais atvejais yra įmanomas. Ši problema galėtų būti sprendžiama teismų praktikos pagalba. Nacionaliniai ir tarptautiniai teismai galėtų užpildyti teisės aktuose esančias spragas ir formuoti bendrą praktiką dėl VKDS ir VKKS nuostatų taikymo skaitmeniniams santykiams. Tai nebūtų iš esmės naujas procesas. Su panašia situacija buvo susidurta diplomatinių atstovybių banko sąskaitų srityje. VKDS ir VKKS nenumato aiškaus reglamentavimo, ar diplomatinių atstovybių banko sąskaitų atžvilgiu gali būti taikomas imunitetas. Tai sudarė pagrindą įvairių valstybių teismuose nagrinėti bylas, susijusias su šiuo klausimu. 1977 m. Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas priėmė sprendimą, kuriame išaiškino, kad vykdomieji veiksmai negali būti nukreipti prieš Filipinų diplomatinės atstovybės banko sąskaitą. Buvo konstatuota, kad diplomatinės atstovybės banko sąskaitos naudojimas yra susijęs su diplomatinių funkcijų vykdymu¹⁶⁹. Analogiškas klausimas buvo nagrinėjamas ir Jungtinės Karalystės teismuose byloje *Alcom prieš Kolumbiją*. Žemesnės instancijos teismai priėmė skirtingus sprendimus šioje byloje, tačiau galutinėje instancijoje buvo pripažintas banko sąskaitos imunitetas. Kita vertus, 1980 m. JAV teismuose buvo priimtas sprendimas dėl imuniteto nuo vykdomųjų veiksmų netaikymo diplomatinių atstovybių banko sąskaitų atžvilgiu¹⁷⁰.

Užbaigiant VKDS ir VKKS nuostatų pritaikomumo skaitmeniniams ir elektroniniams santykiams analizę galima nurodyti, kad aptartas banko sąskaitų imuniteto klausimas buvo išspręstas 2004 m. JT konvencijos dėl valstybių ir jų nuosavybės imunitetų 21 str. 1 d. a) punkte įtvirtinant nuostatą dėl diplomatinių atstovybių banko sąskaitų priskyrimo prie valstybės nuosavybės¹⁷¹.

¹⁶⁹ Рубен Галстян, „Иммунитет иностранного государства от принудительных мер“, *Белорусский журнал международного права и международных отношений* 3 (1999), <http://evolutio.info/ru/journal-menu/1999-3/1999-3-galstyan>

¹⁷⁰ *Ibid*

¹⁷¹ United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property“, United Nations Treaty Collection, žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d., https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-13&chapter=3&clang=en

2.3.2. Specialios tarptautinės sutarties poreikis

Analizuojant informacinių technologijų keliamų iššūkių sprendimo daugiašalėmis tarptautinėmis sutartimis galimybes turi būti įvertinta alternatyva skaitmeninę diplomatinę ir konsulinę teisę reglamentuoti nauja specialia tarptautine sutartimi. Tokia hipotetinė sutartis nebūtų bandymas keisti esamų VKDS ir VKKS nuostatas, o tik numatytų specialias normas, skirtas skaitmeniniams diplomatiniams ir konsuliniams santykiams. Klausimas, ar galėtų būti sudaryta vieninga tarptautinė sutartis, kuri reglamentuotų skaitmeninius diplomatinius ir konsulinius santykius, ar analogiškai kaip VKDS ir VKKS atveju turėtų būti parengta atskira tarptautinė sutartis, skirta skaitmeniniams diplomatiniams santykiams, ir atskira sutartis, skirta skaitmeniniams konsuliniams santykiams? Autorės nuomone, vieninga sutartis turėtų daugiau pranašumų.

Vieningos tarptautinės daugiašalės sutarties, skirtos skaitmeniniams diplomatiniams ir konsuliniams santykiams, egzistavimas galėtų būti pagrįstas siekiu išvengti galimų skaitmeninių santykių reglamentavimo skirtumų, kurie galėtų atsirasti, jei atitinkamos teisės normos būtų įtvirtinamos atskirose sutartyse. Toks reglamentavimo skirtumas galėtų atsirasti tiek pirminio nurodytų tarptautinių sutarčių sukūrimo procese – jei derybų dėl šių sutarčių metu būtų pasirinktos skirtingos pozicijos dėl identiškų santykių reglamentavimo, – tiek esant vėlesniam poreikiui keisti priimtas nuostatas. Pastaroji aplinkybė pasižymi didele svarba. Atsižvelgiant į informacinių technologijų vystymosi spartą, galima daryti prielaidą, kad vis naujesnių skaitmeninių sprendimų atsiradimas kels naujų teisinio reglamentavimo iššūkių arba reikalaus anksčiau priimtų sprendimų revizijos. Tokie procesai reikalaus teisės normų, skirtų skaitmeniniams diplomatiniams ir konsuliniams teisiniams santykiams, revizijos ir aktualizavimo. Skirtingose tarptautinėse sutartyse galėtų būti įtvirtinamos skirtingos normos, reglamentuojančios tapačius santykius, pvz., skaitmeniniuose santykiuose būtų taikomos skirtingos tapatybės nustatymo priemonės. Tokios situacijos sukeltų neigiamų pasekmių.

Specialios vieningos skaitmeninius diplomatinius ir konsulinius santykius reglamentuojančios sutarties egzistavimas mažintų nurodytas rizikas. Tokios sutarties nuostatos galėtų efektyviau užtikrinti teisinio reglamentavimo vienodumą ir integralumą. Tokiu būdu galėtų būti sudarytos galimybės įtvirtinti aiškesnį, mažiau vidinių prieštaravimų turintį teisinį reglamentavimą bei efektyviau ir racionaliau naudoti elektronines ir skaitmenines priemones, skirtas šio tipo santykių įgyvendinimui. Vieningos sutarties egzistavimas supaprastintų ir jos pakeitimo procesą, t. y. nebūtų susiduriama su poreikiu keisti abi sutartis.

Speciali skaitmeninius diplomatinis ir konsulinius santykius reglamentuojanti tarptautinė sutartis galėtų integraliai spręsti pirmoje dalyje iškeltus probleminius klausimus tiek diplomatinė santykių, tik konsulinių santykių srityse. Toliau pateikiama apžvalga siekiama išanalizuoti pavyzdžius, kokie sprendimų variantai galėtų būti įtvirtinami nurodyto pobūdžio tarptautinėje sutartyje.

1. Pirmoje šio tyrimo dalyje buvo iškelta su komunikavimo funkcijos įgyvendinimu susijusi problema – tinkamas skaitmeninėmis priemonėmis komunikuojančių įgaliotų valstybės pareigūnų tapatybės ir teisių nustatymas. Galimas šios problemos sprendimas – registro, kuriame būtų tvarkomi valstybes atstovaujančių pareigūnų duomenys, įsteigimas. Speciali tarptautinė sutartis galėtų įtvirtinti šio registro įsteigimo teisinį pagrindą bei numatyti jo veikimo tvarką. Tarptautinėje sutartyje būtų numatyti pagrindiniai šio registro duomenų tvarkymo principai. Galima būtų išskirti šiuos keturis registro veikimo principus:

1) duomenų pateikimas registru. Sutartis numatytų taisykles, kaip valstybės registre fiksuotų įgaliotam asmeniui suteikiamą diplomatinį ar konsulinį statusą. Tarptautinėje sutartyje būtų reglamentuojama, kaip turėtų būti teikiami duomenys registru, kokia informacija apie asmenį turėtų būti pateikiama. Taip pat ši informacija apimtų duomenis, žyminčius atstovaujamos valstybės šiam asmeniui suteikiamas teises. Toks teisių suteikimas apimtų informaciją, nurodančią, kokioje užsienio valstybėje pareigūnui suteikiami įgaliojimai veikti bei kokio tipo (diplomatiniuose ar konsuliniuose) santykiuose asmuo atstovautų savo valstybę.

2) registro duomenų tvarkymo metodas. Kitas diplomatinė ir konsulinių pareigūnų registro funkcionavimo aspektas būtų jo tvarkymo metodo apibrėžimas. Galimas pasirinkimas tarp centralizuoto ir decentralizuoto duomenų tvarkymo. Centralizuoto registro atveju duomenys apie asmenis, kuriems suteiktos teisės atstovauti valstybes diplomatinuose ar (ir) konsuliniuose santykiuose būtų tvarkomi ir saugomi tam tikroje konkrečioje duomenų bazėje. Centralizuoto registro funkcionavimas būtų susijęs su taisyklių ar saugumo standartų taikymu, kurie užtikrintų duomenų apsaugą nuo jų pakeitimo ar sunaikinimo. Decentralizuoto registro funkcionavimui galėtų būti naudojamos informacinės technologijos, leidžiančios dalimis saugoti registrą sudarančius duomenis skirtingose vietose. Tokiu būdu suinteresuotoms valstybėms būtų sudarytos galimybės prisidėti prie registro sistemos funkcionavimo, kas galėtų didinti pasitikėjimą tokio decentralizuoto registro duomenimis. Atitinkamai tarptautinėje sutartyje galėtų būti numatytos valstybių dalyvavimo decentralizuoto registro funkcionavime sąlygos bei tvarka.

3) valstybių diplomatinių ar (ir) konsulinių santykių fiksavimas. Tarptautinių diplomatinių ir konsulinių teisinių santykių reglamentavimas numato tam tikrus reikalavimus diplomatinių ir konsulinių santykių užmezgimui bei diplomatinių ar (ir) konsulinių pareigūnų priėmimui kitoje valstybėje. Aptariamo registro kontekste tai reikštų, kad asmens teisės atstovauti savo valstybę atsiradimui neužtektų vien atstovaujamos valstybės valios išraiškos, t. y. nustatytos formos pranešimo apie asmeniui suteiktą diplomatinį ar konsulinį statusą. Registro tvarkymas taip pat turėtų užtikrinti ir kitų veiksmų atlikimo galimybes. Visų pirma, registro funkcionavimo teisinis reglamentavimas turėtų numatyti būtiną asmens įrašymo į registrą sąlygą – aplinkybę, kad atitinkamos valstybės palaiko diplomatinius ar (ir) konsulinius santykius. Tarptautinė sutartis galėtų numatyti, kad ši aplinkybė galėtų būti tiesiogiai išreiškiama arba nustatoma pagal faktines aplinkybes. Tiesioginis tarptautinių santykių palaikymas galėtų būti fiksuojamas tame pačiame registre, suinteresuotoms valstybėms pateikiant atitinkamus pranešimus registru. Be to, galėtų būti numatyta, kad diplomatinių ar (ir) konsulinių santykių buvimo faktas būtų nustatomas pagal tai, ar atitinkama valstybė būtų pateikusi registru informaciją apie ją atitinkamuose tarptautiniuose santykiuose atstovaujančių pareigūnų paskyrimą. Iš esmės tokia situacija galėtų būti vertinama kaip diplomatinių ar konsulinių santykių buvimo pripažinimas *de facto*. Tarptautinėje teisėje jau egzistuoja pavyzdžių, kai tam tikri pripažinimo veiksmai buvo atliekami *de facto*, pvz., Indoneziją *de facto* pripažino keletas valstybių, kuomet ji dėl savo nepriklausomybės kovojo su olandais¹⁷². Tai galėtų būti įtvirtinama aptariamoje tarptautinėje sutartyje kaip priimančiosios valstybės teisė per tarptautinėje sutartyje nustatytą terminą pateikti registru patvirtinimą apie tarptautinių santykių egzistavimą arba pateikti pranešimus apie ją tarptautiniuose santykiuose su atitinkama valstybe atstovaujančių pareigūnų paskyrimą. Antra tarptautinėje sutartyje numatyta registro įrašo įsigaliojimo sąlyga turėtų būti priimančiosios valstybės sutikimas su konkretaus diplomatinio ar konsulinio pareigūno paskyrimu. Tai reikštų, kad registras turėtų informuoti priimančiąją valstybę apie atstovaujamos valstybės atliktą veiksma. Priimančiajai valstybei turėtų būti numatyta pareiga pateikti savo sutikimą su nurodyto pareigūno priėmimu ar atsisakymą.

4) registro duomenų naudojimas. Registras ne tik kauptų duomenis apie pareigūnų paskyrimus, bet ir sudarytų galimybes jais naudotis, tikrinant asmenų tapatybes ir turimas teises. Tarptautinėje sutartyje turėtų būti numatyta registre kaupiamų duomenų naudojimo tvarka. Ši tvarka apimtų ir tam tikro skaitmeninio sertifikato išdavimą į registrą įrašytam asmeniui. Šis sertifikatas būtų naudojamas skaitmeniniuose santykiuose patvirtinant asmens tapatybę. Tarptautinė sutartis turėtų

¹⁷² Michael Akehurst and Peter Malanczuk, *Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas* (Vilnius: Eugrimas, 2000), 123

numatyti sertifikato duomenų teisingumo tikrinimo procedūras. Valstybė turėtų turėti galimybę patikrinti besikreipiančio asmens tapatybės tikrumą bei atitinkamų įgaliojimų turėjimą registre.

2. Diplomatinių ar konsulinių teisinių santykių formavimas skaitmeninėje erdvėje kelia klausimų dėl *persona non grata* instituto taikymo. Dėl skaitmeninių santykių eksteritorialumo priimančioji valstybė neturėtų galimybės atitinkamam asmeniui nurodyti palikti jos teritoriją. Diplomatinės ar konsulinės funkcijas asmuo gali atlikti būdamas atstovaujamosios ar trečiosios valstybės teritorijoje. Šiuo atveju išskirtinos dvi galimos situacijos ir įvertintinos jų reglamentavimo tarptautinėje sutartyje galimybės.

Pirmoji situacija yra susijusi su tiesioginiu tarpvalstybiniu bendravimu naudojant skaitmeninę erdvę. Tokio komunikavimo atveju galėtų būti praplečiamas anksčiau pristatyto galimo diplomatinių ir konsulinių pareigūnų registro reglamentavimas. Priimančiajai valstybei turėtų būti suteikta teisė bet kada nurodyti, kad ji atšaukia savo sutikimą su tam tikru atstovaujamosios valstybės asmens paskyrimu. Po šios teisės įgyvendinimo registre turėtų būti fiksuojamas pasikeitęs diplomatinio ar konsulinio pareigūno statusas. Atitinkamai vėlesniame komunikavime priimančioji valstybė galėtų nepriimti šio asmens oficialiai teikiamų duomenų ar dokumentų.

Kitaip ši situacija būtų vertinama, jei diplomatinis ar konsulinis pareigūnas tiesiogiai nekomunikuotų su priimančiosios valstybės kompetentingomis institucijomis, o įgyvendintų kitas funkcijas. Tai galėtų būti vienašalio komunikavimo su nevalstybiniais dalyviais diplomatiniais ar konsuliniais tikslais situacija, pvz., tam tikrų atstovaujamosios valstybės socialinių tinklų paskyrų tvarkymas. Arba pareigūno veiksmai būtų susiję su skaitmeninės informacijos rinkimu priimančiosios valstybės jurisdikcijoje. Nurodytais atvejais priimančioji valstybė neturėtų realių galimybių užkirsti kelią tokių veiksmų atlikimui. Tokioje situacijoje ji galėtų tik oficialiai kreiptis į atstovaujamąją valstybę su reikalavimu panaikinti atitinkamo asmens įgaliojimus atlikti bet kokius veiksmus, susijusius su priimančiąja valstybe. Šiuo atveju galėtų būti keliamas klausimas dėl tokių situacijų, kai asmens veiksmai skaitmeninėje erdvėje yra susiję su daugiau nei viena užsienio valstybe, pvz., socialinio tinklo paskyra skirta valstybės atstovavimui tam tikro regiono valstybėse, ir nebūtų galima užtikrinti, kad asmens veiksmai nebus susiję su konkrečia užsienio valstybe. Autorės nuomone, šiuo atveju tarptautinėje sutartyje turėtų būti numatyta nuostata, reikalaujanti, kad atstovaujamoji valstybė užtikrintų, jog ją atstovaujantis asmuo, kuris paskelbtas *persona non grata*, nedalyvautų jokiuose oficialiuose skaitmeniniuose diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose su priimančiąja valstybe. Tai reikštų, kad aptariamam atveju nepageidaujamas asmuo neturėtų atlikti jokių veiksmų skaitmeninėje erdvėje, kurie būtų susiję su priimančiąja valstybe. Ši taisyklė galiotų ir tuo atveju, jei asmens

veiksmai būtų susiję ir su trečiosiomis valstybėmis. Jei atstovaujamoji valstybė negalėtų užtikrinti veiksmų, susijusių su priimančiąja valstybe ir trečiosiomis valstybėmis atskyrimo, ji neturėtų leisti tokiuose santykiuose dalyvauti nepageidaujamam asmeniui. Pvz., valstybę A atstovaujantis asmuo yra atsakingas už valstybės socialinio tinklo paskyros, skirtos Azijos valstybėms, tvarkymą. Japonija paskelbia šį asmenį *persona non grata*. Jei valstybė A negali užtikrinti, kad atitinkamo asmens veiksmai nebus susiję su Japonija (tarkim, galėtų būti sukurta atskira socialinio tinklo paskyra, skirta komunikavimui su Japonijos gyventojais, o Azijos valstybėms skirtoje paskyroje nebūtų teikiama informacija japonų kalba ar susijusi su Japonija), valstybė A turėtų atimti iš atitinkamo asmens teisę tvarkyti nurodytą socialinio tinklo paskyrą.

3. Skaitmeninius diplomatinis ir konsulinis santykius reglamentuojančioje specialioje tarptautinėje sutartyje taip pat galėtų būti įtvirtintos normos, numatančios bendrus informacijos rinkimo diplomatiniais ar konsuliniais tikslais principus bei taikomus minimalius standartus. Kaip buvo nurodyta pirmoje šio darbo dalyje, visų pirma, tarptautinėje sutartyje galėtų būti numatyti atvejai, kada valstybėms būtų suteikiama teisė rinkti informaciją, įskaitant tam tikrus jautrius asmens duomenis, be atskiro informacijos savininko sutikimo. Toks reglamentavimas turėtų apimti apibrėžimą tikslų, kuriais galėtų būti grindžiamas informacijos rinkimas, bei leidimo rinkti informaciją be atskiro sutikimo atvejus. Rinkti informaciją, kurią oficialiai paskelbė kita valstybė, turėtų būti leidžiama nurodant bendrą diplomatinį ir konsulinį santykių palaikymo tikslą. Privatių asmenų skelbiamų duomenų rinkimui turėtų būti nurodomas konkrečiai apibrėžtas tikslas, pvz., atsiliepimų socialiniame tinkle rinkimas, siekiant įvertinti kitos valstybės piliečių požiūrį į vykstančius neramumus konkrečioje valstybėje.

Tarptautinė sutartis galėtų numatyti nuostatas, skirtas apibrėžti, kaip turėtų būti įgyvendinamas skaidrumo principas asmeninės informacijos rinkimo procese. Autorės nuomone, šių santykių reglamentavimui tarptautinėje sutartyje turėtų būti įtvirtintas tam tikras unifikuotas procesas. Šį procesą galėtų sudaryti tokie etapai:

1) informacijos rinkimas skaitmeninėje erdvėje. Šiame etape informaciją renkančiai valstybei nebūtų numatyta pareiga tiksliai nustatyti, kurios valstybės jurisdikcijai priklauso informaciją paskelbęs asmuo. Šiuo atveju valstybės, kurios jurisdikcijai priklauso informaciją paskelbęs asmuo, nustatymui galėtų būti taikomas švelnesnis testas. Šis testas reikalautų, kad egzistuotų tam tikri duomenys, leidžiantys daryti išvadą apie galimą informacijos savininko ir atitinkamos valstybės ryšį. Tokių duomenų pavyzdys galėtų būti socialinio tinklo paskyroje nurodyta asmens buvimo valstybė.

2) informavimas apie informacijos rinkimą. Informacija apie surinktus duomenis turėtų būti prieinama suinteresuotai valstybei. Šiam tikslui pasiekti tarptautinėje sutartyje galėtų būti numatyta centralizuota duomenų mainų apie surinktą informaciją sistema. Valstybėms galėtų būti sudarytos galimybės šioje sistemoje fiksuoti duomenis apie informacijos rinkimą diplomatiniais ar konsuliniais tikslais. Suinteresuotoms valstybėms turėtų būti sudaroma galimybė tikrinti paskelbtus duomenis apie informacijos rinkimą, kurioje figūruotų šios valstybės jurisdikcijai priklausantys asmenys.

3) suinteresuotos valstybės kreipimasis į informaciją rinkusią valstybę. Vėlgi šiam veiksmui atlikti galėtų būti naudojama tam tikra bendra informacinė sistema, kurioje galėtų vykti komunikavimas tarp valstybių. Informaciją rinkusi valstybė turėtų pateikti duomenis apie asmenis, kurių paskelbti duomenys buvo surinkti arba kurie tiesiogiai susiję su surinkta informacija. Šiame etape tarptautinėje sutartyje galėtų būti numatyta suinteresuotos valstybės teisė nurodyti, kad tam tikras asmuo nėra su ja susijęs. Tokiu atveju informaciją rinkusi valstybė turėtų pašalinti gautus duomenis, kiek jie yra susiję su nurodytu asmeniu.

4) duomenų apie informacijos rinkimą perdavimas. Informaciją rinkusi valstybė perduoda suinteresuotai valstybei duomenis apie asmenis, kurių informacija buvo renkama, ir, pareikalavus atstovaujančiai valstybei, surinktos informacijos turinį. Tarptautinėje sutartyje galėtų būti numatyti tam tikri rekomenduojami nurodytų duomenų perdavimo formatai bei tvarka. Duomenų perdavimui galėtų būti naudojama ta pati informacinė sistema kaip ir informavimui apie duomenų rinkimą.

5) atstovaujамų asmenų informavimas. Suinteresuota valstybė jos nacionalinių teisės aktų nustatyta tvarka informuoja savo atstovaujamus asmenis apie tai, kad kitos valstybės rinko šių asmenų paskelbtą informaciją. Šiuo atveju, manytina, kad konkretus reglamentavimas turėtų būti įtvirtinamas kiekvienos valstybės vidaus teisės aktuose. Tarptautinėje sutartyje galėtų būti pateiktos tik tam tikros minimalios rekomendacijos dėl suinteresuotų asmenų informavimo. Pvz., tarptautinėje sutartyje galėtų būti nurodoma, kad tinkamu suinteresuotų asmenų informavimu būtų laikoma, jei suinteresuota valstybė turėtų sukurtą vidinę sistemą, kurioje suinteresuoti asmenys galėtų rasti duomenis apie su jais susijusį informacijos rinkimą.

Aptarti skaidrumo principo įgyvendinimo proceso etapai, autorės nuomone, galėtų tolygiau paskirstyti atsakomybes tarp šiame procese dalyvaujančių šalių (informaciją renkanti valstybė, suinteresuotą asmenį atstovaujanti valstybė ir suinteresuotas asmuo). Tokiu atveju nei vienas iš nurodyto proceso dalyvių neturėtų pareigų, kurių įgyvendinimas kiekvienam iš jų keltų esminių sunkumų. Toks procesas padėtų atsakyti į pirmoje šio darbo dalyje iškeltus probleminius klausimus, pvz., informaciją renkanti valstybė negautų tiesioginių asmenų kreipimusi dėl informacijos suteikimo

ir neturėtų pareigos nustatyti pareiškėjo tapatybės. Suinteresuotas asmuo tokią informaciją galėtų gauti iš jį atstovaujančios valstybės, kuri jo tapatybę tikrintų remdamasi nacionaliniuose teisės aktuose nustatyta tvarka. Nustačius asmens tapatybę, jam galėtų būti suteikiama prieiga prie nacionalinės sistemos, kurioje jis galėtų gauti dominančią informaciją, t. y. kas, kada ir kokią jo paskelbtą informaciją rinko diplomatiniais ar konsuliniais tikslais.

Kitas aspektas, susijęs su informacijos rinkimo diplomatiniais ir konsuliniais tikslais funkcijos įgyvendinimo skaitmeninėje erdvėje probleminiais klausimais yra saugos ir saugumo reikalavimų reglamentavimas. Kaip buvo nurodyta pirmoje šio darbo dalyje – diplomatinį ir konsulinį funkcijų (informacijos rinkimo diplomatiniais ar konsuliniais tikslais) įgyvendinimo metu turėtų būti užtikrinama, kad atitinkami duomenys būtų apsaugoti nuo jų tyčinio ar neatsargaus iškraipymo bei, kad surinkta informacija būtų prieinama tik atitinkamas funkcijas vykdančioms valstybės pareigūnams. Tarptautinėje sutartyje galėtų būti numatyti tam tikri minimalūs reikalavimai, kurie turėtų būti taikomi saugos ir saugumo srityse. Minimalių saugos ir saugumo standartų reglamentavimas galėtų numatyti rekomenduojamus duomenų šifravimo standartus bei nuorodas į siūlomus taikyti tarptautinius standartus¹⁷³. Tačiau tai neribotų atskirų valstybių teisės nacionaliniuose teisės aktuose numatyti aukštesnius standartus.

4. Dar vienas aspektas, kuris buvo paminėtas vertinant VKDS ir VKKS nuostatų pritaikomumą skaitmeniniams diplomatiniais ir konsuliniais santykiams, yra imuniteto instituto taikymas. Specialioje tarptautinėje sutartyje galima būtų numatyti nuostatas, reglamentuojančias skaitmeniniams ir elektroniniams objektams taikomus imunitetus. Šie imunitetai, kaip ir kiti diplomatiniai ir konsuliniai imunitetai turi sudaryti optimalias sąlygas atstovaujama valstybei pasiekti jos misijos tikslus¹⁷⁴. Kalbant apie elektroninę erdvę turi būti atsižvelgiama į tai, kad ją iš esmės sudaro šie elementai: fiziniai elementai (kabeliai, tarnybinės stotys ir kita elektroninė įranga), loginiai elementai (duomenų perdavimo protokolai, programinė įranga) ir skaitmeniniai duomenys (failai, elektroniniai laiškai)¹⁷⁵. Todėl imuniteto nuostatos turėtų apimti dviejų imunitetų sritis: elektroninių išteklių imunitetus (fizinių ir loginių elementų apsaugai); skaitmeninių duomenų imunitetus

¹⁷³ Atsižvelgiant į galimus technologijų pokyčius gali būti susiduriama su poreikiu dažnai keisti tarptautinės sutarties nuostatas. Todėl kaip galima alternatyva tarptautinėje sutartyje galėtų būti numatyta sutartimi įsteigtos tarptautinės organizacijos teisė skelbti atitinkamas rekomendacijas ar gaires, reaguojant į informacinių technologijų pažangą.

¹⁷⁴ Sullaj, *supra note* 63: 15

¹⁷⁵ Shaun Riordan, „Cyber-diplomacy: Why Diplomats Need to Get Into Cyberspace“, *Cyber Diplomacy. Public diplomacy magazine* 22 (2019): 9, <https://static1.squarespace.com/static/5be3439285ede1f05a46d4fe/t/5dfae3847ada392db0913ad8/1576723768812/Cyber+Diplomacy>

(binariniai duomenys gali būti traktuojami kaip diplomatiniai ar konsuliniai dokumentai¹⁷⁶). Šių imunitetų taikymas turėtų sudaryti galimybes atstovaujamos valstybės sėkmingai vykdyti diplomatinės ir konsulinės funkcijas ir skaitmeninėje erdvėje, t. y. šios priemonės atitinka imunitetų „funkcinio būtinumo“ teoriją¹⁷⁷.

Skaitmeniniai diplomatiniai ir konsuliniai santykiai kuriami naudojant tam tikrus elektroninius įrenginius. Atitinkamai, nesant galimybių naudoti tokių įrenginių, nurodyti teisiniai santykiai negalėtų būti sukuriami. Šie įrenginiai fiziškai gali būti priimančiosios valstybės teritorijoje. Dėl šios priežasties galėtų kilti grėsmė tinkamam diplomatinėms ar konsulinėms funkcijoms vykdymui, jei priimančioji valstybė galėtų daryti įtaką šiems įrenginiams, pvz., areštuoti įrangą, rekvizuoti ir kt.. Atsižvelgiant į nurodytą aplinkybę galima būtų teigti, kad elektroninių įrenginių atžvilgiu turėtų būti taikoma taisyklė, kad, jei toks įrenginys naudojamas skaitmeninių diplomatinėms ar konsulinėms funkcijoms vykdymui, jo atžvilgiu turėtų būti taikomas imunitetas. Tokia situacija iš esmės gali būti palyginama su esamu diplomatinėms ambasadų ir konsulinėms įstaigų nuosavybės imunitetu. Priimančiajai valstybei numatoma pareiga susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų su diplomatinėmis ar konsulinėmis funkcijomis susijusio turto atžvilgiu. Priimančioji valstybė neturi turėti teisės drausti valstybę atstovaujančiamis misijai naudoti bet kokią elektroninę įrangą¹⁷⁸.

Skirtingai nuo VKDS ir VKKS reglamentuojamų diplomatinėms ir konsulinėms santykiams skaitmeninių diplomatinėms ar konsulinėms santykiams sukūrimui naudojama įranga gali būti ne diplomatinės atstovybės ar konsulinės įstaigos patalpose arba net ne priimančiosios valstybės teritorijoje, pvz., tarnybinės stotys, kurios naudojamos skaitmeninės debesijos paslaugoms teikti. J. Kurbalija teigimu ir tokiu atveju turėtų būti užtikrinamas nuosavybės imunitetų taikymas šiai elektrinei įrangai (pvz., analogiškai kaip ir diplomatinės atstovybės banko sąskaitai)¹⁷⁹. Atsižvelgiant į tai, kad jau ne kartą šiame darbe buvo nurodyta skaitmeninių santykiams eksteritorialumo savybė, elektrinė įranga, kuri naudojama skaitmeninėje erdvėje įgyvendinant diplomatinės ar konsulinės funkcijas, fiziškai gali būti atstovaujamojoje valstybėje arba trečiojoje valstybėje. Pirmuoju atveju imuniteto klausimas turi mažesnę svarbą, nes objektas, kuriam turėtų būti taikomas imunitetas nėra priimančiojoje valstybėje, o lieka atstovaujamosios valstybės jurisdikcijoje. Tačiau jei elektrinė įranga būtų trečiojoje valstybėje, kiltų papildomų klausimų dėl imuniteto taisyklių taikymo. Manytina, kad tarptautinėje sutartyje turėtų būti įtvirtinta nuostata, jog kitos valstybės

¹⁷⁶ Choi, *supra note 2*: 123

¹⁷⁷ Zenonas Petrauskas, Dainius Žalimas ir Skirgailė Žaltauskaitė-Žalimienė, *Diplomatinė teisė* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003), 85

¹⁷⁸ Sullaj, *supra note 63*: 19

¹⁷⁹ Kurbalija, *supra note 1*: 415

diplomatiniams ar konsulinėms tarnyboms priklausančiai elektroninei įrangai, kuri naudojama diplomatinių ar konsulinių funkcijų vykdymui, turi būti taikomas nurodytas imunitetas. Šis imunitetas turėtų būti taikomas tais atvejais, kai kitose valstybėse esanti elektroninė įranga naudojama nurodytų funkcijų įgyvendinimui. Tačiau, manytina, kad tarptautinėje sutartyje turėtų būti aiškiai nurodyta, kaip turėtų būti vertinama toliau aprašoma situacija. Valstybė A diplomatinių funkcijų valstybėje B vykdymui skaitmeninėje erdvėje skirtą elektroninę įrangą galėtų turėti valstybėje C. Tačiau valstybė C gali nepripažinti valstybės B. Tokiu atveju tarptautinėje sutartyje turėtų būti numatyta, ar nurodyta elektroninė įranga turėtų turėti aukščiau nurodytą imunitetą.

Taip pat svarbi aplinkybė, susijusi su imuniteto taikymu elektroniniams ištekliams, – kas yra šios įrangos savininkas. Galima situacija, kai elektroniniai ištekliai priklausytų privačiam trečiajam asmeniui. Valstybės diplomatinės ar konsulinės tarnybos duomenų perdavimui naudotų privačiam asmeniui priklausančius elektroninius išteklius, pvz., teikiamas interneto ryšys ir jam reikalinga infrastruktūra. Šioje situacijoje galėtų kilti klausimas, ar tokie elektroniniai įrangai galėtų būti taikomas aukščiau nurodytas diplomatinės atstovybės ar konsulinės įstaigos nuosavybės imunitetas. Autorės nuomone, šiuo klausimu tarptautinėje sutartyje turėtų būti numatytos dvi nuostatos. Į nurodytą imunitetą tokia elektroninė įranga galėtų pretenduoti tik tuo atveju, jei atstovaujama valstybė nurodytų, kad be šių elektroninių išteklių diplomatinių ar konsulinių funkcijų vykdymas skaitmeninėje erdvėje kitoje valstybėje iš esmės pasunkėtų ir reikalautų nepagrįstai didelių išlaidų arba būtų išvis neįmanomas. Pvz., į valstybę A interneto ryšys teikiamas tik per šioje valstybėje veikiančią įmonę X. Valstybė B su valstybe A palaiko skaitmeninius diplomatinius ar konsulinius santykius naudodama šią įrangą. Areštavus šią įrangą valstybei B neliktų kitų alternatyvių būdų komunikuoti su valstybe A skaitmeninėje erdvėje. Tarptautinėje sutartyje turėtų būti numatyta, kad, atstovaujamoji valstybė turėtų būti informuojama apie priimančiosios valstybės veiksmus, dėl kurių kiltų grėsmė prarasti galimybę palaikyti skaitmeninius diplomatinius ar konsulinius santykius. Atstovaujamai valstybei turėtų būti numatytas terminas, per kurį ji galėtų informuoti priimančiąją valstybę apie tai, kad ji reikalauja skaitmeniniams santykiams palaikyti naudojamos įrangos atžvilgiu taikyti imunitetą nuo kratos, arešto, rekvizicijos ar vykdomųjų veiksmų. Jei atstovaujama valstybė nepateiktų tokių prieštaravimų, priimančioji valstybė turėtų turėti teisę atlikti minėtus veiksmus, praėjus nustatytam laikotarpiui. Šis laikotarpis turėtų būti pakankamai protingas, kad atstovaujamoji valstybė jo metu galėtų užtikrinti diplomatinių ar konsulinių funkcijų vykdymą elektroninėje erdvėje kitoje valstybėje, naudojantis kitais elektroniniais ištekliais.

Kitas probleminis aspektas, susijęs su elektroninių išteklių imuniteto reglamentavimu – elektroniniuose ištekliuose gali būti saugoma tam tikra diplomatinė ar konsulinė informacija. Šie duomenys, jeigu jie tiesiogiai susiję su diplomatinių ar konsulinių funkcijų vykdymu, turėtų būti traktuojami kaip diplomatiniai ar konsuliniai dokumentai (archyvai). Jų atžvilgiu galėtų būti taikomas VKDS ir VKKS numatytas absoliutus imunitetas. Tačiau skaitmeninių duomenų kontekste iškyla dar vienas aktualus klausimas – kaip identifikuoti, kad tam tikri duomenys yra susiję su diplomatinių ar konsulinių funkcijų vykdymu? VKDS ir VKKS nenumato valstybių pareigos specialiai žymėti tokią informaciją, kad ją būtų galima atskirti¹⁸⁰. Duomenų identifikavimo svarba taip pat pasireiškia vertinant trečiosios valstybės pareigas užtikrinant diplomatinių ar konsulinių duomenų imunitetą. J. Kurbalija teigia, kad VKDS ir VKKS nuostatos, numatančios, jog imunitetas dokumentams ir archyvams taikomas „kur jie bebūtų“ – net ir privačių asmenų valdomoje elektroninėje įrangoje, pvz., elektroninis laiškas pašto serveryje¹⁸¹, – įpareigoja trečiąsias valstybes užtikrinti skaitmeninių diplomatinių ir konsulinių duomenų apsaugą jų teritorijoje, pvz., informacijai esant trečiosios valstybės teritorijoje įsteigtame duomenų centre¹⁸². Tokia apsauga galėtų būti taikoma pasaulinio internetinio tinklo puslapiams, kurie susiję su diplomatine atstovybe ar konsuline įstaiga¹⁸³, t. y. priimančioji valstybė negalėtų keisti tokių tinklalapių duomenų savo nuožiūra. Tačiau šiuo atveju negalėtų būti reikalaujama imuniteto nuo prieigos taikymo, nes pati valstybė padarė tokią prieigą vieša¹⁸⁴.

Skaitmeninė informacija turi vieną specifinę savybę – ryšį su įranga, kurioje saugoma ši informacija. Jei elektroniniame įrenginyje yra saugoma diplomatinė ar konsulinė informacija, tokiam įrenginiui turėtų būti taikomas toks pat imunitetas kaip ir jame esantiems duomenims¹⁸⁵. Galima kritiškai vertinti Talino vadove padarytą išvadą, kad informacijos saugojimo įranga (kietieji diskai, atminties kortelės ir pan.) turi būti traktuojama kaip archyvas¹⁸⁶. Šie įrenginiai yra tik duomenų saugojimo priemonė ir jų statusas priklauso nuo to, ar juose yra saugoma diplomatinė ar konsulinė informacija. Perkėlus ar pašalinus duomenis iš įrenginio toks elektroninis įrenginys neturėtų turėti absoliutaus imuniteto ir jo atžvilgiu vėl turėtų būti taikomas nuosavybei numatytas imunitetas. Tačiau skaitmeninės informacijos ir įrangos, kurioje ji gali būti saugoma, specifinis aspektas – ištrintos

¹⁸⁰ Kurbalija, *supra note* 1: 421

¹⁸¹ Schmitt, *supra note* 91: 221

¹⁸² Kurbalija, *supra note* 1: 421

¹⁸³ Sullaj, *supra note* 63: 20

¹⁸⁴ Schmitt, *supra note* 91: 220

¹⁸⁵ *Ibid*, 215

¹⁸⁶ *Ibid*, 220

informacijos atkūrimo galimybės. Manytina, kad tokios situacijos sprendimas taip pat turėtų būti įtvirtintas aptariamoje tarptautinėje sutartyje. Šiuo atveju turėtų būti laikomasi analogiškos pozicijos kaip ir patalpų imuniteto atžvilgiu, kai „mišri“ patalpų paskirtis gali suteikti pagrindą priimančiajai valstybei kvestionuoti patalpų neliečiamybę¹⁸⁷. Skaitmeninių išteklių atveju, tai reikštų, kad turėtų egzistuoti aiškios taisyklės, nurodančios, kokių „mišrių“ elektroninių objektų atžvilgiu taikomas archyvų imunitetas.

Galimos dvi alternatyvios nuostatos, skirtos reglamentuoti elektroninės įrangos, iš kurios buvo pašalinta diplomatinė ar skaitmeninė informacija, imuniteto apimtį.

Pirma, galima traktuoti, kad tam tikras elektroninis įrenginys turi platesnį imunitetą, nes jame buvo saugomi diplomatiniai ar konsuliniai duomenys. Tik jei duomenų trynimasis buvo atliktas naudojant specialius informacinius sprendimus, kurie sumažina ištrintų duomenų atkūrimo riziką, toks elektroninis išteklius galėtų būti traktuojamas kaip turintis tik diplomatinės atstovybės ar konsulinės įstaigos nuosavybės imunitetą. Tuo atveju, jei toks įrenginys nepriklausytų atstovaujamajai valstybei nuosavybės teise, sutartyje numatytu būdu (tarptautinėje sutartyje galėtų būti numatyti bendri reikalavimai saugiam duomenų trynimui) ištrynus duomenis, jis būtų traktuojamas kaip neturintis jokio diplomatinio ar konsulinio imuniteto.

Antras aptariamasis situacijos reglamentavimo kelias – numatyti draudimą valstybei, gavusiai elektroninį įrenginį, kuriame buvo kaupiama ir paskui ištrinta skaitmeninė diplomatinė ar konsulinė informacija, atlikti bet kokius elektroninėje laikmenoje buvusių duomenų atkūrimo veiksmus.

Galima konstatuoti, kad aptariamoje specialioje tarptautinėje sutartyje turėtų būti įtvirtintos nuostatos, detalizuojančios imuniteto suteikimo skaitmeniniams duomenims ir ištekliams aspektus. Šis detalizavimas be normų, sprendžiančių nurodytus probleminius klausimus, taip pat turėtų įtvirtinti ir valstybių pareigą užtikrinti saugų skaitmeninių duomenų perdavimą ir prisidėti prie apsaugos nuo kibernetinių atakų ir šnipinėjimo aktų¹⁸⁸.

5. Dar vienas aspektas, susijęs su informacinių technologijų taikymu diplomatinuose ir skaitmeniniuose santykiuose yra tai, kad ryšį su šiais santykiais skaitmeninėje erdvėje gali turėti ne tik valstybes atstovaujantys asmenys, bet ir tretieji privatūs subjektai. Skaitmeninių diplomacinių ar konsulinių funkcijų vykdymo metu gali būti naudojami tokių privačių subjektų turimi ištekliai ar duomenys. Pvz., teigiama, kad privatiems subjektams priklauso daugiau nei 85 procentai JAV kritinės skaitmeninių tinklų infrastruktūros¹⁸⁹. Todėl aptariama hipotetinė tarptautinė sutartis galėtų numatyti

¹⁸⁷ Zenonas Petrauskas, *Konsulinė teisė* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007), 93

¹⁸⁸ Shackelford, *supra note* 37: 39

¹⁸⁹ *Ibid*, 10

tam tikras santykių su privačiais subjektais gaires. Kadangi privatūs subjektai negalėtų būti tarptautinės sutarties, reglamentuojančios skaitmeninius diplomatinis ir konsulinius santykius, dalyviais, tokioje sutartyje galėtų būti numatyti tam tikri valstybių įsipareigojimai nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtinti normas, skirtas privatiems subjektams, susijusiems su skaitmeniniais diplomatiniais ar konsuliniais santykiais. Autorės nuomone, valstybės, norinčios tapti aptariamoms tarptautinės sutarties dalyvėmis, turėtų į savo vidaus teisinį reglamentavimą inkorporuoti šiuos principus, kurie galėtų būti įtvirtinti tarptautinėje sutartyje:

- 1) lygybės principas;
- 2) duomenų ir išteklių atskyrimo principas;
- 3) neliečiamumo principas („tinklo neutralumas“).

1) Lygybės principas galėtų būti taikomas privačių subjektų, susijusių su diplomatinis ar konsulinių funkcijų vykdymu, atžvilgiu. Šiuo atveju lygybės principas yra nukreiptas į vienodą privačių subjektų elgesį su visomis valstybėmis. Privatiems subjektams turėtų būti numatytas įpareigojimas užtikrinti, kad visos suinteresuotos valstybės turėtų tokią pačią prieigą prie privataus subjekto turimų elektroninių išteklių ar skaitmeninių duomenų ir galėtų ja naudotis ta pačia tvarka ir sąlygomis, t. y. nenumatant jokių atskiras valstybes diskriminuojančių taisyklių¹⁹⁰. Tai turi garantuoti visoms valstybėms vienodos prieigos ir naudojimosi skaitmenine erdve laisvę¹⁹¹.

Šiuolaikiniame pasaulyje korporacijos, susijusios su informacinėmis technologijomis, turi resursus, kurie gali būti aktualūs diplomatinis ar konsulinių funkcijų įgyvendinimui. Tai aktualu tiek elektroninių išteklių, tiek skaitmeninės informacijos kontekste. Konstatuotina, kad elektroninių išteklių srityje privatūs subjektai gali kontroliuoti skaitmeninių duomenų perdavimo priemones; valdyti šių duomenų saugojimui naudojamą elektroninę įrangą; turėti įrangą, skirtą automatizuotam duomenų, kurie naudojami diplomatinis ar konsuliniuose procesuose, apdorojimui. Pvz., tokios korporacijos kaip Alphabet Inc., Amazon.com valdo duomenų centrus, kurie gali būti naudojami skaitmeninių diplomatinis ir konsulinių duomenų saugojimui. Be to, privačios korporacijos valdo didelius privačių asmenų skelbiamų duomenų masyvus, t. y. socialinius tinklus Facebook, Twitter, Weibo ir kt. valdančios korporacijos. Nurodyti elektroniniai ir skaitmeniniai resursai gali būti aktualūs, siekiant efektyvesnio skaitmeninių diplomatinis ar konsulinių funkcijų įgyvendinimo. Skirtingos valstybių galios ir pačių privačių subjektų suinteresuotumas bendradarbiauti su

¹⁹⁰ Ian Walden, „International Telecommunications Law, the Internet and the Regulation of Cyberspace“, iš *Peacetime Regime for State Activities in Cyberspace. International Law, International Relations and Diplomacy* (Tallinn: NATO CCD COE Publication, 2013), 265, <https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/PeacetimeRegime.pdf>

¹⁹¹ Pirker, *supra note* 38: 195

konkrečiomis valstybėmis gali sudaryti sąlygas tokioms situacijoms, kai privatūs subjektai teiks tam tikras su elektronine ar skaitmenine diplomatija susijusias paslaugas vienoms valstybėms, bet atsisakys jas teikti kitoms arba nustatys skirtingas tokių pačių paslaugų teikimo sąlygas. Pavyzdžiui, tam tikrą socialinį tinklą valdantis subjektas galėtų suteikti galimybę naudotis jo valdoma skaitmenine informacija valstybės, kurioje jis įsteigtas, įgaliotiems pareigūnams, bet atsisakytų suteikti prieigą prie analogiškų duomenų kitos valstybės atstovams, vykdančioms diplomatinės ar konsulinės funkcijas.

Siekiant išvengti nurodytos situacijos, aptariamoje hipotetinėje tarptautinėje sutartyje galėtų būti nustatyta, kad prie sutarties prisijungiančios valstybės savo nacionaliniuose teisės aktuose turėtų numatyti, jog privatūs subjektai turėtų užtikrinti paslaugų, susijusių su diplomatinių ar konsulinių funkcijų vykdymu, suteikimą vienodomis sąlygomis visoms prie tarptautinės sutarties prisijungusioms valstybėms. Toks įpareigojimas neturėtų būti traktuojamas, kaip privačių subjektų absoliuti pareiga visais atvejais teikti tam tikras paslaugas ar perduoti turimus duomenis valstybių pareigūnams, vykdančioms diplomatinės ar konsulinės funkcijas. Privatūs subjektai galėtų atsisakyti atlikti tokius veiksmus, bet toks atsisakymas turėtų būti taikomas visų valstybių, besikreipiančių su analogiškais prašymais, atžvilgiu.

2) Kitas privačių subjektų atžvilgiu taikytinas principas, kuris galėtų būti numatytas tarptautinėje sutartyje, būtų duomenų ir elektroninių išteklių, naudojamų diplomatinių ar konsulinių funkcijų vykdymui, atskyrimas nuo kitų privataus subjekto tvarkomų ar valdomų duomenų. Šio principo įgyvendinimas turėtų numatyti priemones, kurios užkirstų kelią privatiems subjektams piktnaudžiauti ta aplinkybe, kad jie yra susiję su skaitmeninių diplomatinių ar konsulinių funkcijų vykdymu. Tokio galimo piktnaudžiavimo pavyzdys – privatus subjektas, teikiantis skaitmeninių diplomatinių ar konsulinių duomenų saugojimo paslaugas, šiuos duomenis saugo neatskirdamas jų nuo kitų jo saugomų duomenų. Tokiu atveju privatus subjektas kratos, arešto, rekvizicijos ar vykdomųjų veiksmų metu galėtų atsisakyti perduoti valstybės kompetentingoms institucijoms turimas elektronines priemones, motyvuodamas tuo, kad jose gali būti saugomi diplomatiniai ar konsuliniai duomenys, kurių atžvilgiu taikomas imunitetas.

Siekiant išvengti tokių potencialių situacijų aptariamoje tarptautinėje sutartyje galėtų būti nustatyta, kad valstybės savo vidaus teisės aktuose turėtų numatyti privatiems subjektams taikomą pareigą, jei jų veikla yra susijusi su skaitmeninės diplomatinės ar konsulinės informacijos tvarkymu ar saugojimu, šie veiksmai turėtų būti atliekami taip, kad būtų įmanoma aiškiai atskirti tokio privataus subjekto tvarkomus ar saugomus diplomatinius ar konsulinius duomenis nuo visų kitų duomenų.

Tokiu būdu galėtų būti aiškiau apibrėžta sritis, kurioje turėtų būti taikomi tarptautinėje sutartyje numatyti skaitmeninės informacijos ir elektroninių išteklių imunitetai.

Toks duomenų atskyrimo principo įgyvendinimas sudarytų sąlygas reglamentuoti ir paties privataus subjekto santykius su skaitmeniniais diplomatiniais ar konsuliniais duomenimis, pvz., šių duomenų imuniteto nuo privataus subjekto veiksmų reglamentavimą¹⁹². Šiuo metu galiojantis teisinis reglamentavimas nesudaro pagrindo tokiam interpretavimui ir neleidžia pripažinti, kad egzistuoja dokumentų, archyvų ar susirašinėjimo imunitetas nuo privačių subjektų veiksmų¹⁹³.

3) Dar vienas principas, kuris, autorės nuomone, turėtų būti numatytas aptariamoje tarptautinėje sutartyje, yra tam tikrų valstybės interesų neliečiamumo principas. Šis principas tam tikra prasme yra artimas anksčiau aptartam lygybės principui. Jo esmę sudarytų nuostata, kad privatūs subjektai negalėtų turėti teisės nutraukti tam tikrų paslaugų teikimo valstybės diplomatinėms ar konsulinėms tarnyboms. Pavyzdžiui, pirmoje šio darbo dalyje buvo nurodyta, kad valstybių diplomatinės ir konsulinės tarnybos aktyviai naudojasi socialinių tinklų paskyromis, įgyvendindamos savo funkcijas. Todėl šių socialinių tinklų savininkai turėtų užtikrinti, kad iš atitinkamų valstybių nebūtų atimamos teisės naudotis šiomis paskyromis. Ypač jei tokie veiksmai būtų susiję su kitų valstybių daromu spaudimu socialinio tinklo savininkui. Paslaugų nutraukimas apima ir atvejus, kai prieiga nėra pilnai blokuojama, tačiau mažinama prieiga prie tam tikro resurso, pvz., lėtinama tam tikro internetinio tinklalapio, kuriame yra teikiamos valstybės paslaugos, greیتaveika¹⁹⁴.

Privatūs subjektai neturėtų imtis veiksmų, kurie galėtų apsunkinti skaitmeninių diplomatinėjų ir konsulinių funkcijų įgyvendinimą ar tam tikra apimtimi jų įgyvendinimą padaryti apskritai neįmanomu. Iš esmės, kaip bus bandoma pagrįsti toliau, tokie skaitmeniniai objektai (socialinių tinklų paskyros ir pan.) tam tikra apimtimi galėtų būti laikomi virtualiomis diplomatinėmis atstovybėmis ar konsulinėmis įstaigomis. Atitinkamai šių skaitmeninių objektų atžvilgiu turėtų būti taikomi tam tikri imunitetai, kurie turėtų sudaryti pagrindą skaitmeninių diplomatinėjų ir konsulinių funkcijų tinkamam įgyvendinimui.

Aptariamoje hipotetinėje tarptautinėje sutartyje numatant neliečiamumo principą, turėtų būti įvertintos ir šio principo taikymo išimčių egzistavimo galimybės. Manytina, kad neliečiamumo principas neturėtų būti traktuojamas kaip absoliutus reikalavimas tam tikro socialinio tinklo ar kitos

¹⁹² Kurbalija, *supra note* 1: 421

¹⁹³ Schmitt, *supra note* 91: 219

¹⁹⁴ Joshua Morris, „America Unplugged? The Effects of Net Neutrality on Cyber-diplomacy“. *Cyber Diplomacy. Public diplomacy magazine* 22 (2019): 72, <https://static1.squarespace.com/static/5be3439285ede1f05a46dafa/t/5dfae3847ada392db0913ad8/1576723768812/Cyber+Diplomacy>

skaitmeninės platformos savininkui visais atvejais sudaryti galimybes suinteresuotoms valstybėms naudotis tokia platforma diplomatiniais ir konsuliniais tikslais. Valstybės veiksmai turi būti vertinami bendrame kontekste, atsižvelgiant į tai, kad skaitmeninės technologijos gali būti naudojamos, skirtingais tikslais. Pvz., JAV valstybės sekretorė H. Clinton skaitmeninius tinklus lygino su branduoline energija – ji gali teikti energiją miestams, o gali juos sunaikinti¹⁹⁵.

Tarptautinėje sutartyje galėtų būti numatytos bent šios tokio principo taikymo išimtys:

- Pirma išimtis – visiems be išimties taikomas atsisakymas sudaryti galimybes įgyvendinti skaitmenines diplomatinės ar konsulinės funkcijas tam tikroje platformoje. Socialinio tinklo ar kitos skaitmeninės platformos savininkui turėtų būti palikta teisė nuspręsti, kaip naudotis savo turima nuosavybe. Šiuo atveju turėtų galioti tik vienas reikalavimas – vadovautis lygybės principu, t. y. atsisakymas teikti tam tikras paslaugas turėtų būti taikomas visoms valstybėms be išimties. Pvz., socialinio tinklo savininkas galėtų priimti sprendimą, kad socialinio tinklo paskyras gali turėti tik atskiri fiziniai asmenys.
- Antra išimtis – situacija, kai socialinio tinklo ar kitos skaitmeninės platformos ištekliai naudojami akivaizdžiai siekiant ne diplomatinį ar konsulinį tikslą įgyvendinimo. Šiuo atveju aktualus klausimas, ką reikėtų laikyti „akivaizdžiu“ valstybės elgesiu, kuris nėra susijęs su diplomatinėmis ir konsulinėmis funkcijomis. Tikėtina, kad tarptautinėje sutartyje nebūtų pateiktas aiškus tokių situacijų apibrėžimas. Hipotetinėje tarptautinėje sutartyje galėtų būti numatyti tik galimi tokio elgesio pavyzdžiai, pvz., tiesioginis nesantaikos kurstymas kitoje valstybėje naudojantis valstybės diplomatine ar konsuline paskyra socialiniame tinkle ar kitoje skaitmeninėje platformoje.

Taip pat specialioje tarptautinėje sutartyje įtvirtinamame su trečiųjų privačių subjektų teisėmis ir pareigomis susijusiame teisiniame reglamentavime turi būti atsižvelgta ir į tai, kad privatūs subjektai gali kontroliuoti ir fizinius elektroninio tinklo elementus. Pvz., Kinijos įmonės Huawei 5G mobilaus tinklo įrengimas įvairiose valstybėse sulaukė kritinio vertinimo. Jį nulėmė baimė, kad šiame tinkle galėtų būti paliktos Kinijos specialiosioms tarnyboms skirtos slaptos prieigos prie tinkle perduodamų duomenų¹⁹⁶.

Apibendrinant galima teigti, kad komunikavimas su privačiais asmenimis, susijusiais su informacinių technologijų sritimi, tampa vis aktualesnis. Valstybės jau steigia specialias ambasadas,

¹⁹⁵ Ross, *supra note* 71: 6

¹⁹⁶ Riordan, *supra note* 175: 9

skirtas palaikyti ryšius su šiame sektoriuje veikiančiomis korporacijomis, pvz., 2017 m. Danija sukūrė tokio tipo įstaigas Silicio slėnyje bei Pekine¹⁹⁷.

6. Speciali tarptautinė sutartis galėtų padėti spręsti šioje srityje vartotinos terminologijos apibrėžimo uždavinį. Kaip jau buvo minėta, šiuo metu nėra nuoseklios vienodai vartojamos terminologijos, kuri būtų skirta įvairiems su informacinėmis technologijomis susijusiems aspektams įvardinti. Tarptautinėje sutartyje galėtų būti formuojamas tokių diplomatinių ir konsulinių santykių atžvilgiu taikomų terminų kaip „elektroninis“, „skaitmeninis“, „kibernetinis“, „internetinė diplomatija“ vieningas supratimas. Tai yra bendri terminai, kurie būtų skirti apibrėžti tam tikras rūšines teisinių santykių ar institutų savybes.

Be bendrinių terminų apibrėžčių įtvirtinimo tarptautinėje sutartyje galėtų būti numatytos ir tam tikros konkrečios sąvokos. Vienas iš svarbiausių uždavinių, kurį galėtų išspręsti skaitmeniniams diplomatiniams ir konsuliniams santykiams skirta tarptautinė sutartis, yra virtualios diplomatinės atstovybės ir virtualios konsulinės įstaigos sąvokų apibrėžimas. Pvz., įtvirtinant, kad virtualia diplomatine atstovybe gali būti laikoma globaliame skaitmeniniame tinkle pasiekiamą virtuali atstovybė, kuri atstovaujamos valstybės vardu vykdo diplomatinės funkcijas. Analogiškai galėtų būti traktuojama ir virtuali konsulinė įstaiga – kaip skaitmeniniame tinkle konsulinės funkcijas oficialiai vykdanči įstaiga. Sutartyje galėtų būti numatyta, kokius požymius turėtų atitikti skaitmeninės erdvės objektas, kad jis galėtų pretenduoti į tokį statusą. Nuostatose galėtų būti apibrėžti kriterijai, leidžiantis atskirti virtualias diplomatinės atstovybes ir konsulines įstaigas nuo valstybių diplomatinių institucijų internetinių svetainių ar socialinių tinklų paskyrų.

Visų pirma šis klausimas būtų aktualus imunitetų taikymo srityje¹⁹⁸. Pripažinus, kad tam tikras objektas skaitmeninėje erdvėje yra laikomas virtualia diplomatine atstovybe ar konsuline įstaiga arba tokios atstovybės ar įstaigos dalimi, jam turėtų būti taikomi anksčiau aptarti imunitetai. Kitų valstybių kompetentingos institucijos neturėtų teisės imtis veiksmų ar priimti sprendimų, kurie galėtų kelti grėsmę skaitmeninių diplomatinių ar konsulinių funkcijų tinkamam vykdymui. Pvz., JAV įsteigus savo virtualią atstovybę Irane, Iranas mažiau nei per 12 valandų įtraukė ją į blokuojamų tinklalapių sąrašą¹⁹⁹. Virtualioms įstaigoms teikiama apsauga turėtų apimti ir priemones, kurios skirtos užtikrinti efektyvų veikimą prieš svetaines, klaidinančias naudotojus dėl šių svetainių tapatybės²⁰⁰, pvz., jei

¹⁹⁷ Torres, *supra note* 14: 3

¹⁹⁸ Kurbalija, *supra note* 1: 403

¹⁹⁹ Fialho, *supra note* 72: 3

²⁰⁰ Makauskaitė-Samuolė, *supra note* 17: 248

privatus asmuo sukurtų savo interneto tinklalapį, kuriame būtų nurodoma, kad per jį yra teikiama konsulinė pagalba tam tikros valstybės piliečiams.

Autorės nuomone, pastarasis funkcinis aspektas galėtų būti naudojamas kaip vienas iš pagrindų atskiriant virtualias diplomatinės atstovybes ir konsulines įstaigas nuo kitų skaitmeninės erdvės objektų. Jei tam tikras skaitmeninis objektas nėra tiesiogiai naudojamas diplomatinė ar konsulinių funkcijų vykdymui, jis neturėtų pretenduoti į atitinkamas privilegijas. Jei tarptautinėje sutartyje būtų taikomas toks požiūris, joje taip pat turėtų būti detalizuojamas tiesioginio naudojimo funkcijų įgyvendinime terminas. Tarptautinės sutarties nuostatose turėtų būti nurodyta, koks ryšys tarp skaitmeninės informacijos bei jos naudojimo ir sukeltų pasekmių diplomatinėje ir konsulinėje srityje turėtų egzistuoti, kad būtų galima daryti išvadą dėl skaitmeninės informacijos naudojimo diplomatinė ar konsulinių funkcijų įgyvendinimui.

Tarptautinėje sutartyje galėtų būti įtvirtinamas ir siauresnis požiūris į virtualias diplomatinės atstovybes ir konsulines įstaigas. Vadovaujantis tokiu požiūriu virtualios diplomatinės atstovybės ir virtualios konsulinės įstaigos apibrėžimai turėtų numatyti ne tik funkcinį elementą, bet ir organizacinį aspektą bei pakeičiamumo vertinimą.

Organizacinių aspektų vertinimas būtų suprantamas kaip reikalavimas virtualioms diplomatinėms atstovybėms ir konsulinėms įstaigoms, kad jos būtų aiškiai inkorporuotos į valstybių diplomatinė tarnybų sistemą. Tai reiškia, kad virtualūs objektai turėtų turėti aiškų valdymą, už kurį būtų atsakingi diplomatiniai pareigūnai (kurie galėtų pretenduoti ir į asmenims taikomą imunitetą); būtų numatyta oficialaus paskelbimo, jog tam tikras skaitmeninis objektas naudojamas diplomatiniais ar konsuliniais tikslais, tvarka; būtų oficialiai nurodoma konkreči priimančioji valstybė, santykiams su kuria būtų naudojama atitinkama virtuali diplomatinė atstovybė ar virtuali konsulinė įstaiga.

Pakeičiamumo vertinimas galėtų būti naudojamas siekiant atsakyti į klausimą, ar tam tikroje priimančiojoje valstybėje egzistuoja fizinė alternatyva, kuri užtikrina diplomatinė ir konsulinių funkcijų įgyvendinimą iš esmės analogiškai apimtimi kaip ir virtuali diplomatinė atstovybė ar konsulinė įstaiga. Tarptautinėje sutartyje galėtų būti įtvirtintas požiūris, kad virtualios diplomatinės atstovybės ar konsulinės įstaigos egzistavimas galėtų būti pripažįstamas tik tuo atveju, jei diplomatinė ar konsulinių funkcijų vykdymas didžiąja dalimi užtikrinamas skaitmeninėje erdvėje ir nėra fizinės įstaigos, kuri galėtų suteikti analogiškas paslaugas ar palaikyti tarptautinius santykius su kita valstybe. Tokia nuostata užtikrintų didesnę santykių aiškumą priimančiajai valstybei ir su santykiniais susijusiems privatiems asmenims. Tuo pačiu metu priimančiojoje valstybėje esant fizinei ir virtualiai diplomatinei atstovybei ar konsulinei įstaigai, galėtų kilti klausimų dėl to, kurios iš šių

įstaigų dalyvavimas konkrečiame santykiuje turėtų būti laikomas tinkamu. Pvz., esant poreikiui užtikrinti sulaikyto asmens susižinojimo su jį atstovaujančia valstybe teisę, iškiltų klausimas, kas turėtų teisę rinktis kokio tipo konsulinė įstaiga turėtų įgyvendinti šią funkciją. Taigi, lygiagretus fizinės įstaigos ir virtualios įstaigos, kurioms būtų suteikiamas tas pats statusas, egzistavimas sąlygotų neaiškumų dėl jų tarpusavio santykių ir galimo funkcijų dubliavimo.

7. Speciali tarptautinė sutartis galėtų numatyti tarptautinės organizacijos įsteigimą. Ši organizacija būtų atsakinga už informacinių technologijų taikymo tarpvalstybiniuose santykiuose skatinimą, technologinių pokyčių, aktualių diplomatiniais ir konsuliniais santykiams, stebėseną ir rekomendacijų bei gairių rengimą. Kaip jau buvo minėta informacinėms technologijoms yra būdingas spartus vystymasis. Šioje srityje nuolat sukuriamos naujos technologijos, kurios daro esminę įtaką skaitmeninių santykių evoliucionavimui, jų turinio keitimuisi. Siekiant užtikrinti tinkamą naujausių informacinių technologijų pritaikomumą skaitmeniniams diplomatiniais ir konsuliniais santykiams turėtų būti sukurtos institucinės priemonės, skirtos informacinių technologijų vystymosi stebėsenai. Manytina, kad efektyviai šis tikslas galėtų būti pasiektas tik turint nuolat veikiančią tarptautinę organizaciją. Ji galėtų vykdyti valstybių informavimo apie technologinius pokyčius, kiek jie yra aktualūs skaitmeniniams diplomatiniais ir konsuliniais santykiams, funkciją²⁰¹. Valstybėms galėtų būti teikiamos rekomendacijos informacijos saugos ir saugumo srityje, patarimai dėl konkrečių technologinių sprendimų naudojimo ar atsisakymo juos naudoti²⁰². Taip pat, jei iškiltų poreikis, tokia tarptautinė organizacija galėtų turėti teisę organizuoti valstybių diskusijas dėl aptariamų tarptautinės sutarties nuostatų aktualizavimo, atsižvelgiant į įvykusius technologinius pokyčius.

Be to, nurodytos tarptautinės organizacijos egzistavimas turėtų būti laikomas pagrįstu, jei sutartyje būtų numatytas jau aptartų centralizuotų registų (pvz., diplomatinė pareigūnų registras) ar informacinių sistemų (pvz., duomenų mainų apie surinktą informaciją sistema) steigimas ir veikimas. Tarptautinei organizacijai galėtų būti pavestas atitinkamo registro ar informacinės sistemos valdymas ir priežiūra.

Apibendrinant šią tyrimo dalį galima teigti, kad specialios tarptautinės sutarties, skirtos skaitmeninių diplomatinė ir konsulinė santykių reglamentavimui, egzistavimas būtų efektyvi priemonė vieningos šios srities reglamentavimo sistemos sukūrimui. Tokioje hipotetinėje sutartyje galėtų būti įtvirtinamos specialios teisės normos, kurios būtų suformuotos atsižvelgiant į informacinių

²⁰¹ Torres, *supra note* 14: 2

²⁰² *Ibid*, 3

technologijų specifiką bei galėtų spręsti skaitmeninei erdvei būdingus klausimus. Taip būtų užtikrintas didesnis tokio reglamentavimo efektyvumas bei būtų mažinama ginčų tarp valstybių tikimybė.

2.4. Tarptautinių teisinių papročių formavimo prielaidos

Nors, autorės nuomone, specialios tarptautinės sutarties egzistavimas būtų efektyvi informacinių technologijų diplomatinių ir konsulinių santykių srityje keliamų probleminių klausimų sprendimo priemonė, tačiau turi būti pripažįstama, kad šios priemonės įgyvendinimas, tikėtina, susidurtų su tam tikrais sunkumais. Kadangi skaitmeninių diplomatinių ir konsulinių santykių reglamentavimas būtų susijęs ne tik su tam tikrų teisių ir privilegijų suteikimu, bet ir su valstybių įsipareigojimų prisiėmimo poreikiu, galima prognozuoti, kad skirtingoms valstybėms būtų priimtinos skirtingos skaitmeninių santykių reglamentavimo taisyklės. Todėl galėtų iškilti sunkumų dėl galutinio tarptautinės sutarties teksto suderinimo. Viena iš priežasčių yra ta, kad diplomatinių ir konsulinių santykių skaitmenizavimas yra sąlyginai naujas procesas. Todėl šiuo metu dar nėra nusistovėjusios tarptautinės praktikos šioje srityje.

Galima teigti, kad nagrinėjamoje srityje besikuriant tam tikriems papročiams atsirastų ir tam tikras bendras valstybių sutarimas atitinkamais klausimais. Didėtų tikimybė, jog valstybėms pavyktų pasiekti susitarimą dėl naujos tarptautinės sutarties turinio, kurio dalį sudarytų jau tam tikros nusistovėjusios paprotinės normos. Tokiu atveju tarptautiniai papročiai galėtų atlikti pereinamosios nuo dvišalių sutarčių prie daugiašalės tarptautinės sutarties grandies vaidmenį. Dvišalėse sutartyse valstybės galėtų lanksčiau rinktis tarpusavio skaitmeninių diplomatinių ir konsulinių santykių reglamentavimo modelius. Pasiteisinę sprendimai galėtų būti atkartojami kitose dvišalėse tarptautinėse sutartyse, kol tai taptų nusistovėjusia praktika.

Be to, tarptautinių papročių formavimuisi įtakos galėtų turėti ir tarptautinių teismų praktika. Kaip buvo nurodyta aukščiau, esamų daugiašalių tarptautinių sutarčių (VKDS ir VKKS) nuostatos nėra adaptuotos skaitmeniniams tarptautiniams santykiams. Todėl egzistuoja tam tikras teisinis neapibrėžtumas dėl skaitmeninių diplomatinių ir konsulinių santykių reglamentavimo. Tokia situacija sudaro sąlygas kilti tarptautiniams teisiniams ginčams, kurie galėtų būti sprendžiami tarptautiniuose teismuose. Tokių teismų sprendimuose suformuluoti išaiškinimai taip pat galėtų prisidėti prie bendrų praktikų aptariamoje srityje formavimosi.

Abu nurodyti modeliai – dvišalių sutarčių ir tarptautinių teismų praktikos – leistų formuotis tam tikroms taisyklėms, kurios galėtų būti laikomos paprotinėmis skaitmeninės diplomatinės ir

konsulinės teisės kontekste. Taip susiformavusios paprotinės nuostatos galėtų tapti naujos specialios skaitmeniniams diplomatiniais ir konsuliniais santykiams skirtos tarptautinės sutarties pagrindu.

Vertinant pristatytą ilgalaikį specialios tarptautinės sutarties, kuri apimtų visų skaitmeninių diplomatiųjų ir konsulinių santykių aspektų reglamentavimą, formavimosi procesą, pagrįstą paprotinių normų kodifikavimu, reikia nurodyti, kad iš dalies jis turėtų būti vertinamas kaip sunkiai įgyvendinamas skaitmeninėje srityje. Dėl jau ne kartą minėtos informacinių technologijų pažangos spartos gali būti susidurta su situacija, kad ankstesni dvišalėse sutartyse pasiekti susitarimai jau nėra tinkami naujų technologijų kontekste, o tarptautinių teismų suformuluotos praktikos jau nebūtų aktualios po įvykusių pokyčių. Informacinių technologijų dinamiškumas galėtų apsunkinti nusistovėjusių praktikų, kurios paskui galėtų įgyti tarptautinio papročio statusą, formavimąsi. Besiformuojantys papročiai galėtų būti labai bendro pobūdžio – jei jų pritaikomumas būtų mažai veikiamas vykstančių technologinių pokyčių. Tai reikštų, kad tokių papročių pagrindu būtų sunkiau suformuluoti konkrečias tarptautinės sutarties nuostatas.

Apibendrinant pateiktą skaitmeninių diplomatiųjų ir konsulinių santykių reglamentavimo būdų analizę ir atsižvelgiant į šiame skyriuje išdėstytus argumentus, autorės nuomone, vis dėlto tinkamiausiu ir efektyviausiu skaitmeninių diplomatiųjų ir konsulinių santykių reglamentavimo būdu turėtų būti laikomas specialios daugiašalės tarptautinės sutarties sudarymas. Tokia sutartis užtikrintų aukščiausią tarpvalstybinių santykių vienodumo lygį. Tai savo ruožtu sudarytų galimybes valstybėms užtikrinti efektyvesnį išlaidų, reikalingų dalyvavimui skaitmeniniuose santykiuose, valdymą, išvengiant poreikio naudoti skirtingus technologinius sprendimus santykiuose su skirtingomis valstybėmis. Atsižvelgiant į tai, kad hipotetinė speciali sutartis turėtų apimti platų reglamentuojamų santykių spektrą, tikėtina, iškiltų rizika, jog valstybėms būtų sudėtinga pasiekti susitarimą dėl visų joje numatytinų klausimų. Todėl speciali tarptautinė sutartis galėtų būti kuriama papildymo ir praplėtimo principu. Tai reiškia, kad valstybėms pasiekus susitarimą tik dėl dalies skaitmeninių santykių reglamentavimo klausimų, šie pasiekti susitarimai būtų įtraukti į tarptautinės sutarties tekstą. Jei vėliau valstybėms pavyktų pasiekti susitarimą kitu klausimu ar atitinkamu klausimu būtų susiformavęs tarptautinis paprotys, tarptautinė sutartis galėtų būti papildoma atitinkama nuostata.

IŠVADOS

1. Tarptautiniai teisės aktai nepateikia suderintos specialiųjų sąvokų, susijusių su diplomatiniais ir konsuliniais santykiais, kurių metu naudojamos informacinės technologijos, sistemos, jų neaiškino ir tarptautiniai teismai. Teisinių vakuumą pildo tarptautinės teisės doktrina, tačiau bendro sutarimo nėra, akademinėje literatūroje pateikiamos sąvokos nevienodai apibrėžiamos ir interpretuojamos. Nors Vienos konvencijų dėl diplomatinių ir konsulinių santykių taikymo sritis plati ir toleruoja tam tikrą sąvokų neapibrėžtumą, tačiau tai netaikytina nuostatomis, kurios aiškintinos siaurai, be to, informacinių technologijų pažanga vystosi greičiau už tarptautinį paprotį. Manytina, kad Vienos konvencijos dėl diplomatinių santykių preambulėje įvardintam draugiškų santykių palaikymo nepaisant nacionalinių ar konstitucinių skirtumų tikslui padėtų konvencinis terminų „elektroninis“, „skaitmeninis“, „kibernetinis“ ir „virtualus“ apibrėžimas.

2. Informacinių technologijų pažanga sudarė galimybes tarptautiniuose santykiuose dalyvauti naudojant skaitmenines technologijas. Tokių priemonių specifika padarė reikšmingą įtaką tiek diplomatinės, tiek konsulinės komunikavimo funkcijos įgyvendinimui. *De facto* valstybių praktikoje įsitvirtina komunikavimo būdai, kurie nebuvo numatyti VKDS bei VKKS ir kurie neatitinka esamo reglamentavimo. Tarptautinis bendravimas įgijo tam tikrus specifinius bruožus, kurių egzistavimą lemia technologiniai aspektai: skaitmeninės erdvės eksteritorialumas, neapibrėžtas komunikavime dalyvaujančių asmenų ratas. Šių aspektų reglamentavimui neužtenka galiojančių teisės normų tiesioginio taikymo arba taikymo pagal analogiją. Artimoje perspektyvoje, nesant aiškaus šių skaitmeninių santykių reglamentavimo, gali kilti tarptautinių ginčų, kuriuos turės spręsti tarptautiniai teismai.

3. Skaitmeninės erdvės technologijų vystymasis suteikė asmenims galimybes skelbti ir kaupti didelius skaitmeninės informacijos kiekius. Šiuolaikiniai didžiųjų duomenų apdorojimo sprendimai sudarė sąlygas rinkti ir sistemiškai apdoroti šią informaciją. Kadangi VKDS ir VKKS nedetalizuoja informacijos rinkimo būdo, skaitmeniniam informacijos rinkimui taip pat turi būti taikomas konvencijose numatytas reikalavimas informaciją rinkti teisėtomis priemonėmis. Tačiau įgyvendinant šią funkciją skaitmeninėmis priemonėmis teisėtumo principo turinys apima ir specifinius reikalavimus pagal kitus tarptautinius įsipareigojimus, kurių taikymui nebeužtenka VKDS ir VKKS normų, o reglamentuojant šiuos klausimus vidaus teisės aktais sudaromos sąlygos partikuliariniam šių reikalavimų traktavimui. Taigi, konvencijų dalyvės turėtų bendrai sutarti dėl teisėto skaitmeninės informacijos rinkimo principų.

4. Valstybės, įgyvendindamos teisinės pagalbos savo piliečiams teikimo funkciją, gali ir vis plačiau naudoti skaitmeninius sprendimus. Šie sprendimai yra susiję su tokiais pagalbos teikimo aspektais: komunikavimas, siekiant suteikti pagalbą, ir informacijos rinkimas, siekiant suteikti pagalbą. Skaitmeninis pagalbos teikimo funkcijos realizavimas tapo plačiai taikoma praktika. Jei konsulinė teisė neprisitaikys prie technologinių procesų, tai konsulinės pagalbos teikimas nebus toks efektyvus ir nebus sudarytos sąlygos pilnaverčiam modernių sprendimų išnaudojimui, atsiradus erdvės žmogaus teisių pažeidimams.

5. Didėjant valstybinių paslaugų teikimo skaitmenizavimo populiarumui vis daugiau asmenų gauna šias paslaugas elektroninėmis priemonėmis. Ne išimtis ir konsulinės paslaugos. Yra valstybių, kurios sudaro galimybes dėl vizų išdavimo kreiptis skaitmenine forma. Vadovaujantis funkcinė konsulinių įstaigų apibrėžtimi inicijuotinos diskusijos dėl virtualių konsulinių įstaigų, kurios savo funkcijas vykdytų skaitmeninėje erdvėje, statuso ir jų turimų privilegijų bei imunitetų. Tokio diskurso svarbą pagrindžia dalies valstybių veiksmai, kuriais įsteigiamos virtualios konsulinės įstaigos arba planuojamas jų steigimas. Šiuo metu nesant vienodo teisinio reglamentavimo valstybės turės susitarti dėl pagrindinių principų, taikomų virtualioms konsulinėms įstaigoms.

6. Akivaizdu, kad auga specialaus skaitmeniniams diplomatiniais ir konsuliniais santykiams skirto teisinio reglamentavimo poreikis. Galiojantis tarptautinis teisinis reglamentavimas turi labai ribotas tiesioginio taikymo skaitmeninėje erdvėje galimybes. VKDS ir VKKS normos nėra pakankamai adaptuotos skaitmeniniams tarptautiniams diplomatiniais ir konsuliniais santykiams. Kylantis teisinis neapibrėžtumas suponuoja specialaus teisinio reglamentavimo poreikį. Nors įvairius skaitmeninių diplomatinių ir konsulinių santykių aspektus galėtų reglamentuoti nacionaliniai teisės aktai arba valstybės galėtų pasiekti tarpusavio susitarimus dvišalių sutarčių forma, tačiau tai sudarytų sąlygas formuoti nevienodai valstybių praktikai, skirtingai įgyvendinamiems teisėtų lūkesčių, teisinio saugumo ir teisinio tikrumo principams. Efektyviausia alternatyva – daugiašalė tarptautinė sutartis, kurioje būtų susitarta dėl skaitmeninių diplomatinių ir konsulinių santykių reglamentavimo principų ir esminių nuostatų.

SIŪLYMAI

1. Siūloma formuoti nacionaliniame teisiniame reglamentavime įtvirtinamą skaitmeninių diplomatinųjų ir konsulinių santykių vystymo koncepciją. Šioje koncepcijoje turėtų būti numatyti šiems santykiams taikomi standartai, įskaitant naudojamus saugos ir saugumo standartus. Turėtų būti numatytas integralus ir vientisas diplomatinųjų ir konsulinių tarnybų veiksmų skaitmeninėje erdvėje reglamentavimas, pvz., diplomatinųjų atstovybių ir konsulinių įstaigų socialinių tinklų paskyrų administravimo taisyklės. Nacionalinė koncepcija turėtų numatyti ir informacinių technologijų pokyčių, aktualių diplomatiniams ir konsuliniams santykiams, stebėsenos mechanizmus. Stebėsenos mechanizmai turėtų apimti ir sudaromų tarpvalstybinių sutarčių analizę, ir sutartyse numatomų skaitmeninių priemonių vertinimą. Toks vertinimas turėtų užtikrinti maksimaliai vieningą ir integralų informacinių technologijų naudojimą diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose.

2. Siūloma iškelti specialios tarptautinės sutarties, skirtos skaitmeninių diplomatinųjų ir konsulinių santykių reglamentavimui, idėją. Pateikti bendresnius ar detalesnius siūlymus dėl tokios hipotetinės sutarties turinio. Galėtų būti iškeltos idėjos dėl specialių diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose naudojamų tarptautinių skaitmeninių registrų ir informacinių sistemų įsteigimo bei naudojimosi šiomis sistemomis principų. Turėtų būti inicijuojamos diskusijos dėl diplomatinųjų ir konsulinių institutų taikymo skaitmeninėje erdvėje specifikos, pvz., imunitetų taikymas skaitmeniniuose santykiuose, *persona non grata* instituto įgyvendinimas skaitmeninėje erdvėje ir pan.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai ir tarptautinės sutartys

1. „Vienos konvencija dėl diplomatinių santykių“. TAR. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.5D291695A584>;
2. „Vienos konvencija dėl konsulinių santykių“. TAR. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.5445815F0BD2>;
3. „United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property“. United Nations Treaty Collection. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-13&chapter=3&clang=en;
4. „Agreement between the Grand Duchy of Luxembourg and the Republic of Estonia on the hosting of data and information systems“. Journal officiel du Grand-Duché de Luxembourg. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2017/12/01/a1029/jo>;
5. „2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas)“. EUR-Lex. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A32016R0679>;
6. „Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.46EF9E1D52E9/asr>;
7. „Lietuvos Respublikos konsulinis statutas“. TAR. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F617B8D97E05/asr>;
8. „Įsakymas „Dėl asmens grįžimo pažymėjimo išdavimo ir įforminimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. TAR. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.363F35F47B6F/asr>;

Specialioji literatūra

9. Akehurst, Michael, and Peter Malanczuk. *Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2000;
10. Attias, Shay. „Israel’s New Peer-to-Peer Diplomacy“. *The Hague Journal of Diplomacy* 7, 4 (2012): 473–482;
11. Ayad, Khristo, ir Abed Shirzai. „Cyber-diplomacy in Qatar: A Virtue of Necessity?“ *Cyber Diplomacy. Public diplomacy magazine* 22 (2019): 28–30.

<https://static1.squarespace.com/static/5be3439285ede1f05a46dafa/t/5dfae3847ada392db0913ad8/1576723768812/CyberDiplomacy>;

12. Bjola, Corneliu, Jennifer Cassidy, ir Ilan Manor. „Public Diplomacy in the Digital Age“. *The Hague Journal of Diplomacy* 14, 1–2 (2019): 83–101;

13. Bos, Michèle, ir Jan Melissen. „Rebel Diplomacy and Digital Communication: Public Diplomacy in the Sahel“. *International Affairs* 95, 6 (2019): 1331–1348;

14. Burroughs, Franklin T. „The Diplomatic Tower of Babel“. *Cyber Diplomacy. Public diplomacy magazine* 22 (2019): 52–53.

<https://static1.squarespace.com/static/5be3439285ede1f05a46dafa/t/5dfae3847ada392db0913ad8/1576723768812/CyberDiplomacy>;

15. Cerf, Vinton G. „On Digital Diplomacy“. *Communications of the ACM* 63, 10 (2020): 5–5;

16. Choi, Won-Mog. „Diplomatic and Consular Law in the Internet Age“. *Singapore Year Book of International Law* 117 (2006): 117–132.

<http://www.commonlii.org/sg/journals/SGYrBkIntLaw/2006/8.html>;

17. Christiansen, Poul Erik. „Diplomacy Becomes Them: Mediating Knowledge in Spaces of Conflict Resolution“. Doktoro disertacija, University of Ottawa, 2019.

<https://ruor.uottawa.ca/handle/10393/38839>;

18. Derian, James Arthur Der. *Apie diplomatiją*. Vilnius: Eugrimas, 2001;

19. Fialho, Lívia Pontes, ir Matthew Wallin. *Reaching for an Audience: U.S. Public Diplomacy Towards Iran*. Washington: American Security Project, 2013.

<http://www.jstor.org/stable/resrep06070>;

20. Höne, Katharina E. Katarina Anđelković, Nataša Perućica, Virdžinija Saveska, Lee Hibbard, ir Marília Maciel. *Mapping the challenges and opportunities of artificial intelligence for the conduct of diplomacy*. Geneva: DiploFoundation, 2019.

https://um.fi/documents/35732/0/DiploFoundation_Mapping+the+challenges+and+opportunities+of+AI+for+the+conduct+of+diplomacy.pdf/56adad57-72a8-01bb-fea3-85c5f609aeb6?t=1551869181132;

21. Huxley, Aino. „Discovering Digital Diplomacy: The Case of Mediatization in the Ministry for Foreign Affairs of Finland“. Magistro darbas, Uppsala University, 2014. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:747680/FULLTEXT01.pdf>;

22. Ittefaq, Muhammad. „Digital Diplomacy via Social Networks: A Cross-National Analysis of Governmental Usage of Facebook and Twitter for Digital Engagement“. *Journal of Contemporary Eastern Asia* 18, 1 (2019): 49–69;
23. Jastiuginas, Saulius. „Integralus informacijos saugumo valdymo modelis“. *Informacijos Mokslai* 61 (2012): 7–30;
24. Jacobson, Barbara Rosen, Katharina E. Höne, ir Jovan Kurbalija. *Data diplomacy. Updating diplomacy to the big data era*. Geneva: DiploFoundation, 2018. https://www.diplomacy.edu/sites/default/files/Data_Diplomacy_Report_2018.pdf;
25. Kampf, Ronit, Ilan Manor, ir Elad Segev. „Digital Diplomacy 2.0? A Cross-National Comparison of Public Engagement in Facebook and Twitter.“ *The Hague Journal of Diplomacy* 10, 4 (2015): 331–362;
26. Khatib, Lina, William Dutton, and Michael Thelwall. „Public Diplomacy 2.0: A Case Study of the US Digital Outreach Team“. *Middle East Journal* 66, 3 (2012): 453–472. <http://www.jstor.org/stable/23256656>;
27. Kosta, Eleni, Christos Kalloniatas, Lilian Mitrou, ir Stefanos Gritzalis. „Data protection issues pertaining to social networking under EU law“. *Transforming Government: People, Process and Policy* 4 (2010): 193–201;
28. Kurbalija, Jovan. „E-Diplomacy and Diplomatic Law in the Internet Era“. Iš *Peacetime Regime for State Activities in Cyberspace. International Law, International Relations and Diplomacy*, 393-424. Tallinn: NATO CCD COE Publication, 2013. <https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/PeacetimeRegime.pdf>;
29. Laužikas, Rimvydas. „Skaitmeninis ar elektroninis?“. *Knygotyra* 51 (2015): 275–279;
30. MacDermott, Siobhan. „Diplomacy: An Open-Source Alternative“. *The Fletcher Forum of World Affairs* 39, 1 (2015): 99–104. <http://www.jstor.org/stable/45290103>;
31. Macikas, Mantas. „Skaitmeninė diplomatija kaip švelniosios galios instrumentas Europos Sąjungoje“. *Tiltai* 81, 3 (2021): 99–110;
32. Makauskaitė-Samuolė, Gintarė. „Diplomatines teisės iššūkiai skaitmeniniame amžiuje“. Iš *XXI amžiaus iššūkiai tarptautinei teisei*, redaktoriai: Justinas Žilinskas, Lyra Jakulevičienė, Regina Valutytė, Dovilė Gailiūtė-Janušonė, 233–264. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2020;
33. Manor, Ilan, ir James Pamment. „Towards prestige mobility? Diplomatic prestige and digital diplomacy“. *Cambridge Review of International Affairs* 32 (2019): 93–131;

34. Martin-Shields, Charles. „The Technologist's Dilemma: Ethical Challenges of Using Crowdsourcing Technology in Conflict and Disaster-Affected Regions“. *Georgetown Journal of International Affairs* 14, 2 (2013): 157–163. <http://www.jstor.org/stable/43134422>;
35. Morris, Joshua. „America Unplugged? The Effects of Net Neutrality on Cyber-diplomacy“. *Cyber Diplomacy. Public diplomacy magazine* 22 (2019): 72–73. <https://static1.squarespace.com/static/5be3439285ede1f05a46dafa/t/5dfae3847ada392db0913ad8/1576723768812/CyberDiplomacy>;
36. Ning, Yuqi. „The U.S. Embassy's Microblog Diplomacy on Sina Weibo“. *Cyber Diplomacy. Public diplomacy magazine* 22 (2019): 54–56. <https://static1.squarespace.com/static/5be3439285ede1f05a46dafa/t/5dfae3847ada392db0913ad8/1576723768812/CyberDiplomacy>;
37. Petrauskas, Zenonas, Dainius Žalimas, ir Skirgailė Žaltauskaitė-Žalimienė. *Diplomatinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003;
38. Petrauskas, Zenonas. *Konsulinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007;
39. Pilegaard, Jess. „Virtually Virtual? The New Frontiers of Diplomacy“. *The Hague Journal of Diplomacy* 12, 4 (2017): 316–336;
40. Pirker, Benedikt. „Territorial Sovereignty and Integrity and the Challenges of Cyberspace“. Iš *Peacetime Regime for State Activities in Cyberspace. International Law, International Relations and Diplomacy*, 189–216. Tallinn: NATO CCD COE Publication, 2013. <https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/PeacetimeRegime.pdf>;
41. PoKempner, Dinah. „Cyberspace and State Obligations in the Area of Human Rights“. Iš *Peacetime Regime for State Activities in Cyberspace. International Law, International Relations and Diplomacy*, 239–260. Tallinn: NATO CCD COE Publication, 2013. <https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/PeacetimeRegime.pdf>;
42. Riordan, Shaun. „Cyber-diplomacy: Why Diplomats Need to Get Into Cyberspace“. *Cyber Diplomacy. Public diplomacy magazine* 22 (2019): 9–10. <https://static1.squarespace.com/static/5be3439285ede1f05a46dafa/t/5dfae3847ada392db0913ad8/1576723768812/CyberDiplomacy>;
43. Ross, Alec. „Digital Diplomacy and US Foreign Policy“. *The Hague Journal of Diplomacy* 6, 3-4 (2011): 451–455;

44. Saputri, Dessy Permatasari, Surryanto D. W., ir Helda Risman. „The Indonesian Cyber Diplomacy: ASEAN-Japan Online Cyber Exercise“. *Technium Social Sciences Journal* 9, 1 (2020): 453–464;
45. Schmitt, Michael N. *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017;
46. Seubert, Sandra, ir Carlos Becker. „The Democratic Impact of Strengthening European Fundamental Rights in the Digital Age: The Example of Privacy Protection“. *German Law Journal* 22, 1 (2021): 31–44;
47. Shackelford, Scott. „The Law of Cyber Peace“. *Chicago Journal of International Law* 18, 1 (2017): 2–47. <https://chicagounbound.uchicago.edu/cjil/vol18/iss1/1>;
48. Sharma, Dave. *Taking Australian Diplomacy Digital*. Australian Strategic Policy Institute, 2019. <http://www.jstor.org/stable/resrep23058.7>;
49. Stunžinas, Robertas. „Europos Sąjungos kibernetinio saugumo terminai su dėmeniu kibernetinis, (-ė): reikšmės, kilmė, sinonimija ir variantai“. *Terminologija* 24 (2017): 145–163. <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2017~1525675544018/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>;
50. Sullaj, Paula. *Digitalization of diplomacy: a new way of making diplomacy?* Università Kore di Enna. https://www.unikore.it/index.php/numero-6/sullaj/item/download/8912_005c620c12184ab512fabace5174d0fa;
51. Walden, Ian. „International Telecommunications Law, the Internet and the Regulation of Cyberspace“. Iš *Peacetime Regime for State Activities in Cyberspace. International Law, International Relations and Diplomacy*, 261–290. Tallinn: NATO CCD COE Publication, 2013. <https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/PeacetimeRegime.pdf>;
52. Wichowski, Alexis. „Secrecy for Losers“: why diplomats should embrace openness to protect national security“. Iš *Digital Diplomacy: Theory and Practice*, 1 leid., 52–70. New York: Routledge, 2015;
53. Žalimas, Dainius. „Tarptautinė teisė konstitucinėje paradigmoje: grėsmė Konstitucijos viršenybei“. Iš *XXI amžiaus iššūkiai tarptautinei teisei*, redaktoriai: Justinas Žilinskas, Lyra Jakulevičienė, Regina Valutytė, Dovilė Gailiūtė-Janušonė, 35–70. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2020

54. Галстян, Рубен. „Иммунитет иностранного государства от принудительных мер“. Белорусский журнал международного права и международных отношений, № 3 (1999). Žiūrėta 2021 m. gegužės 9 d. <http://evolutio.info/ru/journal-menu/1999-3/1999-3-galstyan>;

55. Сермягина Д.А. „Преимущества и риски цифровой дипломатии“. Iš *Наука России: Цели и задачи*, 63–66. Екатеринбург: НИЦ «Л-Журнал», 2020;

Internetinis tinklalapis/svetainė

56. Dagienė, Valentina, Gintautas Grigas, ir Tatjana Jevsikova. „Enciklopedinis kompiuterijos žodynas. IV leidimas“. Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos institutas. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. <http://www.ims.mii.lt/EKŽ/enciklo.html>;

57. „Maldives Unveils World’s First Virtual Embassy“. DiploFoundation. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. <http://archive1.diplomacy.edu/pool/fileInline.php?idpool=463>;

58. Hanson, Fergus. „eDiplomacy: How the State Department Uses Social Media“. Brookings (blog). Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2012/10/26/ediplomacy-how-the-state-department-uses-social-media/>;

59. Manor, Ilan. „The Digitalization of Diplomacy: Toward Clarification of a Fractured Terminology“. Academia. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. https://www.academia.edu/34179587/Digital_Diplomacy_Working_Paper_The_Digitalization_of_Diplomacy_Toward_Clarification_of_a_Fractured_Terminology;

60. Riordan, Shaun. „Cyber diplomacy vs. Digital diplomacy: a terminological distinction“. USC Center on Public Diplomacy. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. <https://www.uscpublicdiplomacy.org/blog/cyber-diplomacy-vs-digital-diplomacy-terminological-distinction>;

61. Smith, Gordon. „The challenge of virtual diplomacy“. Unites States Institute of Peace. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. https://www.usip.org/sites/default/files/challenge_virtual_diplomacy_vdi.pdf;

62. State of Israel Ministry of Foreign Affairs. „1st digital diplomacy conference summary“. Digdipblog. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. https://digdipblog.files.wordpress.com/2017/04/digital-diplomacy-conference-summary_final.pdf

63. Torres, Mario, ir Shaun Riordan. „The cyber diplomacy of constructing norms in cyberspace“. G20 Insights. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. https://www.g20-insights.org/policy_briefs/the-cyber-diplomacy-of-constructing-norms-in-cyberspace/;

64. „Why Virtual Embassy Tehran?“ U.S. Virtual Embassy Iran. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. <https://ir.usembassy.gov/tehran/>

Tarptautinių teismų ir tribunolų sprendimai

65. „Tarptautinio Teisingumo Teismo 1955 m. balandžio 6 d. sprendimas Nottebohm byloje Lichtenšteinas prieš Gvatemalą“. International Court of Justice-Cour Internationale de Justice. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/18/018-19550406-JUD-01-00-EN.pdf>;

66. „United States of America v. Canada. Trail smelter case“. Reports of International Arbitral Awards. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. https://legal.un.org/riaa/cases/vol_III/1905-1982.pdf;

67. „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2020 m. liepos 16 d. sprendimas byloje Data Protection Commissioner prieš Facebook Ireland Ltd, Maximilian Schrems (C-311/18)“. InfoCuria. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=digital%2Bdiplomacy&docid=228677&pageIndex=0&doclang=LT>;

68. „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2014 m. balandžio 8 d. sprendimas byloje Digital Rights Ireland Ltd prieš Minister for Communications, Marine and Natural Resources and Others and Kärntner Landesregierung and Others (jungtinė byla C-293/12 ir C-594/12)“. InfoCuria. Žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=162437&pageIndex=0&doclang=LT>;

Pranešimai, konferencijos

69. Almuftah, Hamad, ir Uthayasankar Sivarajah. „Towards formulating a digital diplomacy maturity framework: A theoretical prospective“. Pranešimas konferencijoje AMCIS 2016 22nd Americas Conference on Information Systems, San Diego, 2016 m. rugpjūčio 11–14 d. <http://bura.brunel.ac.uk/handle/2438/13293>.

ANOTACIJA

Šiame magistro baigiamajame darbe yra nagrinėjami informacinių technologijų naudojimo diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose keliami iššūkiai šių santykių teisiniam reglamentavimui. Tyrime siekiama įvertinti, kokią įtaką diplomatinėms ir konsulinėms funkcijoms įgyvendinimui daro skaitmeninių priemonių naudojimas. Vykstantys pokyčiai sąlygoja, kad skaitmenizuojami diplomatiniai ir konsuliniai santykiai turėtų specialų, į šių santykių specifiką orientuotą teisinį reglamentavimą.

Tyrime vertinama, kokios teisinio reglamentavimo priemonės galėtų efektyviai atsakyti į informacinių technologijų pažangos keliamus iššūkius. Šioje analizėje tiriamas poreikis sudaryti specialią skaitmeninius diplomatinius ir konsulinius santykius reglamentuojančią daugiašalę tarptautinę sutartį. Darbe vertinama, kokius skaitmeninius diplomatinius ir konsulinius santykius efektyviai reglamentuotų tokia hipotetinė tarptautinė sutartis.

Raktiniai žodžiai: skaitmeninė diplomatija, virtualios diplomatinės atstovybės ir konsulinės įstaigos, komunikavimas skaitmeninėje erdvėje, skaitmeninių duomenų rinkimas, imunitetų taikymas skaitmeninėje erdvėje

ANNOTATION

This master's thesis examines the challenges of using information technologies in diplomatic and consular relations for the legal regulation of these relations. The study aims to assess the impact of using digital tools on the implementation of diplomatic and consular functions. The ongoing changes determine that digitized diplomatic and consular relations have a special legal framework focused on the specifics of these relations.

The study evaluates what legal regulatory means could be effective in responding to the challenges posed by information technology progress. Particular attention is paid in this analysis to the study of the need for concluding a specific multilateral international agreement governing digital diplomatic and consular relations. The thesis evaluates which digital diplomatic and consular relations would be effectively regulated by such a hypothetical international agreement.

Keywords: digital diplomacy, virtual diplomatic representative offices and consular institutions, communication in the digital space, digital data collection, application of immunities in the digital space.

SANTRAUKA

Šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjami iššūkiai, kuriuos diplomatinių ir konsulinių santykių teisiniam reglamentavimui kelia informacinių technologijų pažanga. Naujausios skaitmeninės priemonės keičia ir modernizuoja diplomatinius ir konsulinius santykius. Tyrime siekiama įvertinti, kokius klausimus iškelia informacinių technologijų naudojimas diplomatinėje ir konsulinėje tarnyboje. Analizuojama, kokios teisinio reglamentavimo priemonės būtų tinkamiausios atsakant į šiuos klausimus.

Pirmojoje darbo dalyje apibrėžiama pagrindinė tyrime vartojama terminologija, nurodant pagrindines sąvokas, susijusias su informacinėmis technologijomis: elektroninis, skaitmeninis, kibernetinis, virtualus. Šioje tyrimo dalyje vertinama, kaip informacinių technologijų naudojimas diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose daro įtaką konkrečių diplomatinių ir konsulinių funkcijų įgyvendinimui. Labiausiai tokia įtaka pasireiškia įgyvendinant komunikavimo funkcijas (sudarant galimybes komunikavimui naudoti naujas skaitmenines priemones bei praplečiant tarptautinio bendravimo dalyvių skaičių nevalstybiniais dalyviais), informacijos rinkimo funkcijas (skaitmeninėje erdvėje, įskaitant socialinius tinklus, lengviau pasiekiami didesni duomenų masyvai), konsulinę pagalbos piliečiams teikimo funkciją, valstybinių paslaugų (notarinių veiksmų atlikimo, balsavimo rinkimuose organizavimo, pasų ir vizų išdavimo) teikimo funkciją. Kiekvienos iš šių funkcijų įgyvendinimui aktyviai naudojamos arba gali būti naudojamos skaitmeninės priemonės.

Antrojoje darbo dalyje vertinama, kokios teisinio reglamentavimo priemonės galėtų efektyviausiai atsakyti į iššūkius, susijusius su poreikiu reguliuoti skaitmeninius diplomatinius ir konsulinius santykius. Šioje tyrimo dalyje vertinama, kokius santykius galėtų reglamentuoti nacionaliniai valstybių teisės aktai, tarptautinės dvišalės ir daugiašalės sutartys. Efektyviausia teisinio reglamentavimo priemone, kuri būtų skirta skaitmeniniams diplomatiniams ir konsuliniams santykiams turėtų būti pripažintas šios srities specialios tarptautinės sutarties sudarymas. Tokia sutartis sudarytų sąlygas formuoti efektyviai veikiančiais ir racionaliais valstybių resursus išnaudojančiais skaitmeninių diplomatinių ir konsulinių santykių sistemai. Ši sistema užtikrintų vieningą požiūrį į tokius klausimus kaip diplomatinių ir konsulinių imunitetų taikymas skaitmeninėje erdvėje; tinkamas komunikavimas, naudojant skaitmenines priemones; privačių asmenų teisių apsauga skaitmeniniuose diplomatinuose ir konsuliniuose santykiuose bei šių asmenų dalyvavimo šiuose santykiuose galimybės.

SUMMARY

This master's thesis examines the challenges posed to the legal regulation of diplomatic and consular relations by the progress of information technologies. The latest digital tools are changing and modernizing diplomatic and consular relations. The study aims to assess the issues raised by the use of information technologies in the diplomatic and consular service. It analyses what regulatory means would be the most appropriate in answering these questions.

The first part of the thesis defines the main terminology used in the research, indicating the main concepts related to information technologies: electronic, digital, cyber, virtual. This part of the study assesses how the use of information technologies in diplomatic and consular relations affects the implementation of specific diplomatic and consular functions. Such influences are most evident in the implementation of communication functions (enabling the use of new digital means of communication and expanding the number of international communication participants by non-state participants), information collecting functions (in the digital space, including social networks, larger data arrays are easier accessible), the consular function of providing assistance to citizens, the function of providing the state services (performing notarial acts, organizing voting in elections, issuing passports and visas). Digital tools are or may be actively used to implement each of these functions.

The second part of the thesis evaluates which legal regulatory means could most effectively address the challenges posed by the need to regulate digital diplomatic and consular relations. This part of the study assesses the relationships that could be governed by the national legal acts, international bilateral and multilateral agreements. The most effective legal regulation instrument, which would be designated for digital diplomatic and consular relations, should be recognized as conclusion of a specific international agreement in this area. Such an agreement would enable the formation of an efficient and rational system of digital diplomatic and consular relations using the state resources. This system would ensure a unified approach to issues such as the application of diplomatic and consular immunities in the digital space; proper communication by digital means; protection of the rights of individuals in digital diplomatic and consular relations and the opportunities for such persons' participation in these relations.